

RUDOLF STEINER
TEOSOFIE

RUDOLF STEINER

TEOSOFIE

Introducere în cunoașterea suprasensibilă
a lumii și a menirii omului

TRIADE

Traducere după:
Rudolf Steiner
THEOSOPHIE
Einführung in übersinnliche Welterkenntnis und Menschenbestimmung
Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția 1987
EC 9

Traducător:
Constantin Oarcea
Ion Ionașiu
Iustin Iustian

Lector:
Petre Papacostea
Delia Popescu

Redactor:
Leonte popescu

Toate drepturile pentru versiunea în limba română
sunt rezervate Editurii TRIADE

ISBN 973-8313-24-4

CUPRINS

Relativ la noua ediție a acestei lucrări (1922)	7
Prefață la ediția a noua (1918)	8
Introducere	15
Ființa omului	20
I. Entitatea trupească a omului	23
II. Entitatea sufletească a omului	24
III. Entitatea spirituală a omului	25
IV. Trup, suflet, și spirit	26
Reîntruparea spiritului și destinul	44
Cele trei lumi	62
I. Lumea sufletelor	62
II. Sufletul în lumea sufletelor după moarte	72
III. Țara spiritelor	81
IV. Spiritul în țara spiritelor după moarte	87
V. Lumea fizică și legătura ei cu țara sufletelor și țara spiri- telor	97
VI. Despre formele gândurilor și despre aura omenească	105
Calea cunoașterii	115
Unele observații și completări	131
Note la această ediție	140
Ediția operelor complete ale lui Rudolf Steiner	142

RELATIV LA NOUA EDIȚIE A ACESTEI LUCRĂRI

Înainte de apariția ediției a noua a acestei scrieri, în anul 1918, am supus-o unei revizuri minuțioase. De atunci a sporit foarte mult numărul scrierilor care combat concepția antroposofică despre lume expusă în cartea de față. Revizuirea din 1918 a dus la un mare număr de dezvoltări și completări. Revizuirea acestei noi ediții nu a mai prilejuit același lucru. Cel care vrea să observe cum, în locurile cele mai diferite ale scrierilor mele, mi-am adus eu însumi obiecțiile posibile, pentru a le cântări și înlătura, acela poate ști, în esență, ce am de răspuns celor care mă combat. Dar de data aceasta nu au existat, ca în 1918, motive interioare pentru a completa conținutul acestei cărți, cu toate că tocmai în ultimii patru ani, în sufletul meu concepția antroposofică despre lume s-a extins în diferite direcții și mi s-a îngăduit chiar să o aprofundez. Dar această extindere și aprofundare nu m-au dus la o modificare a celor scrise în această lucrare, ci la părerea că cele aflate de atunci îndeosebi mă îndreptătesc să nu schimb nimic esențial din conținutul acestei expuneri fundamentale.

Stuttgart, 24 noiembrie 1922

Rudolf Steiner

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A NOUA

Ca și înainte de apariția edițiilor anterioare ale acestei cărți, am revizuit și de data aceasta expunerile ei. Această revizuire a dus, pentru ediția de față, la un însemnat număr de dezvoltări și completări ale conținutului. Mai ales capitolul «Reîntruparea spiritului și destinul» va fi găsit aproape în întregime prelucrat. Nu am găsit nimic de modificat în tot ce am publicat în edițiile anterioare drept rezultate ale științei spirituale. De aceea nu am eliminat nimic esențial din cuprinsul edițiilor anterioare, în schimb am adăugat multe lucruri. – În domeniul științei spirituale se simte mereu nevoia de a aduce la o claritate cât mai mare o expunere făcută, proiectând asupra ei lumini din direcții diferite. Am spus deja în prefața ediției a șasea cât este de necesar de a valorifica, pentru reliefaarea cuvintelor, pentru modelarea expresiilor, ceea ce ne oferă experiența sufletească în continuă schimbare. Am ascultat de această cerință mai ales în ceea ce privește *această* nouă ediție. De aceea, tocmai ea poate fi considerată ca fiind „mult extinsă și completată”.

Berlin, iulie 1918

Rudolf Steiner

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A ȘASEA

Aproape de fiecare dată când a devenit necesară o nouă ediție a acestei cărți, am revizuit cu atenție conținutul ei. Mi-am impus și acum această îndatorire. Despre noua revizuire aş avea de spus lucruri asemănătoare celor spuse în legătură cu cea întreprinsă pentru a treia ediție. De aceea, conținutului acestei cărți las să-i premergeă «prefața ediției a treia». – Totuși, *de data aceasta* am avut o grijă deosebită de a duce *multe din amănuntele* expunerii la o claritate și mai mare decât mi-a fost posibil în edițiile anterioare. Știu că în această direcție ar trebui să se mai realizeze mult, foarte mult. Numai că, în cazul descrierilor lumii spirituale, găsirea cuvântului potrivit, a expresiei corespunzătoare, care să poată reda un fapt, o trăire, depinde de căile pe care le urmează sufletul. Când „a sosit ceasul”, pe aceste căi vine de la sine expresia pe care o căutăm zadarnic când vrem s-o găsim cu tot dinadinsul. Cred că în multe pasaje ale acestei noi ediții am putut face completări însemnate, tocmai cu privire la amănunte importante din domeniul cunoașterii lumii spirituale. Unele lucruri îmi par abia acum exprimate așa cum trebuie. Pot spune că această carte, de la prima ei ediție, acum zece ani, a parcurs și ea lupta sufletului meu în străduințele sale pentru dobândirea a noi cunoștințe spirituale. Chiar dacă nu numai structura, ci și redactarea acestei ediții concordă, în punctele esențiale, întru totul cu cea dintâi, totuși, în multe părți ale cărții se va putea vedea că această scriere a fost pentru mine *ceva viu*, în care am înscris ceea ce cred că am cucerit în zece ani de cercetări spirituale. Dar pentru ca această carte să fie o ediție nouă a celei vechi și nu o carte cu totul nouă, transformările au trebuit, bineînțeles, să se mențină în niște limite restrânse. M-am străduit, de asemenea, ca, prin câteva «dezvoltări și completări», o întrebare sau alta pe care cititorul și-o poate pune în legătură cu unele pasaje să-și găsească răspuns chiar în cuprinsul acestei cărți.

Scriu aceste rânduri, care vor servi de prefață la ediția a șasea, în timpuri agitate și cu sufletul mișcat. Tipărirea ei era terminată până la

pagina 189^{*}, când asupra Europei s-a abătut evenimentul purtător de destin pe care îl trăiește omenirea acum. Mi se pare cu neputință să scriu această prefață fără să amintesc de cele ce se năpustesc asupra sufletului în asemenea timpuri.

Berlin, 7 septembrie 1914

Rudolf Steiner

* Pagina 130 a prezentei ediții.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A TREIA

Ceea ce am spus cu prilejul publicării ediției a doua a acestei cărți poate fi spus și la publicarea acestei a treia ediții. Și de data aceasta am introdus, în diferite locuri, „dezvoltări și completări”, care mi se par importante pentru o formulare mai exactă a celor expuse; nu mi s-a părut însă necesar să fac modificări esențiale a celor cuprinse în prima ediție și în a doua. – De asemenea, nu găsesc că este nevoie să modific acum nici cele spuse în prefața primei ediții și nici cele adăugate în prefața ediției a doua cu privire la misiunea acestei lucrări. De aceea, în cele ce urmează va fi redată mai întâi prefața primei ediții și apoi și cele adăugate în prefața ediției a doua:

În această carte va fi dată o descriere a unor părți ale lumii suprasensibile. Cel care nu vrea să admită decât lumea sensibilă va considera această descriere drept un produs ireal al fanteziei. Dar cel care vrea să caute căile ce duc dincolo de lumea simțurilor, acela va ajunge în curând să înțeleagă că viața omului nu dobândește valoare și însemnătate decât prin privirea într-o altă lume. O astfel de privire nu-l înstrăinează pe om – cum se tem mulți – de viața „reală”. Dimpotrivă, abia prin ea învață el să se situeze sigur și neclintit în această viață. El învață să ajungă la cunoașterea *cauzelor* vieții, pe când, fără această cunoaștere, dibuie ca un orb printre *efecte*. „Realitatea” sensibilă dobândește însemnătate abia prin cunoașterea suprasensibilului. De aceea, prin aceste cunoștințe devenim mai destoinici pentru viață, și nu mai puțin destoinici. Numai cel care înțelege viața poate deveni om cu adevărat „practic”.

Autorul acestei cărți nu descrie nimic din ceea ce nu ar putea certifica prin experiență, printr-o experiență așa cum poate fi făcută în aceste domenii. El va înfățișa numai fapte trăite de el însuși în acest sens.

Această carte nu poate fi citită așa cum se obișnuiește să se citească în epoca noastră. Cititorul va trebui, într-o anumită privință, să *prelucreze* fiecare pagină, ba chiar fiecare frază. Am urmărit în mod

conștient acest lucru. Fiindcă numai în felul acesta cartea de față poate să devină pentru cititor ceea ce trebuie să fie. Cel ce se mulțumește doar să o parcurgă, nu înseamnă că a citit-o. Adevărurile acestei lucrări trebuie să fie trăite. Știința spirituală are valoare numai în acest sens.

Această carte nu poate fi judecată din punctul de vedere al științei curente, dacă criteriul unei asemenea judecăți nu este dobândit din însuși cuprinsul cărții. Când criticul va admite acest criteriu, el va vedea, desigur, că în această expunere adevărata știință nu este cu nimic contrazisă. Autorul știe că el nu a vrut să ajungă prin nici un cuvânt în contradicție cu propria sa conștiințozitate științifică.

Cel ce va voi să caute și pe altă cale adevărurile expuse aici, va găsi o astfel de cale în cartea mea «Filosofia libertății». Aceste două cărți tind către același țel în moduri diferite. Nu este deloc necesară citirea uneia dintre ele pentru a o înțelege pe cealaltă, deși pentru mulți cunoașterea amândurora ar fi, desigur, folositoare.

Cel care caută în această carte adevărurile „ultime” o va lăsa poate nemulțumit din mână. Din întreg domeniul științei spirituale trebuiau date, înainte de toate, *adevărurile fundamentale*.

Desigur, este în firea omului să întrebe numai decît despre începutul și sfârșitul lumii, despre scopul existenței și despre ființa lui Dumnezeu. Dar cel ce nu are în vedere simple cuvinte și concepte pentru *rațiune*, ci cunoștințe reale pentru viață, acela știe că unei lucrări menită să înfățișeze adevărurile elementare ale cunoașterii spirituale *nu-i este îngăduit* să expună lucruri care aparțin treptelor superioare ale înțelepciunii. Abia prin înțelegerea adevărurilor elementare devine limpede cum trebuie puse întrebările mai înalte. Într-o altă carte a aceluiași autor, anume «Știința ocultă», care este o continuare a acestei lucrări, se găsesc și alte cunoștințe cu privire la domeniul tratat aici.

În prefața ediției a doua am mai adăugat, ca o completare: Cel care, în ziua de azi, dă o descriere a realităților suprasensibile, acela trebuie să știe limpede două lucruri. În primul rând, trebuie să știe că epoca noastră *are nevoie* de cultivarea cunoștințelor suprasensibile, iar în al doilea rând trebuie să știe că în viața spirituală de azi există o abundență de idei și sentimente care fac ca o astfel de descriere să pară multora de-a dreptul pură fantasmagorie și reverie. Prezentul are

nevoie de cunoștințe suprasensibile, pentru că tot ceea ce află omul pe calea obișnuită despre lume și viață trezește o mulțime de întrebări, care nu pot primi răspuns decât prin adevărurile suprasensibile. Să nu ne înșelăm asupra următorului fapt: cele ce ni se pot comunica despre temeiurile existenței în cadrul curentului spiritual actual nu sunt, pentru sufletele care simt mai profund, răspunsuri, ci *întrebări* privitoare la marile enigme ale lumii și ale vieții. Unii pot fi un timp de părerea că dezlegarea enigmelor existenței s-ar afla „în rezultatele cercetărilor strict științifice” și în concluziile vreunui gânditor contemporan. Dar dacă sufletul coboară până în acele adâncuri în care trebuie să coboare, dacă se înțelege cu adevărat pe sine însuși, atunci va descoperi că ceea ce la început i s-a părut o dezlegare a enigmei nu este decât un imbold spre adevărata problemă. Dar un răspuns la *această* problemă nu e chemat să satisfacă doar o curiozitate omească, ci de acest răspuns depinde liniștea lăuntrică și echilibrul vieții sufletești. Dobândirea unui asemenea răspuns nu mulțumește numai dorința de a ști, ci îl face pe om destoinic pentru muncă și apt pentru îndeplinirea îndatoririlor vieții, pe când lipsa unui răspuns la întrebările corespunzătoare îl paralizează sufletește, iar în final chiar și fizic. Cunoașterea suprasensibilului nu reprezintă ceva numai pentru nevoile teoretice, ci și pentru o adevărată practică a vieții. Tocmai din cauza felului de viață spirituală a prezentului cunoașterea spirituală este un domeniu de care epoca noastră nu se poate lipsi.

Pe de altă parte, este o realitate faptul că mulți oameni resping azi în modul cel mai categoric ceea ce le este cel mai necesar. Puterea de constrângere a multor păreri, constituite pe bazele „experiențelor științifice sigure”, este atât de mare pentru unii oameni, încât nici nu pot face altfel decât să considere expunerea dintr-o carte ca aceasta drept o absurditate fără margini. Cel care expune cunoștințe suprasensibile poate sta fără nici o iluzie în fața acestor lucruri. – Oamenii, firește, pot fi ușor ispitiți să ceară dovezi „de necombătut” de la acela care le împărtășește asemenea cunoștințe suprasensibile. Nu se gândesc însă că procedând astfel se înșală pe ei înșiși, căci – desigur, fără să fie conștienți de acest lucru – ei nu cer dovezi ce rezidă în însuși obiectul despre care este vorba, ci dovezi pe care ei înșiși vor să le recunoască sau sunt în măsură să le recunoască. Autorul acestei lucrări știe că în ea nu se găsește nimic ce nu ar putea fi recunoscut

de orice om care se situează pe temeiul științelor naturale ale prezentului. El știe că pot fi satisfăcute toate cerințele științelor naturale și tocmai *de aceea* felul de expunere a lumii suprasensibile prezentat aici poate fi găsit întemeiat în sine. De fapt, tocmai veritabilul mod de reprezentare naturalist-științific ar trebui să se simtă familiarizat cu o astfel de expunere. Celui care gândește astfel i se va oferi prilejul, în legătură cu multe discuții, să simtă adevărul profund caracterizat de Goethe prin cuvintele: „O concepție falsă nu se lasă combătută, deoarece ea se întemeiază pe convingerea că ceea ce este fals ar fi adevărat”. Este sterilă orice discuție cu cel care nu vrea să admită decât dovezi ce se află în modul său de gândire. Cel care cunoaște esența „dovezii”, acela știe că sufletul găsește ceea ce este adevărat pe alte căi decât prin discuții. Din aceste convingeri dăm publicării și o a doua ediție a acestei cărți.

Rudolf Steiner

INTRODUCERE

Când, în toamna anului 1813, *Johann Gottlieb Fichte* și-a expus „învățătura” sa – ca rod matur al unei vieți cu totul închinată slujirii adevărului –, a spus chiar de la început următoarele: „Această învățătură presupune existența unui instrument de percepere lăuntric cu totul nou, prin care se revelează o lume nouă, inexistentă pentru omul obișnuit”. El a arătat apoi, printr-o comparație, cât de neînțeleasă trebuie să fie această învățătura a sa pentru cel care ar vrea să o judece cu ajutorul reprezentărilor făcute pe baza simțurilor obișnuite: „Să ne imaginăm o lume de orbi din naștere, cărora, din această cauză, nu le sunt cunoscute decât acele obiecte și raporturi dintre ele care există prin simțul tactil. Mergeți printre acești oameni și vorbiți-le despre culori și despre celelalte raporturi care nu există decât prin lumină și numai pentru văz. Este ca și cum nu le-ați vorbi despre nimic și e mai fericită situația când ei mărturisesc acest lucru, căci atunci veți observa numai decât greșeala și, dacă nu le puteți deschide ochii, veți curma zadarnica vorbire”. Cel ce le vorbește oamenilor despre lucrurile la care se referă Fichte în acest caz se află prea adesea într-o situație asemănătoare aceleia a văzătorului printre orbii din naștere. Totuși, aceste lucruri se referă la adevărata ființă a omului și la țelul său cel mai înalt. Iar cel ce crede că ar fi necesar să se curme și în acest caz „zadarnica vorbire”, acela ar trebui să-și piardă orice nădejde în omenire. Dimpotrivă, nici o clipă nu trebuie să ne îndoim că în privința acestor lucruri există posibilitatea de a „deschide ochii” oricărui om care aduce buna voință necesară în acest sens. – Ținând seama de acest fapt au vorbit și au scris toți aceia care simțeau că s-a dezvoltat în ei „instrumentul lăuntric de percepție” cu ajutorul căruia au putut să recunoască adevărata ființă umană, ascunsă simțurilor exterioare. De aceea, din cele mai vechi timpuri se vorbește despre o „înțelepciune ascunsă”. – Cine a cuprins ceva din ea are o tot atât de mare certitudine asupra ei, pe cât au cei cu ochii bine formați certitudinea percepțiilor vizuale ale culorilor. De aceea această „înțelepciune

ne ascunsă” nu are nevoie, pentru el, de nici o „dovadă”. Și mai știe și că nu are nevoie de vreo dovadă nici acela căruia i s-a deschis, în mod asemănător lui, „simțul superior”. El poate vorbi unui asemenea om așa cum un călător poate povesti despre America celor care nu au văzut-o ei înșiși, dar care își pot face o reprezentare despre ea, pentru că și ei, dacă li s-ar oferi prilejul, ar vedea același lucru.

Dar observatorul suprasensibilului nu trebuie să vorbească numai cercetătorilor lumii spirituale. Cuvintele lui trebuie să se adreseze tuturor oamenilor fiindcă are de comunicat lucruri care îi privesc pe toți oamenii, căci el știe că nimeni nu poate fi „om” în adevăratul înțeles al cuvântului fără să cunoască aceste lucruri. El se adresează tuturor oamenilor deoarece știe că există diferite grade de înțelegere pentru ceea ce are de spus. El știe că îl pot înțelege și cei ce sunt încă departe de momentul în care le va fi accesibilă propria cercetare spirituală, căci *sentimentul și înțelegerea* pentru adevăr există în *fiecare* om. Și el se adresează în primul rând acestei înțelegeri, care poate lumina în orice suflet sănătos. El știe, de asemenea, că în această înțelegere există o putere care trebuie să ducă, treptat, la gradele superioare ale cunoașterii. Chiar acest sentiment, care la început poate că nu vede *absolut nimic* din ceea ce i se spune, este vrăjitorul care deschide „ochiul spiritului”. El lucrează în întuneric. Sufletul nu vede; dar el este cuprins, prin acest sentiment, de *puterea adevărului*; și atunci, încetul cu încetul, adevărul se va apropia de suflet și îi va deschide „simțul superior”. Aceasta va dura la unii mai mult timp, la alții mai puțin; cel ce are răbdare și perseverență va atinge acest țel. – Căci, chiar dacă nu orice orb din naștere poate fi operat, *fiecare ochi spiritual* poate fi deschis, și deschiderea lui nu este decât o chestiune de timp.

Erudiția și formarea științifică nu sunt deloc condiții preliminare pentru deschiderea acestui „simț superior”. El se poate deschide atât omului simplu cât și omului de înaltă cultură științifică. Ceea ce în zilele noastre este numit adesea „singura” știință poate, de multe ori, mai curând să împiedice decât să favorizeze atingerea acestui țel. Fiindcă această știință nu admite, firește, ca „real” decât ceea ce este accesibil simțurilor obișnuite. Oricât de mari ar fi meritele ei pentru cunoașterea *acestei* realități, atunci când această știință declară determinant pentru întreaga cunoaștere umană ceea ce este necesar și

rodnic doar pentru *sine*, ea creează o mulțime de prejudecăți care închid accesul la adevărurile superioare.

Împotriva celor spuse aici se obiectează adesea: În fața cunoașterii omenești sunt așezate „limite de netrecut”. Cum aceste limite nu ar putea fi depășite, trebuie să fie respinse toate cunoștințele care nu le iau în considerare. Și este privit ca fiind total lipsit de modestie cel ce vrea să afirme ceva despre lucruri pe care mulți le cred dincolo de limitele facultății de cunoaștere a omului. În cazul unei asemenea obiecții nu se ia câtuși de puțin în considerare faptul că o cunoaștere superioară trebuie precedată de o *dezvoltare* a puterilor de cunoaștere. *Ceea ce înainte* de o asemenea dezvoltare se afla dincolo de limitele cunoașterii, după trezirea facultăților latente existente în fiecare om se va afla cu totul în *interiorul* domeniului de cunoaștere. – Un lucru însă nu trebuie în nici un caz pierdut din vedere. S-ar putea spune: La ce folosește să se vorbească oamenilor despre lucruri pentru care puterile lor de cunoaștere nu sunt trezite, lucruri care le rămân așadar inaccesibile? Însă în felul acesta lucrurile sunt greșit judecate. Pentru a *descoperi* lucrurile despre care este vorba aici sunt necesare anumite facultăți; însă dacă lucrurile, o dată descoperite, sunt *împărtășite* oamenilor, atunci ele pot fi înțelese de *orice* om care folosește o logică nepărtinitoare și un sentiment sănătos al adevărului. În această carte nu sunt împărtășite decât asemenea lucruri care – aceluia care lasă să acționeze în sine o gândire multilaterală, netulburată de nici o prejudecată, și având un sentiment nepărtinitor și liber al adevărului – îi vor putea face impresia că prin ele se poate ajunge la o apropiere mulțumitoare de enigmele vieții omenești și ale fenomenelor lumii. Să adoptăm o dată punctul de vedere reflectat în întrebarea: Dacă cele afirmate aici sunt adevărate, constituie ele oare o explicație satisfăcătoare a vieții? Vom afla că *viața* fiecărui om confirmă acest lucru.

Pentru a fi „învățător” în aceste domenii superioare ale existenței nu e de ajuns, desigur, să i se fi deschis omului, pur și simplu, simțul pentru ele. Pentru aceasta este nevoie de „știință”, întocmai cum pentru a fi învățător în domeniul realității obișnuite este nevoie de știință. „Vederea superioară”, ea singură, nu ne face „știutori” în cele spirituale, după cum simțurile sănătoase singure nu ne fac „savanți” în realitatea sensibilă. Și deoarece, într-adevăr, *întreaga* realitate, atât

cea inferioară cât și cea superioară spirituală nu sunt decât două laturi ale uneia și aceleiași entități fundamentale, omul neștiutor în ceea ce privește cunoștințele inferioare va rămâne, de cele mai multe ori, neștiutor și în ceea ce privește cele superioare. Acest fapt dă naștere unui sentiment de responsabilitate nemărginită în sufletul aceluia care – printr-o chemare spirituală – se simte îndemnat să vorbească despre domeniile spirituale ale existenței, căci el îi impune modestie și rezervă. Acest lucru însă nu trebuie să oprească pe nimeni să se ocupe de adevărurile superioare. Nu trebuie să-l oprească nici pe cel cărui viața nu îi dă prilejul să se ocupe de științele obișnuite. Căci poți să-ți îndeplinești datoria de om și fără să cunoști botanica, zoologia, matematicile și alte științe; dar nu poți fi „om” în înțelesul deplin al cuvântului fără să te fi apropiat într-un fel oarecare de ființa și menirea omului, dezvăluite de știința despre suprasensibil.

Omul numește „divinitate” suprema realitate spre care își poate ridica privirea. Și el trebuie să realizeze prin gândire faptul că menirea sa cea mai înaltă se află, într-un fel oarecare, în legătură cu această divinitate. De aceea înțelepciunea care depășește domeniul sensibil, care îi dezvăluie omului ființa sa și, o dată cu aceasta, și menirea sa, poate fi numită „înțelepciune divină” sau *teosofie*. Cercetarea proceselor spirituale din viața umană și din univers poate fi denumită *știință a spiritului*. Dacă din această știință a spiritului desprindem, așa cum am făcut în această carte, mai ales acele rezultate care se referă la sâmburele spiritual al omului, atunci pentru acest domeniu putem folosi termenul „teosofie”, deoarece veacuri de-a rândul el a fost folosit în acest sens.

Din această perspectivă vom contura în această lucrare o schiță a concepției teosofice despre lume. Cel care a scris-o nu vrea să expună ceva care nu este pentru el *realitate*, așa cum un eveniment din lumea exterioară este realitate pentru ochi, pentru urechi și pentru înțelegerea obișnuită. – Căci avem de-a face cu trăiri accesibile oricărui om hotărât să pășească pe „calea cunoașterii” descrisă într-un capitol special al acestei lucrări. Ne situăm în mod just față de lumea suprasensibilă dacă presupunem că o gândire și o simțire sănătoasă pot înțelege toate cunoștințele adevărate care pot proveni din lumile superioare și că, plecând de la *această* înțelegere și punând *prin ea* o temelie solidă, am făcut un pas însemnat spre propria vedere spiritua-

lă; chiar dacă, pentru a dobândi această vedere spirituală, trebuie să mai adăugăm ceva. Dacă însă disprețuim această cale și vrem să pătrundem în lumile superioare *numai* în alt mod, atunci ne zăvorâm noi înșine porțile spre adevărata cunoaștere superioară. Principiul: vom recunoaște lumile superioare abia după ce le-am văzut, constituie o piedică pentru această vedere însăși. Voința de a înțelege mai întâi cu ajutorul gândirii sănătoase ceea ce urmează să vedem mai târziu ajută această vedere. Ea trezește în suflet, ca prin farmec, puteri însemnate, care duc la această „privire a văzătorului”.

FIINȚA OMULUI

Următoarele cuvinte ale lui *Goethe* caracterizează frumos punctul de plecare al uneia dintre căile pe care se poate ajunge la cunoașterea ființei omului: „De îndată ce omul devine conștient de obiectele din jurul său, le consideră în raport cu el însuși; și pe bună dreptate, căci întreaga sa soartă depinde de faptul că acestea îi plac sau îi displac, îl atrag sau îl resping, îi sunt folositoare sau dăunătoare. Acest mod cu totul firesc de a privi și de a judeca lucrurile pare a fi tot atât de ușor pe cât este de necesar, și totuși îl expune pe om la mii de greșeli, care adesea îl rușinează și îi amărăsc viața. – O sarcină cu mult mai grea își asumă cei care, dintr-o pornire vie spre cunoaștere, se străduiesc să observe obiectele naturii din ele însele și în relațiile lor reciproce; căci foarte curând ei simt lipsa criteriului care le venea în ajutor când considerau lucrurile în raport cu *ei înșiși*. Ei simt lipsa criteriului plăcerii și al neplăcerii, al atracției și al repulsiei, al utilului și al prejudiciului. Ei trebuie să renunțe cu totul la acest criteriu și – ca ființe nepărtinitoare și oarecum divine – ei trebuie să caute și să examineze ceea ce este, iar nu ceea ce le convine. Astfel, adevăratul botanist nu trebuie să fie mișcat nici de frumusețea și nici de utilitatea plantelor, ci trebuie să examineze structura acestora și legăturile lor cu restul regnului vegetal; și, după cum toate sunt scoase la suprafață și luminate de soare, tot așa și el trebuie să le privească și să le observe pe toate cu aceeași privire calmă, iar criteriul cunoașterii, datele aprecierilor sale, nu trebuie să le ia din sine, ci din cercul lucrurilor pe care le observă”.

Această cugetare a lui *Goethe* îndreaptă atenția omului în trei direcții. În primul rând spre obiectele de la care, prin porțile simțurilor sale, primește neconținut informații de la obiectele pe care le pipăie, le miroase, le gustă, le aude, le vede. În al doilea rând sunt impresiile pe care aceste obiecte le fac asupra sa și care se caracterizează ca plăcere sau neplăcere, dorință sau aversiune, prin faptul că pe unul îl găsește simpatice, pe celălalt antipatic, pe unul folositor, pe celălalt

dăunător. În al treilea rând sunt cunoștințele pe care le dobândește ca „ființă oarecum divină” despre obiecte; sunt tainele activității și existenței acestor lucruri care i se descoperă.

Aceste trei domenii se deosebesc net în viața omului. Prin aceasta, omul devine conștient că este legat de lume în trei moduri diferite. Primul mod se referă la lucrurile pe care omul le întâlnește și le acceptă ca realitate dată. Prin al doilea mod, el transformă această lume într-o problemă personală a sa, în ceva care are o însemnătate pentru el. Iar pe al treilea mod el îl consideră ca pe un țel spre care trebuie să tindă neîncetat.

De ce îi apare omului lumea în acest mod întreit? Un exemplu simplu ne poate lămuri: Trec printr-o pajiște plină de flori. Florile îmi dezvălui culorile lor prin intermediul ochilor. Acesta este faptul pe care îl primesc ca pe ceva dat. – Mă bucur de splendoarea culorilor. Prin aceasta, eu fac din faptul dat o chestiune personală a mea. Prin sentimentele mele, unesc florile cu propria mea existență. După un an, trec din nou prin aceeași pajiște. Acolo se găsesc alte flori. Ele îmi stârnesc o bucurie nouă. Bucuria mea din anul trecut va reapărea ca amintire. Ea se află în mine; obiectul care a pricinuit-o a pierit. Însă florile pe care le văd acum aparțin acelorași specii ca cele de anul trecut; ele au crescut după aceleași legi ca celelalte. Dacă m-am lămurit cu privire la această specie și aceste legi, atunci le regăsesc în florile din acest an, așa cum le-am cunoscut în cele de anul trecut. Și poate voi gândi astfel: florile de anul trecut au dispărut; bucuria pe care mi-au prilejuit-o a rămas doar în amintirea mea. Ea este legată numai de existența *mea*. Însă ceea ce am cunoscut anul trecut cu privire la aceste flori și recunosc din nou în acest an, aceasta va rămâne atâta timp cât vor crește asemenea flori. Este ceva care mi s-a revelat, dar care nu depinde de existența mea în același mod ca bucuria mea. Sentimentele mele de bucurie rămân *în mine*; legile, *ființa* florilor, rămân în lume, în afara mea.

Astfel omul se unește neconținut în acest mod întreit cu lucrurile lumii. Pentru moment, să nu adăugăm nimic la acest fapt, ci să-l înțelegem așa cum se înfățișează. Din el rezultă că omul are *trei părți în ființa sa*. Acest lucru și nimic altceva va fi deocamdată indicat aici prin cele trei cuvinte: *trup*, *suflet* și *spirit*. Cel care leagă o părere preconcepută sau chiar vreo ipoteză de aceste trei cuvinte, în mod

necesar va înțelege greșit expunerile ce urmează. Prin *trup* se înțelege aici acea parte prin care i se revelează omului lucrurile din lumea înconjurătoare, ca în exemplul de mai sus florile de pe pajiște. Cuvântul *suflet* se referă la acea parte prin care omul leagă lucrurile de propria sa existență, prin care simte plăcere și neplăcere, dorință și aversiune, bucurie și durere față de ele. Iar prin *spirit* se înțelege acea parte din om care se manifestă în el atunci când, după expresia lui Goethe, privește obiectele ca „ființă oarecum divină”. – În acest sens se compune omul din *trup*, *suflet* și *spirit*.

Prin trupul său, omul se poate pune în legătură, pentru moment, cu lucrurile. Prin sufletul său, el păstrează în sine impresiile pe care acestea le fac asupra sa, iar prin spiritul său i se revelează ceea ce lucrurile ascund în ele înseși. Numai considerând omul sub aceste trei aspecte putem spera să dobândim o înțelegere a entității sale. Fiindcă aceste trei aspecte îl arată înrudit în mod întreit cu restul lumii.

Prin trupul său, omul este înrudit cu lucrurile care se oferă din exterior simțurilor sale. Substanțele lumii exterioare alcătuiesc acest trup al său; forțele lumii exterioare acționează și în el. Și așa cum el privește lucrurile lumii exterioare cu simțurile sale, tot astfel își poate observa și propria sa existență trupească. Însă îi este cu neputință să observe în același fel și existența sa sufletească. Toate procesele trupești din mine pot fi percepute și cu simțurile trupești. Plăcerea și neplăcerea mea, bucuria și durerea mea nu pot fi percepute cu simțurile trupești nici de mine, nici de un altul. Viața sufletească este un domeniu inaccesibil privirii corporale. Existența trupească a omului este vădită ochilor; pe cea sufletească el o poartă în sine ca pe o lume *a sa*. Dar prin *spirit* lumea exterioară i se revelează într-un mod superior. Ce-i drept, în lăuntru lui se dezvăluie tainele lumii exterioare; dar în *spirit* el se depășește pe sine și lasă lucrurile să vorbească despre ele însele, despre ceea ce are însemnătate nu pentru el, ci pentru *ele*. Omul își ridică privirea spre cerul înstelat: încântarea pe care o trăiește sufletul său îi aparține lui; legile eterne ale stelelor, pe care le înțelege în gândire, în *spirit*, nu-i aparțin lui, ci stelelor înseși.

Astfel omul este cetățean *a trei lumi*. Prin *trupul* său, aparține lumii pe care o percepe cu acest trup; prin *sufletul* său, își clădește pro-

pria sa lume; prin *spiritul* său i se revelează o lume care este superioară celorlalte două.

Pare evident că din cauza deosebirilor esențiale dintre aceste trei lumi nu se va putea dobândi claritate asupra lor și asupra participării omului la existența lor decât tot prin trei moduri diferite de observație.

I. Entitatea trupească a omului

Învățăm să cunoaștem trupul uman prin simțurile trupești. Iar felul de observație nu poate fi altul decât acela prin care ajungem să cunoaștem alte lucruri perceptibile prin simțuri. Așa cum observăm mineralele, plantele și animalele, putem observa și omul. El este înrudit cu aceste trei forme de existență. El își alcătuiește trupul din substanțele naturii, la fel ca mineralele; crește și se reproduce, ca și plantele; și la fel ca animalele, percepe lucrurile din jurul său și își formează trăiri interioare pe baza impresiilor pe care acestea le fac asupra lui. De aceea, omului i se poate atribui o existență minerală, o existență vegetală și una animală.

Deosebirea de structură dintre minerale, plante și animale corespunde celor trei forme ale existenței lor. Și această alcătuire – formă – este ceea ce percepem cu simțurile, și numai pe ea o putem numi trup. Însă trupul uman este diferit de acela al animalelor. Această deosebire trebuie să o recunoască oricine, indiferent ce ar gândi el despre înrudirea omului cu animalele. Chiar și cel mai radical materialist, care neagă tot ce este sufletesc, nu va avea încotro și va subscrie la următoarea frază a lui *Carus* din lucrarea sa «Organon al cunoașterii naturii și a spiritului»: „Ce-i drept, structura cea mai fină, interioară a sistemului nervos, anume cea a creierului, rămâne încă pentru fiziolog și anatomist o enigmă de nedezlegat; dar un fapt pe deplin stabilit îl constituie acela al creșterii progresive, în seria animalelor, al acestei configurații, care ajunge în om la un grad pe care nu-l găsim la nici o altă ființă; acest fapt este de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea spirituală a omului, ba chiar putem spune că el ne dă, propriu-zis, explicația satisfăcătoare. Acolo unde creierul nu

s-a dezvoltat îndeajuns, unde prezintă micime și insuficiență, ca la microcefal și la idiot, se înțelege de la sine că nu poate fi vorba de idei proprii și de cunoaștere, după cum nu poate fi vorba de propagarea speciei la oameni cu organe de reproducere cu totul atrofiate. E drept, o structură puternică și frumos dezvoltată a întregului om, și îndeosebi a creierului, nu presupune de la sine geniul, dar reprezintă, în orice caz, prima condiție indispensabilă pentru cunoașterea superioară”.

Așa cum atribuim trupului uman cele trei forme de existență, cea minerală, cea vegetală și cea animală, tot așa trebuie să-i atribuim și o a patra formă, cea specific *umană*. Prin forma minerală a existenței sale, omul este înrudit cu tot ce este vizibil; prin cea vegetală, cu toate ființele care cresc și se reproduc; prin cea animală, cu toate ființele care percep lumea înconjurătoare și au viețuiri interioare pe baza impresiilor exterioare; prin forma umană a existenței sale, omul constituie, chiar și din punct de vedere trupesc, un regn în sine.

II. Entitatea sufletească a omului

Ca lume lăuntrică *proprie*, entitatea sufletească a omului este diferită de corporalitatea sa. Ceea ce îi este propriu ne apare de îndată ce ne îndreptăm atenția spre cea mai simplă senzație. Pentru început, nici un om nu poate ști dacă un altul viețuiește exact în același fel ca el o senzație. Este cunoscut faptul că există oameni care suferă de daltonism. Aceștia văd obiectele numai în diferite nuanțe de gri. Alții suferă numai în parte de daltonism. Din această cauză, ei nu pot percepe anumite nuanțe de culori. Imaginea pe care le-o oferă ochii lor despre lume este alta decât cea a așa-zișilor oameni normali. Și putem spune același lucru, mai mult sau mai puțin, și despre celelalte simțuri. Din cele de mai sus rezultă, în mod evident, că și cea mai simplă senzație aparține lumii lăuntrice. Pot percepe cu simțurile mele trupești masa de culoare roșie pe care o percepe și altul, dar nu pot percepe senzația de roșu a celui alt. – De aceea, senzația trebuie considerată ca aparținând *domeniului sufletesc*. Dacă înțelegem bine acest fapt, vom înceta curând să considerăm trăirile lăuntrice drept

simple procese cerebrale sau ceva asemănător. – Senzației i se asociază mai întâi *sentimentul*. O senzație îi face omului plăcere, o alta, neplăcere. Acestea sunt mișcări ale vieții sale interioare, ale vieții sale sufletești. Prin sentimentele sale, omul își creează o a doua lume, față de cea care acționează asupra lui din afară. La acestea se mai adaugă un al treilea element: voința. Prin ea, omul reacționează, la rândul său, asupra lumii exterioare. Și, prin aceasta, omul imprimă lumii exterioare natura sa lăuntrică. Sufletul omului se revarsă oarecum în afară prin actele sale de voință. Faptele omului se deosebesc de fenomenele naturii exterioare prin aceea că poartă pecetea vieții sale lăuntrice. În acest fel se raportează *sufletul* la lumea exterioară, ca fiind ceva propriu omului. Omul primește din lumea exterioară impulsuri; dar el își clădește în conformitate cu aceste impulsuri o lume *proprie*. Corporalitatea devine substratul vieții sufletești.

III. Entitatea spirituală a omului

Sufletescul omului nu este determinat numai de trup. Omul nu trece fără sens și fără scop de la o impresie la alta; și nici nu acționează sub impresia oricărei excitații care se exercită asupra lui din afară sau prin procesele trupului său. El *gândește* asupra percepțiilor și asupra acțiunilor sale. Reflectând asupra percepțiilor sale, el dobândește cunoștințe despre lucruri; reflectând asupra acțiunilor sale, el aduce o înlănțuire rațională în viața sa. Și el știe că își îndeplinește misiunea sa de om în mod demn numai atunci când se lasă condus de *gânduri juste* atât în cunoaștere cât și în acțiune. Sufletul se află, așadar, în fața unei duble necesități. De legile trupului, el este determinat printr-o necesitate naturală; de legile care duc la gândirea justă, el se lasă determinat pentru că recunoaște în mod liber necesitatea lor. Legilor metabolismului omul le este supus prin natură; legilor gândirii li se supune el însuși. – Prin aceasta, omul ajunge să aparțină unei ordini superioare celei căreia îi aparține prin trupul său. Această ordine este cea *spirituală*. Pe cât de deosebit este trupescul de sufletec, tot pe atât se deosebește acesta de spiritual. Cât timp vorbim numai de particulele de carbon, hidrogen, azot, oxigen, care se deplasează în trup, nu avem în vedere sufletul. Viața sufletească începe

abia acolo unde, în interiorul unei asemenea mișcări, apare senzația: simt gustul dulce, sau simt plăcere. Tot atât de puțin avem în vedere *spiritul* dacă luăm în considerare numai viețuirile sufletești pe care le are omul când se lasă cu totul în seama lumii exterioare și a vieții trupului său. Această viață sufletească este mai curând doar temelia pentru spiritual, așa cum viața trupului este temelia pentru sufletească. – Cercetătorul naturii se ocupă de trup, cercetătorul sufletului (psihologul) de suflet, iar cercetătorul spiritului se ocupă de *spirit*. Cel care vrea să se lămurească prin gândire asupra ființei omenești trebuie să-și clarifice, reflectând asupra sa, deosebirea dintre trup, suflet și spirit.

IV. Trup, suflet și spirit

Omul se poate lămuri în mod corect asupra lui însuși numai dacă își clarifică importanța *gândirii* în cadrul entității sale. Creierul este instrumentul trupesc al gândirii. După cum omul poate vedea culorile numai cu un ochi bine format, tot astfel creierul, format corespunzător, îi servește pentru a gândi. Întregul trup uman este astfel alcătuit încât își găsește încoronarea în organul spiritului, în creier. Putem înțelege structura creierului uman numai dacă îl considerăm în legătură cu rolul său. Acesta constă în a fi baza trupească a spiritului gânditor. Un studiu comparat al regnului animal ne arată acest lucru. La amfibieni, creierul este încă mic față de măduva spinării; la mamifere, el este relativ mai mare. La om, este cel mai mare raportat la restul trupului.

Multe prejudecăți se ridică împotriva acestor considerații asupra *gândirii*, așa cum sunt expuse aici. Unii oameni înclină să subaprecieze *gândirea* și să pună mai presus „viața intimă a sentimentului”, „simțirea”. Ei spun: Noi nu ne putem ridica la cunoștințe superioare prin „gândirea lucidă”, ci prin căldura sentimentului, prin puterea nemijlocită a simțirii. Oamenii care vorbesc în acest fel se tem să nu-și tocească sentimentele prin gândirea limpede. Când e vorba de gândirea curentă, care nu se referă decât la lucrurile de utilitate practică, lucrurile stau, desigur, în acest fel. Dar când e vorba de gândurile care duc în regiunile superioare ale existenței, atunci se petrece

contrariul. Nu există sentiment, nu există entuziasm care să se poată compara cu sentimentele de căldură, de frumusețe și înălțare ce se aprind în noi de gândurile pure, cu o limpezime de cristal, ce se referă la lumile superioare. Cele mai înalte sentimente nu sunt cele care apar „de la sine”, ci acelea care sunt cucerite printr-o energetică muncă de gândire.

Trupul omului are o structură corespunzătoare *gândirii*. Aceleași substanțe și forțe care sunt prezente în regnul mineral sunt îmbinate în trupul uman în așa fel încât prin această aranjare a lor să se poată manifesta gândirea. Această structură minerală, alcătuită în vederea misiunii sale, o vom numi în considerațiile următoare *corpul fizic* al omului.

Structura minerală ordonată, ce are ca punct central al său creierul, ia naștere prin *reproducere* și își primește forma matură prin *creștere*. Reproducerea și creșterea sunt comune omului, plantelor și animalelor. Prin reproducere și creștere se deosebesc viețuitoarele de mineralul lipsit de viață. Viul se naște din viu prin germene. Urmașul se leagă de înaintași în șirul viului. Forțele prin care ia naștere un mineral sunt orientate asupra substanțelor înseși care îl compun. Un cristal de cuarț se formează prin forțele inerente siliciului și oxigenului, care sunt unite în el. Puterile care configurează un stejar, trebuie căutate indirect, prin germene, în planta maternă și paternă. Iar *forma* stejarului se transmite prin reproducere de la înaintași la urmași. Există condiții *interioare*, înăscute ființelor vii. – Concepția că din nămol pot lua naștere animale inferioare, chiar și pești, era una grosier-naturalistă. Forma viețuitoarelor se transmite prin *ereditate*. Modul cum se dezvoltă o ființă vie depinde de ființa paternă sau maternă din care a luat naștere sau, cu alte cuvinte, de *specia* căreia îi aparține. Substanțele care compun viețuitoarele se schimbă în permanență; *specia* se menține în cursul vieții și se transmite urmașilor. Așadar, *specia* este aceea care determină îmbinarea substanțelor. Această forță plăsmuitoare de specie o vom numi *forță de viață*. După cum forțele minerale se exprimă în cristale, tot așa forța plăsmuitoare de viață se exprimă în speciile sau în formele vieții vegetale și animale.

Omul percepe forțele minerale prin simțurile sale trupești. Și el poate avea numai percepții pentru care are simțuri corespunzătoare. Fără ochi nu există percepția luminii, fără ureche nu există percepția

sunetului. Dintre toate simțurile pe care le are omul, organismele inferioare nu au decât un fel de simț tactil. De aceea pentru ele există, în felul percepției umane, numai acele forțe minerale care se fac cunoscute prin simțul tactil. În măsura în care, la animalele superioare, sunt dezvoltate și celelalte simțuri, lumea înconjurătoare – pe care o percepe și omul – este mai bogată și mai variată. Depinde așadar de organele unei ființe dacă ceea ce există în lumea exterioară există și pentru acea ființă ca percepție, ca senzație. Ceea ce se află în aer sub forma unei anumite mișcări devine în om senzație auditivă. – Prin simțurile sale obișnuite, omul nu percepe manifestările forței de viață. El vede culorile plantei, miroase parfumul acesteia; însă forța de viață rămâne ascunsă acestei observații. Dar pe cât de puțin este îndreptățit orbul din naștere să neghe culorile, tot pe atât de puțin sunt îndreptățite simțurile obișnuite să neghe forța de viață. Culorile există pentru orbul din naștere de îndată ce a fost operat; tot astfel, dacă i se deschide omului organul corespunzător, vor exista pentru el, ca percepție, nu numai *exemplarele individuale*, ci și felurilele *specii* de plante și de animale create de forța de viață. – Prin deschiderea acestui organ, omului i se înfățișează o lume cu totul nouă. El nu percepe acum numai culorile, mirosurile, ș.a.m.d., ale ființelor vii, ci și *viața însăși a acestor ființe*. În fiecare plantă, în fiecare animal, pe lângă forma fizică, el percepe și *forma spirituală plină de viață*. Ca să avem o expresie pentru această formă spirituală, o vom numi *trupul eteric* sau *trupul vieții*.* – Iată cum se înfățișează acest lucru cercetă-

* Multă vreme după editarea acestei cărți, ceea ce este desemnat aici drept trup eteric sau trup al vieții a fost numit de autor și „trup al puterilor plâsmuitoare” (comp. publicația «Das Reich», vol. IV din primul an al apariției [ianuarie 1917]). El se simțea îndemnat să dea această denumire deoarece credea că niciodată nu se poate stărui îndeajuns pentru a se evita confuzia între ceea ce înțelegem aici prin trup eteric și „forța vitală” a științelor naturii mai vechi. Acolo unde este vorba de respingerea acestei concepții mai vechi despre o forță vitală în sensul științelor naturii moderne, autorul se situează, într-o anumită privință, pe poziția adversarilor unei asemenea forțe. Căci prin aceasta se voia să se explice modul deosebit de acționare al forțelor anorganice în organism. Dar ceea ce acționează anorganic în organism nu acționează aici altfel decât în domeniul lumii anorganice. Legile naturii anorganice sunt aceleași în organism ca și în cristal, ș.a.m.d. Dar în organism există ceva ce nu este anorganic: viața plâsmuitoare. La baza acesteia stă trupul eteric sau trupul forțelor plâsmuitoare. Admițând existența sa, nu este stânjenită sarcina justificată a cercetării

torului vieții spirituale. Pentru el, trupul eteric nu este un simplu rezultat al substanțelor și al forțelor trupului fizic, ci o entitate de sine-stătătoare, reală, care cheamă la viață substanțele și forțele fizice despre care am vorbit. Vorbim în sensul științei spirituale când spunem: un corp pur fizic își are forma sa – de pildă un cristal – datorită forțelor plâsmuitoare fizice care sunt inerente obiectelor lipsite de viață; dar un corp viu *nu* își primește forma de la *aceste* forțe, căci, din clipa în care viața l-a părăsit și este lăsat *numai* în seama forțelor fizice, el se descompune. Trupul vieții este entitatea care ferește trupul fizic de descompunere în fiecare clipă a vieții sale. – Pentru *a vedea* acest trup al vieții, pentru a-l percepe la o altă ființă, este nevoie de *ochiul spiritual* trezit. Fără acest ochi se poate admite existența trupului eteric pe temeuri logice; dar el poate fi *văzut* cu ochiul spiritual, așa cum culoarea poate fi văzută cu ochiul fizic. – N-ar trebui să ne împiedicăm de expresia „trup eteric”. Cuvântul „eter” desemnează aici altceva decât eterul ipotetic din fizică. Să nu se ia această denumire decât pentru desemnarea a ceea ce a fost descris aici. Și, după cum trupul fizic al omului este în alcătuirea sa o imagine a menirii sale, tot așa stau lucrurile și în privința trupului eteric. El poate fi înțeles numai dacă este privit în legătură cu spiritul gânditor. Prin alcătuirea sa în vederea spiritului gânditor, trupul eteric al omului se deosebește de acela al plantelor și al animalelor. – După cum prin trupul său fizic omul aparține lumii minerale, tot astfel, prin trupul său eteric, el aparține lumii vieții. După moarte, trupul fizic se descompune în lumea minerală, iar trupul eteric în lumea vieții. Prin

naturii: aceea de a urmări și în lumea organismelor ceea ce se observă în privința acțiunii forțelor în natura anorganică. Și a crede că această acțiune în interiorul organismului este modificată de o forță vitală deosebită, acest lucru refuză să-l admită și adevărata știință a spiritului. Cercetătorul spiritului vorbește despre trupul eteric numai în măsura în care în organism se mai manifestă și altceva decât ceea ce se manifestă în cele lipsite de viață. – Cu toate acestea, autorul acestei cărți nu simte nevoia de a înlocui aici denumirea de „trup eteric” cu aceea de „trup al forțelor plâsmuitoare” deoarece în întreaga înlănțuire de idei redată aici este exclusă înțelegerea greșită pentru cel care vrea să vadă. O asemenea înțelegere greșită se poate ivi numai dacă această denumire este folosită într-o expunere în care lipsește această înlănțuire de idei. (A se compara această notă cu cele cuprinse la sfârșitul acestei cărți sub titlul «Unele observații și completări».)

„trup” vom desemna ceea ce conferă unei ființe, într-un anumit fel, „formă”, „configurație”. Nu ar trebui să se confunde expresia „trup” cu forma corporală sensibilă. În sensul pe care-l dăm acestui cuvânt în această scriere, termenul „trup” poate fi aplicat atât formelor sufletești cât și celor spirituale.

Trupul eteric mai este ceva încă exterior omului. O dată cu prima manifestare a simțirii, ființa lăuntrică răspunde excitațiilor lumii exterioare. Oricât de departe am urmări ceea ce suntem îndreptățiți să numim lume exterioară, nicăieri nu vom găsi senzația. – Razele de lumină pătrund în ochi; ele se transmit mai departe retinei. Aici provoacă procese chimice (în așa-numitul purpur retinian); efectul acestor excitații se transmite prin nervul optic creierului; acolo au loc alte procese fizice. Dacă le-am putea observa, atunci am vedea niște procese fizice, ca oriunde în lumea exterioară. Dacă pot observa trupul vieții, atunci pot percepe cum procesul fizic al creierului este totodată și un proces al vieții. Dar senzația culorii albastre, pe care o are cel ce primește razele de lumină, nu o voi putea găsi nicăieri pe această cale. Ea ia naștere abia în sufletul celui ce recepționează lumina. Așadar, dacă ființa celui ce recepționează lumina n-ar avea decât corp fizic și trup eteric, atunci senzația n-ar putea exista. Activitatea prin care senzația devine un fapt real se deosebește în mod esențial de acțiunea forțelor plâsmuitoare de viață. Prin acea activitate ia naștere, pe baza acestei acțiuni, o trăire lăuntrică. Fără această activitate nu ar exista decât un simplu proces de viață, cum poate fi observat și la plante. Să ne reprezentăm omul, cum primește impresii din toate părțile. Trebuie să ni-l reprezentăm, în același timp, drept izvor al activității despre care am vorbit și pe care o îndreaptă în direcțiile din care primește impresii. Senzațiile răspund impresiilor, în toate direcțiile. Acest izvor de activitate îl numim *suflet al senzației*. Acest suflet al senzației este tot atât de real ca și corpul fizic. Dacă am în fața mea un om și fac abstracție de sufletul senzației, reprezentându-mi-l doar ca trup fizic, ar fi ca și cum dintr-un tablou nu mi-aș reprezenta decât pânza.

Ceva asemănător celor spuse mai înainte cu privire la perceperea trupului eteric trebuie să spunem și cu privire la perceperea sufletului senzației. Organele trupești sunt „oarbe” față de el. Și orb este, în această privință, și organul prin care putem percepe viața ca viață.

Dar așa cum prin acest organ poate fi văzut trupul eteric, tot astfel există un alt organ, superior, care poate face din lumea lăuntrică a senzațiilor obiectul unui mod deosebit de percepții suprasensibile. Omul nu resimte atunci doar impresiile lumii fizice și ale lumii vieții, ci el vede și senzațiile. Pentru un om care are dezvoltat un asemenea organ, lumea senzațiilor unei alte ființe se desfășoară ca o realitate exterioară în fața sa. Dar trebuie să facem distincție între trăirea propriei noastre lumi de senzații și contemplarea lumii senzațiilor unei alte ființe. Bineînțeles, orice om poate privi în propria sa lume de senzații; însă numai *văzătorul* al cărui „ochi spiritual” s-a deschis, poate *vedea* lumea senzațiilor unei alte ființe. Dacă nu este văzător, omul nu cunoaște lumea senzațiilor decât ca trăire „*lăuntrică*”, numai ca trăire proprie ascunsă a sufletului său; când „ochiul spiritual” s-a deschis, în fața privirii spirituale începe să lumineze exterior ceea ce, de altfel, nu trăiește decât „în lăuntrul” unei alte ființe.

*

Pentru a preîntâmpina orice înțelegere greșită, țin să spun explicit că *văzătorul* nu trăiește în sine însuși ceea ce trăiește în cealaltă ființă drept conținut al lumii sale de senzații. *Aceasta* își trăiește senzațiile din punctul de vedere al interiorului său; *văzătorul* percepe o manifestare, o exteriorizare a lumii senzațiilor.

Sufletul senzației depinde de trupul eteric în ceea ce privește acțiunea sa. Căci din trupul eteric își extrage ceea ce va face să apară ca senzație. Și deoarece trupul eteric este viața din trupul fizic, sufletul senzației depinde indirect și de corpul fizic. Senzațiile de culoare sunt posibile numai pentru un ochi bine constituit, funcționând normal. În acest fel, trupul acționează asupra sufletului senzației. Activitatea acestuia este așadar determinată și limitată de trup. El trăiește în cadrul limitelor trasate de trup. – *Trupul* este așadar clădit din substanțe minerale, este vivifiat de trupul eteric, și limitează sufletul senzației. Astfel, cel care are dezvoltat organul amintit de „vedere” a sufletului senzației, recunoaște că acesta este limitat de către trup. – Dar limitele sufletului senzației nu coincid cu acelea ale corpului fizic. Acest suflet al senzației depășește limitele trupului fizic. Se vede de aici că sufletul senzației se dovedește a fi mai puternic decât trupul fizic. Totuși, forța care îi fixează limitele pornește de la trupul

fizic. Prin aceasta, între trupul fizic și trupul eteric pe de o parte, și sufletul senzației pe de altă parte, se interpune încă un element al ființei umane. Acesta este *trupul sufletesc* sau trupul senzitiv. Se mai poate spune că o parte a trupului eteric este mai subtilă decât restul, că această parte mai subtilă formează o unitate cu *sufletul senzației*, pe când partea mai grosieră formează un fel de unitate cu trupul fizic. Totuși, după cum am mai spus, sufletul senzației depășește trupul sufletesc.

Ceea ce numim aici senzație este numai o parte din ființa sufletească. (Am ales expresia suflet al senzației, pentru simplificare.) De senzații se leagă sentimentele de plăcere și de neplăcere, pornirile, instinctele, pasiunile. Toate acestea au același caracter personal ca și senzațiile și depind, ca și ele, de corporalitate.

*

Așa cum sufletul senzației se află în relație reciprocă cu trupul, tot așa se află în relație reciprocă și cu gândirea, cu spiritul. În primul rând se servește de gândire. Omul își formează gânduri privitoare la senzațiile sale. El se lămurește astfel în privința lumii exterioare. Copilul care s-a ars reflectează și ajunge la gândul: „focul arde”. De asemenea, omul nu ascultă orbește de pornirile, de instinctele și de pasiunile sale; prin gândire, el creează prilejul de a și le satisface. Ceea ce se numește cultură materială se dezvoltă exclusiv în această direcție. Ea constă în serviciile pe care gândirea le face sufletului senzației. Nenumărate forțe de gândire sunt îndreptate spre acest scop. Prin puterea gândirii s-au construit vapoare, căi ferate, telegrafe, telefoane; și toate acestea servesc, în cea mai mare parte, satisfacerii nevoilor sufletului senzație. Așa cum forța plăsmuitoare de viață pătrunde corpul fizic, tot astfel, forța de gândire pătrunde sufletul senzației. Forța plăsmuitoare de viață leagă corpul fizic de predecesori și de urmași și îl încadrează astfel într-o legitate care nu are nimic de-a face cu ceea ce este pur mineral. Tot astfel, forța de gândire încadrează sufletul într-o legitate căreia el, ca simplu suflet al senzației, nu-i aparține. – Prin sufletul senzației, omul este înrudit cu animalul. Și la animal observăm existența senzațiilor, pornirilor, instinctelor și pasiunilor. Dar animalul li se dăruiește în mod nemijlocit. La el, senzațiile nu sunt întretesute de *gânduri* independente,

care depășesc trăirea imediată. Același lucru se petrece, până la un anumit grad, și cu omul neevoluat. De aceea, sufletul senzației ca atare se distinge de componenta sufletească superioară care pune gândirea în serviciul său. Acest suflet, în serviciul căruia stă gândirea, îl vom numi *suflet al înțelegerii*. S-ar putea numi și suflet al sentimentului sau fire.

Sufletul înțelegerii pătrunde sufletul senzației. Cel care posedă organul pentru a „vedea” sufletul constată că sufletul înțelegerii este o entitate deosebită de sufletul senzației.

*

Prin gândire, omul depășește limitele vieții sale personale. El dobândește ceva ce trece dincolo de sufletul său. Pentru el devine o convingere de la sine înțeleasă faptul că legile gândirii sunt în concordanță cu ordinea lumii. El se consideră ca aparținând acestei lumi tocmai pentru că există această concordanță. Această concordanță constituie unul din faptele importante prin care omul ajunge să-și cunoască propria entitate. El caută în sufletul său adevărul; dar prin acest adevăr nu se exprimă numai sufletul, ci și lucrurile lumii. Ceea ce este recunoscut în gândire ca adevăr are o *însemnătate de sine stătătoare*, care se referă la lucrurile lumii, nu numai la propriul nostru suflet. Eu trăiesc în mine cu încântarea pe care mi-o prilejuiește cerul înstelat; dar gândurile pe care mi le formez despre căile corpurilor cerești au aceeași însemnătate pentru gândirea oricărui alt om ca și pentru a mea. Ar fi un nonsens să se vorbească despre încântarea *mea* dacă eu nu aș exista; dar nu este un nonsens să se vorbească despre gândurile mele chiar *fără referire* la mine. Căci adevărul pe care îl gândesc astăzi a fost adevărat și ieri și *adevărat* va rămâne și mâine, cu toate că el mă preocupă numai astăzi. Când cunoașterea unui lucru mă bucură, această bucurie are importanță atât timp cât ea trăiește în mine; *adevărul* cunoașterii are însemnătatea sa, absolut independent de această bucurie. În sesizarea adevărului, sufletul se leagă de ceva care are o valoare în sine. Și această valoare nu dispare o dată cu senzația sufletească, așa cum nici nu s-a născut o dată cu ea. Adevărul real nu se naște și nici nu pierde; el are o însemnătate ce nu poate fi nimicită. – Acest lucru nu este contrazis de faptul că unele „adevăruri” omenești au doar o valoare trecătoare, după un anumit

timp ele fiind recunoscute drept erori parțiale sau totale. Căci omul trebuie să-și spună că adevărul există în sine, chiar dacă gândurile *sale* nu sunt decât forme trecătoare de manifestare ale adevărilor eterne. Chiar și acela care spune – ca Lessing – că se mulțumește cu veșnica strădanie înspre adevăr, deoarece adevărul deplin, adevărul pur, nu ar putea exista decât pentru Dumnezeu, nu neagă valoarea de veșnicie a adevărului, ci tocmai că o confirmă printr-o asemenea expresie. Căci numai ceea ce are o însemnătate veșnică în sine poate provoca o veșnică strădanie spre sine. Dacă adevărul nu ar fi autonom în sine, dacă și-ar primi valoarea și însemnătatea prin senzațiile sufletești ale omului, *atunci* nu ar putea fi un țel *unic* pentru toți oamenii. Prin strădania către adevăr i se recunoaște acestuia *entitatea sa autonomă*.

Și așa cum este cu adevărul, așa stau lucrurile și cu *binele cel adevărat*. Binele moral este independent de înclinații și pasiuni, în măsura în care el nu se lasă dominat de acestea, ci le domină. Plăcerea și neplăcerea, dorința și aversiunea, aparțin sufletului propriu al omului; datoria stă însă deasupra plăcerii și a neplăcerii. Datoria poate însemna atât de mult pentru om, încât el poate să-și jertfească chiar și viața pentru ea. Și omul este cu atât mai elevat cu cât și-a înnobilit mai mult înclinațiile, plăcerile și neplăcerile, în așa fel încât acestea să asculte de la sine de datoria recunoscută, fără constrângere și fără subjugare. Ca și adevărul, binele moral își are valoarea sa veșnică în sine și nu o primește de la sufletul senzației.

Lăsând adevărul și binele autonom să trăiască în lăuntru său, omul se ridică deasupra sufletului senzației. Spiritul veșnic luminează în acest suflet. În el răsare o lumină nepieritoare. În măsura în care sufletul trăiește în această lumină, el participă la ceva veșnic. Își leagă propria sa existență de acesta. Ceea ce poartă sufletul în sine ca adevăr și bine este *nemuritor* în el. – Ceea ce luminează în suflet ca principiu etern va fi denumit aici *suflet al conștiinței*. – Se poate vorbi de *conștiință* și în cazul manifestărilor sufletești inferioare. Senzația cea mai obișnuită este obiect al conștiinței. În acest sens, și animalul are conștiință. Dar aici noi înțelegem prin *suflet al conștiinței* miezul conștiinței umane, așadar *sufletul în suflet*. – Sufletul conștiinței, ca parte deosebită a sufletului, se deosebește de sufletul înțelegerii. Sufletul înțelegerii este încă împletit în senzații,

în porniri, în afecte și așa mai departe. Fiecare om știe că pentru el este *adevărat* în primul rând ceea ce preferă în senzațiile sale. Însă abia *acel* adevăr, care s-a detașat de *orice* nuanță de simpatie și antipatie legată de senzații, este *durabil*. Adevărul este adevărat chiar și atunci când toate sentimentele personale se ridică împotriva lui. Vom numi suflet al conștiinței acea parte a sufletului în care trăiește *acest* adevăr.

Așa cum în trup am deosebit trei părți, tot astfel deosebim și în suflet trei părți: *sufletul senzației*, *sufletul înțelegerii* și *sufletul conștiinței*. Și așa cum corporalitatea acționează de jos în sus asupra sufletului, *limitându-l*, tot astfel spiritualitatea acționează de sus în jos asupra lui, *extinzându-l*. Căci cu cât se umple sufletul mai mult de Adevăr și Bine, cu atât mai larg și mai cuprinzător devine Veșnicul în el. – Pentru acela care poate să „vadă” sufletul, strălucirea care pornește de la omul ce și-a extins Veșnicul din el este un adevăr tot atât de real pe cât este pentru ochiul sensibil lumina care radiază de la o flacără. Pentru „văzător”, omul trupesc este numai o parte din *omul întreg*. Trupul este formațiunea cea mai grosieră, în mijlocul altor formațiuni care îl pătrund și se întrepătrund reciproc. Trupul eteric umple corpul fizic cu forma sa vitală, trupul sufletesc (forma astrală) se vede depășind trupul eteric în toate părțile. Și, la rândul său, depășind și trupul sufletesc, se vede sufletul senzației, apoi sufletul înțelegerii, care devine cu atât mai mare cu cât preia în sine mai mult Adevăr și Bine. Căci acest Adevăr și Bine realizează extinderea sufletului înțelegerii. Un om care ar trăi exclusiv după înclinațiile sale, după plăcerea și neplăcerea sa, ar avea un suflet al înțelegerii ale cărui limite ar coincide cu limitele sufletului senzației. Această formațiune în mijlocul cărora corpul fizic apare ca într-un nor, poate fi numită *aura umană*. Această aură este ceea ce îmbogățește „ființa omului” când o privim în felul în care încercăm s-o facem în această scriere.

*

În decursul copilăriei vine, în viața omului, clipa în care el se simte pentru întâia oară o ființă autonomă față de tot restul lumii. Pentru oamenii sensibili, este o trăire însemnată. Poetul *Jean Paul* relatează următoarele în autobiografia sa: „Nu voi uita niciodată ceea ce nu am

povestit încă nimănui; nașterea conștiinței mele de sine, eveniment despre care pot indica locul și timpul în care s-a petrecut. Pe când eram copil mic, stăteam într-o dimineață în pragul ușii și priveam la stânga spre magazia de lemne; deodată, viziunea lăuntrică „sunt un Eu” m-a străbătut ca un fulger din cer, și de atunci a rămas luminând: în acel moment, Eul meu s-a văzut pe sine pentru prima oară și pentru totdeauna. Cu greu s-ar putea admite că aici este vorba de o eroare a memoriei, deoarece nici o povestire străină nu s-ar fi putut adăuga unei întâmplări desfășurate în cel mai tainic sanctuar al omului, și numai caracterul nou și neprevăzut al acestei întâmplări face să-mi amintesc împrejurările banale care o însoțeau”. – Copii mici, după cum se știe, spun despre ei înșiși: „Ionel este cuminte!”, „Maria vrea asta”. Găsim firesc să vorbească despre ei înșiși ca despre alții, deoarece încă nu sunt conștienți de entitatea lor autonomă, deoarece conștiința de sine încă nu s-a născut în ei. Prin conștiința de sine, omul se desemnează drept o ființă autonomă, distinctă de toate celelalte, un „Eu”. În „Eu”, omul concentrează tot ceea ce viețuiește el ca entitate trupească și sufletească. Trupul și sufletul sunt purtătorii „Eului”; Eul acționează în ele. Așa cum corpul fizic își are centrul în creier, tot astfel sufletul își are centrul în „Eu”. Senzațiile omului sunt stimulate din exterior; sentimentele iau naștere sub influența lumii exterioare; voința se raportează la lumea exterioară, căci ea se realizează în acțiuni exterioare. „Eul”, drept entitate propriu-zisă a omului, rămâne cu totul invizibil. De aceea Jean Paul numește revelarea „Eului”, pe bună dreptate, „o întâmplare care s-a desfășurat în cel mai tainic sanctuar al omului”. Căci cu „Eul” său omul este întru totul singur. – Și acest „Eu” este omul însuși. Aceasta îl îndreptățește pe om să vadă în „Eu” adevărata sa entitate. De aceea, omul poate numi trupul și sufletul său „învelișuri” în lăuntrul cărora trăiește și le poate considera drept condiții trupești prin intermediul cărora el acționează. În decursul evoluției sale, omul învață să pună aceste instrumente tot mai mult în slujba „Eului” său. Cuvântul „Eu”, așa cum este folosit, de pildă, în limba germană, este un nume care se deosebește de toate celelalte. Celui care reflectează just asupra naturii acestui nume i se deschide, totodată, accesul spre o cunoaștere a ființei umane într-un sens mai profund. Toți oamenii pot întrebuița orice alt nume în același fel, aplicându-l obiectului corespunzător. Orice

om poate numi masa „masă” și scaunul „scaun”. În cazul numelui „Eu”, nu este cu putință acest lucru. Nimeni nu-l poate întrebuița pentru a desemna pe un altul; fiecare om se poate numi „Eu” numai pe sine. Niciodată numele „Eu” nu poate ajunge, din afară, la urechea mea, când acest nume mă desemnează *pe mine*. Sufletul se poate desemna drept „Eu” numai din lăuntru, numai *prin el însuși*. Așadar când omul își spune sieși „Eu”, în el începe să grăiască ceva care nu are nimic de-a face cu *nici una* din lumile din care sunt luate „învelișurile” menționate până acum. „Eul” devine tot mai mult stăpân asupra trupului și sufletului. – Acest lucru se exprimă și în aură. Cu cât Eul este mai stăpân pe trup și pe suflet, cu atât mai organizată, mai variată și mai bogată în culori este aura. „Văzătorul” poate contempla influența pe care Eul o are asupra auzului. „Eul” însuși este invizibil și pentru văzător. Căci el sălășluiește, într-adevăr, în „cel mai tainic sanctuar al omului”. – Dar Eul preia în sine razele luminii care se aprinde în om ca lumină veșnică. Așa cum omul concentrează în „Eu” trăirile trupului și ale sufletului, tot astfel el lasă să pătrundă în „Eu” gândurile adevărului și ale binelui. Fenomenele sensibile i se revelează „Eului” dintr-o parte, iar *spiritul* i se revelează din cealaltă parte. Trupul și sufletul se dăruiesc „Eului” pentru a-i sluji; „Eul” se dăruiește însă spiritului pentru ca acesta să-l umple. „Eul” trăiește în trup și în suflet; spiritul însă trăiește în „Eu”. Și ceea ce se află din spirit în Eu, este veșnic. Căci Eul dobândește însemnătate și ființă de la realitatea cu care se unește. În măsura în care Eul trăiește în corpul fizic, el este supus legilor minerale. Prin trupul eteric, el este supus legilor reproducerii și ale creșterii, iar prin sufletul senzației și prin sufletul înțelegerii este supus legilor lumii sufletești; în măsura în care Eul preia în sine spiritualul, el este supus legilor spiritului. Ceea ce se formează prin legile minerale și prin legile vieții, se naște și piere; spiritul însă nu are nimic de-a face cu nașterea și cu pieirea.

*

Eul trăiește în suflet. Chiar dacă expresia cea mai înaltă a „Eului” aparține sufletului conștiinței, trebuie totuși să spunem că acest „Eu”, radiind de acolo, umple întregul suflet, și prin el își exercită influența asupra trupului. Și spiritul trăiește în Eu. Spiritul radiază în Eu și trăiește în el ca într-un „înveliș” al său, așa cum Eul trăiește în

trup și în suflet ca în „învelișurile” sale. Spiritul formează Eul din lăuntru în afară, iar lumea minerală din afară în lăuntru. Spiritul care formează un „Eu” și care trăiește ca „Eu” îl numim „Sinea spirituală”, pentru că apare drept „Eul” sau „Sinea” omului. Putem înțelege în felul următor deosebirea dintre „Sinea spirituală” și „sufletul conștiinței”: sufletul conștiinței *atinge* adevărul pur, care este independent de orice antipatie și simpatie, adevărul care există prin el însuși; Sinea spirituală poartă în sine *același* adevăr, preluat însă și cuprins de către „Eu”, individualizat de acesta și integrat entității autonome a omului. Prin faptul că adevărul veșnic este astfel individualizat și unit cu „Eul” într-o entitate, „Eul” însuși dobândește veșnicia.

Sinea spirituală este o revelație a lumii spirituale în lăuntru al Eului, după cum din cealaltă parte senzația este o revelație a lumii fizice în lăuntru al Eului. În ceea ce este roșu, verde, luminos, întunecos, tare, moale, cald, rece, recunoaștem revelațiile lumii corporale; în ceea ce este adevărat și bun recunoaștem revelațiile lumii spirituale. În același sens în care numim *senzație* revelația celor corporale, vom numi *intuiție* revelația spiritualului. Cel mai simplu gând conține deja intuiție, căci nu poate fi pipăit cu mâinile și nici văzut cu ochii; revelația sa trebuie primită din spirit prin Eu. – Când un om neevoluat și un om evoluat privesc o plantă, în Eul unuia trăiește cu totul altceva decât în Eul celuilalt. Și totuși, senzațiile amândurora sunt provocate de același obiect. Deosebirea constă în faptul că unul își poate forma gânduri cu mult mai desăvârșite decât celălalt despre acel obiect. Dacă obiectele s-ar revela numai prin senzație, atunci n-ar exista progres în evoluția spirituală. Și sălbaticul simte natura; dar legile naturii nu se revelează decât gândului fecundat de intuiție al omului superior evoluat. Copilul primește și el stimulii lumii exterioare ca imbold al voinței, dar el nu înțelege poruncile binelui moral decât în cursul dezvoltării sale, pe măsură ce învață să trăiască în spirit și să înțeleagă revelațiile acestuia.

Așa cum senzațiile culorilor nu ar exista fără ochi, tot astfel nu ar exista intuiții fără gândirea superioară a Sinei spirituale. Și, pe cât de puțin este creată de către senzații planta la care apar culorile, tot atât de puțin este creat spiritul de către intuiție; aceasta mai curând îl prevestește.

Prin intuiții, Eul omului, care trăiește în suflet, își aduce soliile de sus, din lumea spirituală, tot așa cum prin senzații își aduce soliile din lumea fizică. Și prin aceasta, Eul face din lumea spirituală viață proprie a sufletului său, la fel cum procedează cu lumea fizică prin intermediul simțurilor. Sufletul, sau Eul care luminează în suflet, își deschide porțile în două părți: una spre lumea corporală și alta spre lumea spirituală.

Așa cum lumea fizică nu i se poate revela Eului decât clădind din substanțele și din forțele sale un corp, în care sufletul conștient poate trăi și în care acesta posedă organe pentru perceperea celor fizice din jurul său, tot așa și lumea spirituală clădește, cu substanțele sale spirituale și cu forțele sale spirituale, un corp spiritual, în care Eul poate trăi și percepe spiritualul prin intuiții. (Este evident că expresiile: substanță spirituală, *corp spiritual*, conțin o contradicție în ceea ce privește sensul cuvintelor. Ele trebuie folosite numai pentru a îndruma gândul spre ceea ce corespunde corpului fizic pe plan spiritual.)

Și exact așa cum în cadrul lumii fizice fiecare corp omenesc este clădit ca entitate separată, tot astfel este clădit și corpul spiritual în lumea spirituală. În lumea spirituală, întocmai ca în lumea fizică, există pentru om un „lăuntru” și un „exterior”. Așa cum omul preia din lumea fizică substanțele și le prelucrează în trupul său fizic, tot astfel el preia spiritualul din lumea spirituală înconjurătoare și face din el ceva care îi este propriu. Spiritualul constituie hrana eternă a omului. Și la fel cum omul este născut din lumea fizică, tot astfel se naște el din spirit prin legile eterne ale adevărului și ale binelui. El este separat de lumea spirituală care se află în afara lui, tot așa cum este separat de întreaga lume fizică, drept ființă autonomă. Această entitate spirituală de sine-stătătoare o numim „Om-spirit”.

Dacă examinăm corpul fizic al omului, găsim în el aceleași substanțe și forțe care există în afara lui, în restul lumii fizice. La fel stau lucrurile și cu Omul-spirit. În el pulsează elementele lumii spirituale exterioare, în el sunt active puterile din restul lumii spirituale. Așa cum o ființă vie și înzestrată cu sensibilitate este izolată în pielea sa fizică, tot astfel stau lucrurile și în lumea spirituală. Pielea spirituală, care îl izolează pe Omul-spirit de tot restul lumii spirituale, îl face, în interiorul acestei lumi spirituale, o ființă spirituală autonomă, care trăiește în sine și percepe intuitiv conținutul spiritual al lumii; această

„piele spirituală” o vom numi *înveliș spiritual* (înveliș auric). Dar trebuie să reținem că această „piele spirituală” se extinde continuu, pe măsură ce omul evoluează, astfel încât individualitatea spirituală a omului (învelișul său auric) se poate mări nelimitat.

Omul-spirit *trăiește* în interiorul acestui înveliș spiritual. El este clădit de către *puterea* spirituală de viață în același sens în care trupul fizic este clădit de forța fizică de viață. De aceea, așa cum vorbim despre un trup eteric, noi trebuie să vorbim în legătură cu Omul-spirit despre un spirit eteric. Vom numi *Spirit al vieții* acest spirit eteric. – Entitatea spirituală a omului se împarte așadar în trei părți: *Omul-spirit, Spiritul vieții și Sinea spirituală*.

Pentru cel care „vede” în domeniile spirituale, această entitate spirituală a omului este, drept parte superioară – propriu-zis spirituală – a *aurei*, o realitate perceptibilă. Văzătorul îl „contemplă” în interiorul învelișului spiritual pe Omul-spirit ca Spirit al vieții; și el „vede” cum acest „Spirit al vieții” se mărește în permanență prin preluarea hranei spirituale din lumea spirituală înconjurătoare. Și mai vede cum, prin această preluare, învelișul spiritual se extinde neconținut, și cum Omul-spirit devine tot mai mare. În măsura în care această „mărire” este „contemplată” spațial, ea este, desigur, numai o *image* a realității. Făcând abstracție de acest fapt, în reprezentarea acestei imagini sufletul omenesc este îndreptat spre realitatea spirituală corespunzătoare. Deosebirea dintre entitatea spirituală a omului și entitatea sa fizică constă în aceea că aceasta din urmă are o mărime limitată, pe când cea dintâi poate crește nelimitat. Ceea ce preluăm ca hrană spirituală are o valoare veșnică. De aceea aura umană este compusă din două părți care se întrepătrund. Una din ele își primește culoarea și forma de la existența fizică a omului, cealaltă, de la cea spirituală.

Eul face delimitarea dintre cele două părți ale aurei, în așa fel încât elementul fizic se *dăruiește* în felul său, clădind un trup, în care poate viețui un suflet; iar Eul se *dăruiește* la rândul său, lăsând să viețuiască în el spiritul, care pătrunde la rândul său sufletul și îi dă țelul în lumea spirituală. Prin trup sufletul este închis în lumea fizică, prin Omul-spirit îi cresc aripile pentru a se mișca în lumea spirituală.

*

Dacă vrem să înțelegem *întregul* om, trebuie să ni-l înfățișăm compus din părțile amintite. Trupul se clădește din substanțele lumii fizice în așa fel încât această construcție să fie alcătuită în vederea Eului gânditor. El este pătruns de forța vieții și devine astfel trup eteric sau trup al vieții. Ca atare, el se deschide lumii exterioare prin organele simțurilor și devine trup sufletesc. Acesta este pătruns de sufletul senzației și formează o unitate cu el. Sufletul senzației nu primește numai impresiile lumii exterioare ca senzații; el are propria viață, care este fecundată, pe de o parte prin gândire și, pe de altă parte, prin senzații. El devine astfel suflet al înțelegerii. El poate realiza acest lucru prin faptul că se deschide în sus intuițiilor, precum se deschide în jos senzațiilor. Prin aceasta el este suflet al conștiinței. Acest lucru îi este cu puțință deoarece lumea spirituală formează în el organul intuiției, la fel cum corpul fizic îi formează organele de simț. Așa cum simțurile îi transmit senzațiile prin trupul sufletesc, tot astfel spiritul îi transmite intuițiile prin organul intuiției. De aceea Omul-spirit formează o unitate cu sufletul conștiinței, așa cum corpul fizic este unit cu sufletul senzației în trupul sufletesc. Sufletul conștiinței și Sinea spirituală formează o unitate. În această unitate, Omul-spirit *trăiește* ca Spirit al vieții, la fel cum trupul eteric constituie temelia vitală corporală pentru trupul sufletesc. Și așa cum corpul fizic este delimitat de pielea fizică, tot astfel și Omul-spirit este delimitat de învelișul spiritual. De aici rezultă că omul *întreg* este alcătuit în felul următor:

- A. Corp fizic
- B. Trup eteric sau trup al vieții
- C. Trup sufletesc
- D. Suflet al senzației
- E. Suflet al înțelegerii
- F. Suflet al conștiinței
- G. Sine spirituală
- H. Spirit al vieții
- I. Om-spirit.

Trupul sufletesc (C) și sufletul senzitiv (D) formează o unitate în omul pământesc; tot astfel și sufletul conștiinței (F) formează o uni-

tate cu Sinea spirituală (G). – În acest fel, rezultă *șapte* părți ale omului pământesc:

1. Corpul fizic
2. Trupul eteric sau al vieții
3. Trupul sufletesc senzitiv
4. Sufletul înțelegerii
5. Sufletul conștienței umplut de spirit
6. Spiritul vieții
7. Omul-spirit.

În suflet străfulgeră „Eul”, primește influența spiritului și devine astfel purtătorul Omului-spirit. Prin aceasta, omul participă la „trei lumi” (lumea fizică, lumea sufletească și lumea spirituală). Prin corpul fizic, trupul eteric și trupul sufletesc, el își are rădăcinile în lumea fizică, iar prin Sinea spirituală, Spiritul vieții și Omul-spirit el înflorește în lumea spirituală. Dar *trunchiul*, care într-o parte își are rădăcinile iar în cealaltă parte înflorește, este sufletul însuși.

Putem da, în deplină concordanță cu împărțirea de mai sus, și o formă mai simplificată a acesteia. Cu toate că „Eul” omenesc luminează în sufletul conștienței, el pătrunde totuși întreaga ființă sufletească. Părțile care constituie această ființă sufletească nu sunt delimitate într-un mod tot atât de pregnant cum sunt delimitate părțile care formează corporalitatea; ele se întrepătrund într-un sens mai înalt. Dacă vom concepe sufletul înțelegerii și sufletul conștienței drept cele două învelișuri ale Eului și acesta drept miezul lor, atunci omul poate fi împărțit în: trup fizic, trup al vieții, trup astral și Eu. Prin expresia trup astral desemnăm aici ceea ce formează împreună trupul sufletesc și sufletul senzației. Această expresie se găsește în literatura mai veche și o vom întrebuința aici pentru acea parte din entitatea umană care se află dincolo de ceea ce este perceptibil pe cale sensibilă. Cu toate că, într-o anumită privință, și sufletul senzitiv este străbătut de puterile Eului, el este totuși atât de strâns legat de trupul sufletesc, încât pentru amândouă, concepute într-o unitate, este îndreptățită o singură denumire. Dacă Eul se identifică cu Sinea spirituală, atunci această Sine apare în așa fel încât trupul astral va fi prelucrat din elementul sufletesc. În trupul astral acționează mai întâi pornirile omului, dorințele și pasiunile sale, în măsura în care el le

resimte; și tot în el sunt active și percepțiile senzoriale. Percepțiile senzoriale iau naștere prin trupul sufletesc, ca o parte din om care îi vine din lumea exterioară. Pornirile, dorințele, pasiunile ș.a.m.d., iau naștere în sufletul senzației, în măsura în care acesta este fortificat lăuntric, înainte ca acest lăuntru să se fi dăruit Sinei spirituale. Când „Eul” se pătrunde de Sinea spirituală, sufletul fortifică, la rândul său, trupul astral cu această Sine spirituală. Acest lucru se exprimă prin faptul că pornirile, dorințele, pasiunile, sunt strălucite de ceea ce a primit Eul din Spirit. Eul a devenit atunci stăpân pe lumea pornirilor și a dorințelor, mulțumită participării sale la lumea spirituală. În măsura în care Eul a devenit stăpân pe această lume, Sinea spirituală apare în trupul astral. Și prin aceasta, trupul astral însuși se transformă. Trupul astral însuși apare atunci ca o entitate bipartită, având o parte netransformată și una transformată. De aceea Sinea spirituală poate fi desemnată, în revelația sa în om, ca fiind trupul astral transformat. Un lucru asemănător se petrece în om când preia în Eul său Spiritul vieții. Atunci se transformă trupul vieții. El se pătrunde de Spiritul vieții. Acesta se revelează în așa fel încât trupul vieții devine un altul. De aceea se și poate spune că Spiritul vieții este trupul vieții transformat. Iar când Eul preia în sine Omul-spirit, atunci el dobândește marea putere de a pătrunde cu el trupul fizic. Firește, ceea ce s-a transformat în acest fel din corpul fizic *nu* este perceptibil prin simțurile fizice. Căci tocmai acea parte din corpul fizic care este spiritualizată s-a transformat în Om-spirit. Atunci, pentru percepția senzorială, există aici un element senzorial; și în măsura în care acest element senzorial s-a spiritualizat, el trebuie perceput cu puterea de cunoaștere spirituală. Pentru simțurile exterioare, și această parte fizică, pătrunsă de spirit, apare numai în mod sensibil. – Bazându-ne pe toate acestea, putem da următoarea împărțire a omului:

1. Trup fizic
2. Trup al vieții
3. Trup astral
4. Eu ca miez al sufletului
5. Sine spirituală drept trup astral transformat
6. Spirit al vieții drept trup al vieții transformat
7. Om-spirit drept trup fizic transformat.

REÎNTRUPAREA SPIRITULUI ȘI DESTINUL

La mijloc, între trup și spirit, trăiește *sufletul*. Impresiile care îi vin prin intermediul trupului sunt trecătoare. Ele nu există decât atât timp cât trupul își deschide organele față de obiectele lumii exterioare. Ochiul meu vede culoarea trandafirului numai atât timp cât trandafirul se află în fața lui și atât timp cât ochiul este deschis. Pentru ca să poată lua naștere o impresie, o senzație sau o percepție, este necesară atât *prezența* obiectului din lumea exterioară, cât și cea a organului trupesc. Însă ceea ce am cunoscut în spirit ca *adevăr* despre trandafir nu este trecător ca prezentul. Și nici nu depinde, în veracitatea sa, câtuși de puțin de mine. Ar fi adevărat și dacă n-aș fi stat niciodată în fața trandafirului. Ceea ce cunosc prin spirit se întemeiază pe un element al vieții sufletești prin care sufletul se unește cu un conținut ce se revelează în el, independent de bazele sale trupești trecătoare. Nu are importanță dacă obiectul care se revelează este el însuși ceva netrecător, ci ca revelația să se realizeze în așa fel pentru suflet încât să nu fie luată în considerare baza *lui* trupească pieritoare, ci ceea ce este independent în el de această parte pieritoare. Partea durabilă *a sufletului* intră în considerare din clipa în care devenim conștienți că există trăiri care nu sunt limitate de partea lui pieritoare. De asemenea, nu are importanță dacă aceste viețuiri devin conștiente în primă instanță prin intermediul funcțiilor trecătoare ale organizării trupești, ci faptul că aceste viețuiri conțin *ceva* care, deși trăiește în suflet, este totuși independent în adevărul său de fenomenul trecător al percepției. Sufletul se află între prezent și durată, ținând mijlocul între trup și spirit. Dar el este și cel care *mijlocește* între prezent și durată. El păstrează prezentul pentru *amintire*. În felul acesta, el îl smulge pieirii și îl preia în durata spiritualității sale. De asemenea, el imprimă ceea ce este durabil celor temporal-trecătoare, prin faptul că în viața lui nu se dăruiește numai excitațiilor trecătoare, ci determină din sine obiectele, încorporându-le esența sa prin faptele pe care le

săvârșește. Prin amintire, sufletul păstrează ziua de ieri; prin faptă, o pregătește pe cea de mâine.

Dacă nu l-ar putea păstra prin amintire, sufletul meu ar trebui să perceapă iar și iar roșul trandafirului, pentru a-l avea în conștiință. Ceea ce rămâne, ceea ce păstrează sufletul din impresia exterioară, poate deveni din nou *reprezentare*, independent de impresia exterioară. Prin acest dar, sufletul transformă lumea exterioară în propria sa lume lăuntrică în așa fel încât o poate păstra în *memorie* – pentru amintire –, și poate duce apoi cu ea o viață proprie, independent de impresiile avute. Astfel, viața sufletească devine *efect permanent* al impresiilor trecătoare ale lumii exterioare.

Dar și fapta dobândește durată de îndată ce a fost imprimată lumii exterioare. Dacă tai o ramură dintr-un pom, prin intermediul sufletului meu s-a întâmplat ceva ce modifică întru totul mersul evenimentelor din lumea exterioară. Cu acea ramură s-ar fi întâmplat cu totul altceva dacă eu nu aș fi intervenit cu fapta mea. Eu am chemat la viață o serie de efecte care nu s-ar fi produs fără existența mea. Ceea ce am făcut *astăzi* se menține și *mâine*. Acest lucru devine durabil prin *faptă*, tot așa cum impresiile mele de ieri au devenit durabile pentru sufletul meu prin memorie.

În conștiința obișnuită, noi nu ne formăm în același fel o reprezentare despre această permanentizare prin faptă, cum este aceea pe care ne-o formăm în legătură cu „memoria”, adică în legătură cu permanentizarea unei trăiri care are loc pe baza unei percepții. Dar „Eul” omului nu este el oare legat de schimbarea produsă în lume prin fapta sa tot atât de mult ca și de amintirea rezultată dintr-o impresie? „Eul” judecă impresiile noi în mod diferit, după cum are sau nu are în sine o amintire sau alta. Dar, tot ca „Eu”, el a intrat într-un alt raport cu lumea, după cum a săvârșit sau nu o faptă sau alta. De faptul că am făcut sau nu o impresie asupra unui alt om printr-o faptă a mea, depinde dacă există ceva în raportul dintre lume și „Eul” meu. Eu sunt un altul în raportul meu cu lumea după ce am făcut o impresie celor din jurul meu. Că nu observăm acest lucru, așa cum observăm transformarea „Eului” prin dobândirea unei amintiri, se datorează numai faptului că amintirea, îndată ce ia naștere, se unește cu viața noastră sufletească, pe care întotdeauna am simțit-o ca fiind a noastră proprie; efectul exterior al faptei se desfășoară însă desprins

de această viață sufletească în urmări care sunt și altceva decât ceea ce, din faptă, păstrăm în amintire. Făcând abstracție de aceasta, ar trebui să admitem că în urma săvârșirii unei fapte există în lume ceva căruia i s-a imprimat un anumit caracter de către „Eu”. Dacă reflectăm cu adevărat la aceste lucruri, ajungem la întrebarea: Oare nu ar fi cu puțință ca urmările unei fapte săvârșite, căreia „Eu” i-a imprimat esența sa, să primească o tendință de a se reîntoarce la „Eu”, tot așa cum o impresie păstrată în memorie se trezește atunci când se ivește un prilej exterior? Ceea ce se păstrează în memorie așteaptă un asemenea prilej. Oare cele ce se păstrează în lumea exterioară, purtând pecetea Eului, n-ar putea să aștepte, pentru a se apropia din *exterior* de sufletul omului, la fel cum amintirea se apropie de acest suflet din interior atunci când se ivește prilejul pentru aceasta? Aici punem această problemă doar ca o întrebare; căci, desigur, s-ar putea întâmpla să nu se ivească niciodată prilejul ca urmările unei fapte ce poartă pecetea Eului să întâlnească din nou sufletul omului. Dar faptul că ele există *ca atare* și că, prin existența lor, determină raportul lumii cu Eu, apare imediat ca o idee posibilă, dacă urmărim cu gândul cele spuse mai sus. În considerațiile următoare vom examina dacă există în viața umană ceva care, pornind de la această idee „posibilă”, să ne îndrepte spre o realitate.

*

Să examinăm mai întâi memoria. Cum se naște ea? Evident, cu totul altfel decât senzația sau percepția. Fără ochi, eu nu pot avea senzația „albastrului”. Dar prin ochi nu am, nicidecum, amintirea „albastrului”. Pentru ca ochiul să-mi dea acum această senzație, trebuie să aibă în față un obiect albastru. Corporalitatea ar lăsa toate impresiile să se scufunde mereu în neant dacă – în timpul în care prin actul percepției se formează reprezentarea *actuală* – în raporturile dintre lumea exterioară și suflet nu s-ar desfășura ceva ce are în om o astfel de consecință încât mai târziu, prin procesele ce se desfășoară *în el*, să poată avea din nou o reprezentare a ceea ce mai înainte i-a provocat *din exterior* reprezentarea inițială. (Cel ce s-a exersat în observarea sufletului va putea găsi că este cu totul greșită părerea: Avem astăzi o reprezentare și *această* reprezentare reappare mâine prin memorie, după ce între timp ea s-a păstrat undeva în om. Nu,

acea reprezentare pe care o am acum este un fenomen care trece cu acest „acum”. Când apare amintirea, în mine se petrece un proces care este consecința a ceva ce a avut loc – în afara producerii actualei reprezentări – în relația dintre lumea exterioară și mine. Reprezentarea realizată prin amintire este o reprezentare nouă, și nu vechea reprezentare ce s-ar fi păstrat undeva. Amintirea constă în faptul că ne putem reprezenta ceva *din nou*, și nu în faptul că o reprezentare ar putea dobândi din nou viață. Ceea ce apare *din nou* este altceva decât reprezentarea însăși. (Autorul face această observație pentru că în domeniul științei spirituale e necesar să ne facem asupra anumitor lucruri reprezentări *mai precise* decât în viața obișnuită și chiar decât în știința obișnuită). – A-mi aminti înseamnă: a viețui ceva ce nu mai este prezent în fața mea. Eu leg o trăire trecută de viața mea prezentă. Acest lucru se întâmplă la fiecare amintire. Să presupunem că întâlnesc un om și că îl recunosc pentru că l-am întâlnit ieri. El ar fi pentru mine într-un tot necunoscut, dacă n-aș putea lega imaginea pe care mi-am făcut-o ieri prin percepție, de impresia mea de azi. Imaginea de azi mi-o dă percepția, adică organizația mea senzorială. Cine strecoară însă ca prin farmec imaginea de ieri în sufletul meu? Aceeași ființă din mine, care a fost prezentă la viețuirea mea de ieri și care este prezentă și la cea de azi. Am numit-o *suflet* în expunerile noastre precedente. Fără acest credincios păstrător al trecutului, fiecare impresie exterioară ar fi mereu nouă pentru om. Cert este că sufletul întipărește în corp, ca o pecete, procesul prin care ceva devine amintire; însă tocmai *sufletul* trebuie să facă această întipărire și să perceapă apoi propria sa întipărire, așa cum percepe ceva exterior. Astfel, sufletul este păstrătorul amintirii.

Ca păstrător al trecutului, sufletul adună neconținut comori pentru spirit. Capacitatea de a distinge adevărul de neadevăr depinde de faptul că eu, ca om, sunt o ființă gânditoare care poate cuprinde adevărul în spirit. Adevărul este veșnic; și el ar putea să mi se reveleze mereu din lucruri, chiar dacă eu aș pierde mereu trecutul din vedere, și fiecare impresie ar fi nouă pentru mine. Dar spiritul din mine nu se limitează numai la impresiile prezentului; sufletul își extinde orizontul asupra trecutului. Și cu cât poate el să-i aducă mai multe elemente din trecut, cu atât îl îmbogățește mai mult. Astfel, sufletul predă spiritului ceea ce a primit de la trup. – Prin aceasta, spiritul omului

poartă în sine, în fiecare clipă a vieții sale, o dualitate. În primul rând, el poartă în sine legile eterne ale Adevărului și ale Binelui și, în al doilea rând, amintirea trăirilor din trecut. Ceea ce înfăptuiește este întreprins sub influența acestor doi factori. De aceea, dacă vrem să înțelegem un spirit uman, trebuie să știm două lucruri despre el: mai întâi, cât i s-a revelat din ceea ce este etern, și apoi câte comori ale trecutului se află în el.

Aceste comori nu rămân în nici un caz nemodificate în spirit. Impresiile pe care omul le dobândește din trăirile sale dispar treptat din memorie. Dar nu și roadele lor. Noi nu ne amintim de toate trăirile pe care le-am avut în copilărie, când ne însușeam arta cititului și a scrișului. Dar n-am putea nici citi și nici scrie, dacă n-am fi avut aceste trăiri și dacă roadele lor nu s-ar fi păstrat în noi sub formă de facultăți. Și tocmai aceasta este transformarea pe care spiritul o întreprinde asupra comorilor memoriei. El lasă în seama destinului său ceea ce poate duce la imaginile trăirilor individuale, și nu preia decât puterea necesară pentru a-și dezvolta facultățile. În acest fel, desigur, nici o trăire nu trece fără folos: sufletul o păstrează ca amintire, iar spiritul absoarbe din ea tot ce poate îmbogăți facultățile și conținutul vieții sale. Spiritul omului *crește* prin trăirile elaborate. – Așadar, chiar dacă viețuirile trecute nu pot fi găsite în spirit, păstrate ca într-un depozit, *efectele* lor pot fi totuși găsite în facultățile pe care și le-a dobândit omul.

*

Am examinat până acum spiritul și sufletul numai în limitele dintre naștere și moarte. Nu ne putem opri aici. Cel care ar face acest lucru ar semăna cu acela care ar privi și trupul omului numai în cadrul acestor limite. Desigur că se pot găsi multe în lăuntrul acestor limite. Dar niciodată, prin ceea ce se află între naștere și moarte, nu poate fi explicată *forma omenească*. Aceasta nu se poate clădi nemijlocit numai din substanțe și forțe fizice. Ea poate proveni numai dintr-o formă asemănătoare ei, rezultând pe baza reproducerii. Substanțele și forțele fizice clădesc trupul în timpul vieții: forțele de reproducere fac ca din el să se nască un altul, care poate avea forma lui, așadar un trup care poate fi purtătorul aceluiași trup al vieții. – Fiecare trup al vieții este o repetare a predecesorului său. Numai *de*

aceea nu apare el sub o formă oarecare, ci în forma pe care a moștenit-o. Forțele care au făcut posibilă forma mea umană se găseau în strămoșii mei. Dar și spiritul omului apare într-o formă determinată (bineînțeles, cuvântul formă este întrebuințat aici în sens spiritual). Iar formele spiritului sunt neînchipuit de diferite de la un om la altul. Nu există doi oameni cu aceeași formă spirituală. În acest domeniu trebuie să observăm lucrurile tot atât de calm și de obiectiv ca și pe planul fizic. Nu se poate spune că deosebiriile spirituale care există între oameni apar numai din cauza deosebirilor de mediu, de educație ș.a.m.d. Nu, lucrurile nu stau în acest fel; căci doi oameni care suferă aceleași influențe ale mediului înconjurător și ale educației, se dezvoltă în mod absolut diferit. De aceea trebuie să admitem că ei au pășit pe calea vieții lor cu predispoziții total diferite. – Ne aflăm aici în fața unui fapt important care, dacă îi recunoaștem întreaga importanță, răspândește o lumină asupra entității omului. Cel ce vrea să-și îndrepte privirea numai spre ceea ce se petrece sub aspect material ar putea să spună, bineînțeles, că deosebirile individuale dintre personalitățile umane apar din cauza deosebirilor ce există în constituția germenilor materiali. (Și ținând seama de legile eredității descoperite de Gregor Mendel și dezvoltate apoi de alții, o asemenea concepție cuprinde multe elemente care să-i dea o aparență de justificare chiar și în fața mentalității științifice.) Acela care ar judeca în acest fel ar dovedi doar că nu înțelege adevărata legătură a omului cu trăirile sale. Căci din observarea obiectivă a lucrurilor rezultă că împrejurările exterioare acționează asupra diferitelor persoane în mod diferit prin ceva ce nu are nici o legătură *directă* cu evoluția materială. Cel care cercetează cu adevărat în mod exact acest domeniu constată că ceea ce provine din predispozițiile materiale se deosebește de ceea ce, deși ia naștere din interacțiunea omului cu trăirile sale, nu se poate forma decât prin faptul că sufletul *însuși* intră în această interacțiune. Sufletul se află în mod limpede în relație cu ceva din cadrul lumii exterioare care, *conform esenței sale*, nu poate avea nici o legătură cu predispozițiile germenilor materiali.

Oamenii se deosebesc prin forma lor fizică de creaturile animale de pe Pământ. Dar, în anumite limite, în privința acestei forme umane, ei sunt identici. Există o singură specie umană. Oricât de mari ar fi deosebirile dintre rase, seminții, popoare și personalități, din punct

de vedere fizic asemănarea dintre om și om este mai mare decât cea dintre om și orice specie animală. Tot ce se exprimă în specia umană este condiționat de ereditate, de la predecesor la urmaș. Și forma umană este legată de această ereditate. După cum leul nu poate moșteni forma sa fizică decât de la înaintașii săi lei, tot astfel omul nu poate moșteni forma sa fizică decât de la înaintașii săi oameni.

Așa cum asemănarea fizică a oamenilor este evidentă pentru ochi, în fața privirii spirituale lipsite de prejudecăți se dezvăluie diversitatea formelor spirituale. – Acest lucru se exprimă printr-un fapt evident. El constă în existența biografiei unui om. Dacă omul nu ar fi decât un exemplar al speciei, el nu ar putea avea o biografie. Un leu, un porumbel, trezesc interesul în măsura în care fac parte din specia leului, a porumbelului. Dacă specia a fost descrisă, fiecare exemplar individual a fost înțeles în tot ce are el esențial. Contează prea puțin dacă avem de-a face cu tatăl, cu fiul sau cu nepotul. Ceea ce interesează aici este comun atât tatălui cât și fiului și nepotului. Dar ceea ce înseamnă omul începe abia acolo unde el nu este numai un exemplar al rasei sau al speciei, ci o ființă individuală. Nu am înțeles absolut deloc ființa domnului ...escu dintr-un orășel oarecare dacă l-am descris pe fiul sau pe tatăl său. Trebuie să cunosc propria sa biografie. Cel ce reflectează asupra naturii biografiei își dă seama că din punct de vedere spiritual *fiecare om este o specie în sine*. – Desigur că cel care prin biografie înțelege o simplă înșiruire exterioară de evenimente din viață, poate susține că s-ar putea scrie, în același sens cu biografia unui om, și biografia unui câine. Dar cel care descrie într-o biografie specificitatea autentică a unui om, acela înțelege că acea biografie conține ceva care corespunde descrierii unei specii întregi din regnul animal. Nu este vorba de faptul – care este de la sine înțeles – că se poate spune ceva ce s-ar putea asemăna cu o biografie și despre un animal – în special despre unul inteligent –, ci de faptul că biografia unui om nu corespunde acestei biografii a animalului, ci descrierii unei întregi specii animale. Vor exista întotdeauna oameni care să combată cele spuse aici, afirmând că proprietarii de menajerii, de pildă, știu cât de mult se deosebesc între ele individualitățile animale din aceeași specie. Dar cel care judecă astfel dovedește că nu poate face distincție între diferențierea individuală de

specie și diferențierea obținută *numai* datorată trăsăturilor individuale.

Dacă specia, în sens fizic, nu poate fi înțeleasă decât condiționată de ereditate, atunci nici entitatea spirituală nu poate fi înțeleasă decât printr-o *ereditate spirituală* asemănătoare. Forma mea fizică omenescă o am datorită faptului că descind din înaintași oameni. Dar de unde am ceea ce se exprimă în biografia mea? Ca om fizic, eu repet forma înaintașilor mei. Dar ce repet ca om spiritual? Dacă cineva vrea să afirme că ceea ce este cuprins în biografia mea nu ar avea nevoie de nici o altă explicație și că trebuie luat ca atare, acela să afirme numaidecât și că a văzut undeva, pe o movilă, adunându-se de la sine bulgări de pământ și luând naștere unui om viu.

Ca om fizic, descind din alți oameni fizici, deoarece am aceeași formă ca întreaga specie umană. Așadar, însușirile speciei le-am putut dobândi în cadrul speciei prin ereditate. Ca om spiritual, eu am forma mea proprie, așa cum am propria mea biografie. Prin urmare, nu pot avea această formă de la nimeni altul decât de la mine însumi. Deoarece n-am venit în lume cu predispoziții sufletești nedeterminate, ci determinate, și deoarece prin aceste predispoziții este determinată calea vieții mele, așa cum se exprimă în biografia mea, munca pe care am depus-o lucrând asupra mea însumi nu a putut începe la nașterea mea. Ca om spiritual, eu trebuie să fi existat înainte de nașterea mea. În înaintașii mei, desigur, nu am existat, căci ei sunt diferiți de mine ca oameni spirituali. Biografia mea nu se poate explica dintr-a lor. Ca ființă spirituală, eu trebuie mai curând să fiu repetarea unei ființe din a cărei biografie să se poată explica a mea. Ar putea să existe, *în primă instanță*, cealaltă explicație, că aș datora conținutul biografiei mele *numai* unei vieți spirituale care să fi avut loc *înainte de* naștere (respectiv de concepție). Această idee ar fi justificată numai dacă am admite că ceea ce acționează asupra sufletului uman din mediul fizic ar fi de aceeași natură cu ceea ce primește sufletul dintr-o lume pur spirituală. O asemenea presupunere intră în contradicție cu o observare cu adevărat exactă. Căci ceea ce este determinant, din mediul fizic, pentru sufletul omenesc, acționează asupra sufletului așa cum acționează o experiență făcută mai târziu în viața fizică asupra unei experiențe de aceleași fel făcute anterior. Pentru a observa corect aceste legături trebuie să ne însușim facultatea de a

vedea că în viața omului există impresii active care acționează asupra predispozițiilor sufletului la fel ca faptul de a te găsi în fața unei acțiuni pe care o ai de îndeplinit, și pe care ai mai exercitat-o deja în viața fizică; numai că astfel de impresii nu acționează asupra celor deja exercitate în această viață, ci asupra anumitor predispoziții sufletești care pot fi impresionate în același fel ca și facultățile dobândite prin exercițiu. Cel ce întrevede aceste lucruri ajunge la ideea unor vieți pământești care trebuie să fi premers vieții pământești prezente. Dacă reflectează, omul nu se poate opri la trăirile pur spirituale pe care le-a avut înainte de *această* viață pământească. – Schiller a moștenit forma sa fizică de la înaintașii săi. Însă așa cum forma sa fizică nu a putut crește din pământ, nici entitatea sa spirituală nu a putut ieși din pământ. Ea trebuie să fie repetarea unei entități spirituale, din a cărei biografie este explicabilă biografia lui, așa cum forma umană fizică a lui Schiller este explicabilă prin reproducere omenească. – Așa cum forma umană fizică este o continuă repetare, o reîntrupare a entității umane ca specie, tot așa, omul spiritual trebuie să fie o reîntrupare a *acelui* om spiritual. Căci, ca om spiritual, fiecare din noi este propria sa specie.

Împotriva celor afirmate aici se poate obiecta că toate acestea nu ar fi decât simple înlănțuiri de gânduri; și se pot cere dovezi exterioare, cum sunt cele cu care ne-a obișnuit științele curente ale naturii. La aceste obiecții trebuie să răspundem că reîntruparea omului spiritual este un proces care nu aparține domeniului faptelor fizice exterioare, ci unul care se desfășoară întru totul în domeniul spiritual. Și, la acest domeniu, dintre toate puterile noastre spirituale *obișnuite*, nu are acces decât *gândirea*. Cel ce nu vrea să aibă încredere în puterea gândirii, acela nu se poate clarifica cu privire la realități spirituale mai înalte. – Pentru acela al cărui ochi spiritual s-a deschis, reflecțiile de mai sus acționează cu aceeași putere ca un proces care se desfășoară în fața ochilor săi fizici. Cine acordă unei așa-numite „dovezi” clădite după metoda științelor naturii curente mai multă putere de convingere decât expunerilor de mai sus asupra importanței biografiei, acela poate fi un mare om de știință, în înțelesul obișnuit al cuvântului, dar el este foarte departe de căile adevăratei cercetări *spirituale*.

A voi să explici particularitățile spirituale ale unui om prin ereditate de la tată sau de la mamă sau de la alți strămoși este una dintre

prejudecățile cele mai grave. Este aproape cu neputință să convingi prin argumente pe cineva care se face vinovat de prejudecata că Goethe, de pildă, ar fi moștenit de la părinți ceea ce formează partea proprie a ființei sale, căci o asemenea persoană nutrește o profundă antipatie pentru o observare lipsită de prejudecăți. O sugestie materialistă îl împiedică să vadă în adevărata lumină legăturile dintre fenomene.

În asemenea expuneri sunt date premisele necesare urmăririi entității umane dincolo de naștere și moarte. În cadrul limitelor determinate de naștere și moarte, omul aparține celor trei lumi: lumii trupești, lumii sufletești și lumii spirituale. Sufletul constituie elementul intermediar dintre trup și spirit, prin faptul că el pătrunde al treilea element al corporalității, trupul sufletesc, cu facultatea simțirii și, ca suflet al conștiinței, pătrunde primul element al spiritului, adică Sinea spirituală. În acest fel, sufletul participă, în timpul vieții, atât la trup cât și la spirit. Această participare se exprimă în întreaga sa existență. Felul cum își va putea dezvolta sufletul senzitiv facultățile, depinde de organizarea trupului sufletesc. Iar de viața sufletului conștiinței depinde, pe de altă parte, cât de mult se va putea dezvolta în el Sinea spirituală. Cu cât trupul sufletesc este mai bine constituit, cu atât sufletul senzației va intra într-o relație mai bună cu lumea exterioară. Iar Sinea spirituală va deveni cu atât mai puternică și mai bogată cu cât va primi mai multă hrană de la sufletul conștiinței. Am arătat mai sus că în timpul vieții Sinea spirituală primește această hrană prin trăirile prelucrate și prin roadele acestor trăiri. Căci interacțiunea dintre suflet și spirit, despre care am vorbit, se poate desfășura, bineînțeles, numai acolo unde spiritul și sufletul se întrepătrund, adică în cadrul legăturii dintre „Sinea spirituală și sufletul conștiinței”.

Să examinăm mai întâi interacțiunea dintre trupul sufletesc și sufletul senzației. După cum am văzut, trupul sufletesc este forma cea mai subtilă a corporalității, dar el face parte, totuși, din aceasta, și depinde de ea. Corpul fizic, trupul eteric și trupul sufletesc formează, într-o anumită privință, un tot. De aceea trupul sufletesc este inclus și el în legile eredității fizice, prin care corpul își primește forma. Și deoarece trupul sufletesc este forma cea mai mobilă și oarecum cea mai schimbătoare a corporalității, trebuie să prezinte și cele mai mo-

bile, cele mai schimbătoare calități ale eredității. De aceea, în timp ce corpul fizic este cel mai puțin diferențiat, și anume doar după rase, popoare și seminții, iar trupul eteric, deși prezintă o asemănare predominantă, se deosebește totuși mai mult de la om la om, această diferență este deja foarte mare în cazul trupului sufletesc. În el se exprimă deja specificul *exterior, personal*, al omului. De aceea, trupul sufletesc este și purtătorul a ceea ce, din acest specific personal, se transmite prin ereditate urmașilor de la părinți, bunici, și așa mai departe. – Ce-i drept, sufletul ca atare, așa cum am arătat, duce o viață cu totul personală; el se închide în sine cu înclinațiile și aversiunile sale, cu sentimentele și pasiunile sale. Dar el este totuși activ ca întreg, și de aceea acest întreg se exprimă și în sufletul senzației. Și pentru că sufletul senzației pătrunde trupul sufletesc oarecum umplându-l, acesta din urmă se modelează după natura sufletului și poate astfel, ca purtător al eredității, să transmită de la înaintași la urmași înclinațiile, pasiunile ș.a.m.d. Pe acest fapt se întemeiază cuvintele lui Goethe: „De la tatăl meu am statura și conduita serioasă în viață; de la măicuța, natura veselă și bucuria de a plăsmui”. Geniul nu-l are, firește, de la nici unul dintre ei. În felul acesta vedem ce anume predă omul, ca să zicem așa, pe linia eredității fizice, din însușirile sale sufletești. – Substanțele și forțele corpului fizic sunt de același fel cu cele din întreaga natură fizică exterioară din jurul nostru. Omul le preia neconștient de acolo, după care le predă din nou. În decurs de câțiva ani, totalitatea substanțelor care compun corpul nostru fizic se reînnoiește complet. Trupul eteric face ca aceste substanțe să preia forma corpului uman și tot el face ca în interiorul acestui corp ele să se reînnoiască mereu. Dar această formă nu este determinată numai de procesele care se desfășoară între naștere – sau concepție – și moarte, ci depinde și de legile eredității, care trec dincolo de naștere și moarte. Faptul că pe calea eredității pot fi transmise și calități sufletești, că, așadar, continuitatea eredității fizice poate primi o influență sufletească, se bazează pe influența pe care sufletul senzației o poate exercita asupra trupului sufletesc.

Cum se realizează, la rândul ei, interacțiunea dintre suflet și spirit? În cursul vieții, spiritul este unit cu sufletul în felul arătat mai sus. Sufletul primește de la spirit darul de a trăi în Adevăr și Bine, așadar de a exprima spiritul în propria lui viață, în înclinațiile sale, în

pornirile și pasiunile sale. Sinea spirituală aduce „Eului” din lumea spiritului legile eterne ale Adevărului și Binelui. Acestea se leagă prin sufletul conștiinței de trăirile vieții sufletești proprii. Trăirile înseși sunt trecătoare. Dar roadele lor rămân. Faptul că Sinea spirituală a fost legată de ele, face ca aceste trăiri să producă o impresie durabilă asupra ei. Când spiritul omenesc se află în fața unei trăiri care se aseamănă cu o alta, de care a mai fost legat o dată, atunci el vede în aceasta ceva cunoscut și știe să se comporte altfel față de acea trăire decât dacă s-ar afla pentru prima dată în fața ei. Pe aceasta se bazează orice proces de învățare. Iar roadele învățării sunt facultăți însușite. – În felul acesta, roadele vieții trecătoare se imprimă în spiritul etern. – Și oare nu percepem noi aceste roade? În ce constau aptitudinile care, după cum am spus, sunt caracteristicile omului spiritual? Desigur, numai în anumite facultăți pe care omul le aduce cu sine când își începe drumul vieții pământești. Într-o anumită privință, aceste facultăți seamănă absolut cu acelea pe care le putea dobândi și în timpul vieții. Să luăm de exemplu geniul unui om. Se știe că Mozart, pe când era copil, putea să transcrie din memorie o lungă operă muzicală pe care nu o auzise decât o singură dată. El putea face acest lucru numai pentru că avea facultatea de a cuprinde dintr-odată un tot. Între anumite limite, și în timpul vieții sale omul își lărgeste facultatea de a cuprinde un tot, de a pătrunde raporturile dintre lucruri, în așa fel încât dobândește apoi facultăți noi. Lessing a spus despre sine că prin darul observației critice și-a însușit ceva ce se apropie de geniu. Dacă nu vrem să privim ca minuni asemenea facultăți bazate pe predispoziții, atunci trebuie să le considerăm drept roade ale unor trăiri pe care Sinea spirituală le-a avut prin intermediul unui suflet. Ele s-au întipărit acestei Sine spirituale. Și, de vreme ce aceste facultăți nu au fost întipărite în această viață, ele s-au întipărit într-o viață anterioară. Spiritul omenesc este propria sa specie. Și așa cum omul, ca reprezentant al unei specii fizice, moștenește însușirile acestei specii, tot astfel și *spiritul* moștenește însușirile speciei *sale*, adică ale sale proprii. *Într-o viață, spiritul uman apare ca o repetare a sa, împreună cu roadele trăirilor sale din trecut, din cursul vieților anterioare.* Această viață este așadar repetarea altor vieți, și ea aduce cu sine ceea ce Sinea spirituală a elaborat în viețile anterioare. Când Sinea spirituală asimilează ceva ce poate deveni

rod, atunci ea se pătrunde de Spiritul vieții. Așa cum trupul vieții repetă forma speciei, tot astfel Spiritul vieții repetă sufletul dintr-o existență personală în următoarea existență personală.

Din considerațiile de mai sus, vedem că este justificată concepția care caută în vieți pământești repetate temeiul anumitor procese din viața omului. Dar ea își poate dobândi deplina ei însemnătate numai prin cercetarea spirituală la care se poate ajunge pe calea cunoașterii descrise la sfârșitul acestei cărți. Aici am vrut doar să arătăm că deja observația obișnuită, corect orientată prin gândire, poate să ne conducă la această idee. Desigur, o asemenea observație ne poate conduce, în primă instanță, doar la o idee mai mult schematică. Și ea nu o va putea feri cu totul de obiecțiile unei observații inexacte și care nu este corect condusă de gândire. Dar, pe de altă parte, este adevărat că cel care își cucerește o astfel de idee prin observația guvernată de gândirea obișnuită, se pregătește pentru observarea suprasensibilă. El dezvoltă în sine, într-un fel, ceva pe care trebuie să-l avem înaintea de această observare suprasensibilă, așa cum noi trebuie să avem ochi *înainte* de a observa în mod sensibil. Cel care ar obiecta că prin formarea unei astfel de concepții ne-am putea sugera singuri conținutul observării suprasensibile, acela dovedește numai că nu poate pătrunde realitatea cu gândirea liberă și că tocmai el singur își sugerează, *prin aceasta*, obiecții.

*

Astfel, trăirile sufletești nu sunt păstrate în mod durabil numai între limitele dintre naștere și moarte, ci și dincolo de moarte. Dar sufletul nu imprimă trăirile sale numai spiritului care luminează în el, ci, după cum am arătat (vezi pagina 45), și lumii exterioare, prin *faptă*. Ceea ce a înfăptuit omul ieri, există și astăzi în efectele sale. Comparația dintre somn și moarte ne oferă o imagine a legăturii dintre cauză și efect în această direcție. – Adeseori somnul a fost numit fratele mai mic al morții. Mă trezesc dimineața. Activitatea mea curentă a fost întreruptă de noapte. În împrejurări obișnuite, nu este cu putință ca dimineața să-mi reiau activitatea la întâmplare căci, dacă vreau să fie ordine și coerență în viața mea, trebuie să leg activitatea mea de azi de cea de ieri. Faptele mele de ieri sunt condițiile preliminare pentru cele de care mă voi ocupa azi. Prin ceea ce am înfăptuit

ieri, mi-am creat destinul pentru azi. Pentru o vreme, m-am despărțit de activitatea mea; dar această activitate îmi aparține și mă atrage din nou, după ce m-am despărțit un timp de ea. Trecutul meu rămâne legat de mine; el continuă să trăiască în prezentul meu și mă va urma și în viitorul meu. Pentru ca urmările faptelor mele de ieri să nu fie soarta mea de azi, ar trebui nu să *mă trezesc* dimineța, ci să fiu creat din nou, din neant. În condiții normale, ar fi totuși lipsit de sens să nu mă mut într-o casă pe care mi-am construit-o.

Pe cât de puțin este creat omul din nou dimineța, tot atât de puțin este creat din nou spiritul omenesc când pornește pe calea vieții pământești. Să încercăm să înțelegem ce se petrece atunci când omul pornește pe calea acestei vieți. Apare un trup fizic, care își primește forma prin legile eredității. Acest trup devine purtătorul unui spirit care repetă într-o formă nouă o viață anterioară. Între spirit și trup se află sufletul, care duce o viață proprie închisă în sine. Înclinațiile și aversiunile, dorințele și poftele sale servesc acestui suflet; el pune gândirea în serviciul său. Ca suflet al senzației, el primește impresiile lumii exterioare; și el le pune la dispoziția spiritului, pentru ca spiritul să extragă din aceste impresii roade durabile. Sufletul are oarecum un rol de mijlocitor, și misiunea lui este împlinită când își îndeplinește acest rol. Trupul îi formează impresiile; sufletul le transformă în senzații, le păstrează în memorie ca reprezentări și le predă spiritului pentru ca acesta să le ducă în durată. Prin suflet, omul aparține, propriu-zis, vieții sale pământești. Prin trupul său, omul aparține speciei umane fizice. Prin trup, el este un *membu* al acestei specii. Cu spiritul său, el trăiește într-o lume superioară. Sufletul leagă temporar aceste două lumi.

Dar lumea fizică, în care pășește spiritul uman, nu este pentru el un teren străin. În această lume se găsesc întipărite urmele faptelor sale. Ceva din acest teren îi aparține. Acest ceva poartă pecetea ființei sale. Îi este înrudit. Așa cum odinioară sufletul a transmis spiritului impresiile lumii exterioare, pentru ca acestea să extragă din ele ceea ce este durabil, tot astfel, ca organ al său, sufletul a transformat facultățile, pe care le-a primit de la spirit, în fapte, ale căror efecte sunt la fel de durabile. Sufletul s-a revărsat astfel cu adevărat în aceste fapte. În efectele faptelor sale el trăiește mai departe o a doua viață, autonomă. Aceasta însă poate fi un îndemn de a privi viața pentru

a vedea cum se înserează procesele destinului în această viață. Ceva i se „întâmplă” unui om. La început, el înclină să considere această „întâmplare” drept un „hazard” care a intervenit în viața sa. Dar omul poate să-și dea seama că el însuși este rezultatul unor asemenea „întâmplări”. Cineva care se examinează în cel de-al patruzecilea an al vieții sale, și nu vrea să se oprească la o reprezentare goală și abstractă a Eului său, își poate spune: eu nu sunt nimic altceva decât ceea ce am devenit prin „întâmplările” aduse de destin până acum. Nu aș fi oare un altul dacă, de pildă, la vârsta de douăzeci de ani aș fi avut o altă serie de trăiri decât cele pe care le-am avut? Gândind astfel, omul își va căuta „Eu” nu numai în impulsurile de evoluție care îi vin din „lăuntru”, ci și în evenimentele care pătrund „din afară” în viața sa, modelând-o. În cele ce „i se întâmplă”, el își va recunoaște propriul Eu. Dacă ne adâncim fără prejudecăți într-o asemenea cunoaștere, atunci nu este nevoie decât de încă un pas în cercetarea cu adevărat intimă a vieții pentru a vedea, în ceea ce ne vine prin anumite trăiri aduse de destin, ceva ce cuprinde sufletul din exterior, așa cum amintirea acționează din lăuntru pentru a reînvia o trăire anterioară. În felul acesta putem deveni capabili să percepem în trăirea de destin cum o faptă anterioară a sufletului ia calea către Eu, așa cum în amintire o trăire anterioară ia calea spre reprezentare când se ivește un prilej exterior pentru aceasta. Am vorbit mai sus, ca despre o idee „posibilă”, că *urmările faptei* pot întâlni din nou sufletul omului (vezi pag. 46 și următoarele). Dar, pentru anumite consecințe ale faptelor este exclusă o *asemenea* întâlnire în cadrul aceleiași vieți pământești, pentru că această viață pământească a fost destinată săvârșirii faptei. În acest caz trăirea constă în săvârșirea faptei. O anumită *consecință* a faptei poate atinge atunci sufletul tot atât de puțin, pe cât de puțin ne putem aminti de o trăire pe care încă o viețuiești. În această privință poate fi vorba numai de o trăire a acelor consecințe ale faptelor care nu întâlnesc „Eu” cu predispozițiile pe care le-a avut în viața pământească în care a săvârșit fapta. Privirea se poate îndrepta numai spre consecințele faptelor săvârșite în alte vieți pământești. Astfel, când simțim că ceea ce pare că ni se „întâmplă” ca un eveniment al destinului este la fel de legat de „Eu” ca și ceea ce își formează acest Eu însuși „din lăuntru”, nu putem decât să ne gândim că într-un asemenea eveniment al destinului avem de-a face

cu urmările faptelor săvârșite în vieți anterioare. Vedem așadar cum o observare intimă a vieții, condusă de gândire, ne duce la concepția paradoxală pentru conștiința obișnuită că viețuirile de destin dintr-o viață pământească sunt în legătură cu faptele săvârșite de noi în vieți pământești anterioare. La rândul său, această idee își poate primi întreaga ei valoare tot numai prin cunoașterea suprasensibilă, fără de care ea rămâne schematică. Dar dacă ne-am însușit-o prin conștiința obișnuită, ea pregătește sufletul pentru a putea *vedea* adevărul acestei reprezentări printr-o adevărată observare suprasensibilă.

Numai o parte din fapta mea se află în lumea exterioară; cealaltă este în mine însumi. O comparație simplă, luată din științele naturii, lămurește această legătură dintre Eu și faptă. Anumite animale cu vederea cândva normală, care la un moment dat au imigrat în peșterile de la Kentucky, și-au pierdut vederea din cauza vieții pe care au dus-o acolo. Șederea în întuneric a scos ochii din funcțiune. Din această cauză, în acești ochi nu se mai desfășoară activitatea fizică și chimică ce are loc în procesul vederii. Curentul nutritiv, care mai înainte era întrebuințat pentru această funcțiune, a luat calea spre alte organe. Acum, aceste animale mai *pot* trăi numai în aceste peșteri. Prin fapta lor, prin imigrarea lor, au creat condițiile vieții lor ulterioare. Imigrarea a devenit o parte a destinului lor. O ființă care a făcut odinioară ceva, s-a legat de efectele faptelor sale. Tot așa stau lucrurile și cu spiritul uman. Sufletul nu i-a putut transmite anumite facultăți decât săvârșind fapte. Și aceste facultăți sunt corespunzătoare faptelor. Printr-o faptă pe care a săvârșit-o sufletul, în el trăiește predispoziția plină de forță de a săvârși o altă faptă, care să fie rodul celei dintâi. Sufletul poartă în sine această predispoziție ca pe o necesitate, până ce îndeplinește fapta ulterioară. Se mai poate spune că, printr-o faptă, sufletului i-a fost întipărită necesitatea de a săvârși consecința acelei fapte.

Prin faptele sale, spiritul uman și-a pregătit, într-adevăr, destinul. În noua viață, el este legat de ceea ce a făcut în viața sa anterioară. – Se poate pune întrebarea: Cum este aceasta cu putință, de vreme ce spiritul omenesc este transpus în noua sa încarnare într-o cu totul altă lume decât cea pe care a părăsit-o cândva. La baza acestei întrebări se află o reprezentare a înlănțuirilor de destin care este foarte puternic legată de aspectul exterior al vieții. Dacă îmi transfer câmpul de

activitate din Europa în America, eu mă voi afla și într-un mediu absolut nou. Totuși, viața mea din America depinde în întregime de viața mea de dinainte, din Europa. Dacă în Europa am fost mecanic, viața mea în America va fi cu totul alta decât dacă aș fi fost funcționar de bancă. În primul caz, voi fi probabil înconjurat de mașini, iar în al doilea caz de instituții bancare. În fiecare caz, viața mea din trecut determină mediul meu; s-ar putea spune că această viață atrage oarecum spre sine, din întreaga ambianță, obiectele care îi sunt înrudite. Tot astfel stau lucrurile și cu Sinea spirituală. Într-o nouă viață, ea se înconjoară în mod necesar cu ceea ce îi este înrudit din viețile anterioare. – Și somnul poate fi folosit drept imagine a morții, deoarece în timpul somnului omul este scos de pe scena pe care îl așteaptă destinul său. În timp ce dormim, evenimentele se desfășoară mai departe pe această scenă. Un anumit timp, nu avem nici o influență asupra mersului lor. Totuși, viața noastră din timpul unei zile depinde de efectele faptelor din ziua precedentă. Personalitatea noastră se reîntrupează cu adevărat în fiecare dimineață în lumea faptelor noastre. Ceea ce a fost despărțit de noi în timpul nopții, se află oarecum în jurul nostru, în timpul zilei. – Tot astfel stau lucrurile și cu faptele din întrupările anterioare ale omului. Ele sunt legate de el, ca destin al său, așa cum viața din peșterile întunecoase rămâne legată de animalele care, imigrând acolo, și-au pierdut vederea. Așa cum aceste animale nu mai pot trăi acum decât în mediul în care singure s-au strămutat, tot astfel spiritul uman *poate* trăi numai în mediul pe care el însuși și l-a creat prin faptele sale. De faptul ca eu să regăsesc dimineața situația pe care am creat-o ieri, se îngrijește mersul natural al evenimentelor. De faptul ca eu să regăsesc, când mă reîntrupez, un mediu care să corespundă efectelor faptelor mele din viața anterioară, se îngrijește afinitatea spiritului meu reîntrupat față de lucrurile mediului înconjurător. Ne putem face astfel o reprezentare despre felul cum *sufletul* este încorporat ființei umane. Trupul fizic este supus legilor eredității. În schimb spiritul uman trebuie să se întrupeze iar și iar; și legea lui constă în aducerea roadelor vieților anterioare în viețile următoare. Sufletul trăiește în prezent. Dar această viață în prezent nu este independentă de viețile anterioare. Spiritul care se întrupează își aduce cu sine destinul din întrupările sale trecute. Și acest destin determină viața. Impresiile pe care le va putea avea su-

fletul, dorințele care îi vor fi împlinite, bucuriile și suferințele ce se vor ivi în el, oamenii cu care se va întâlni: toate acestea depind de faptele din întrupările anterioare ale spiritului. Sufletul trebuie să re-găsească într-o viață următoare oamenii cu care a fost legat într-o viață anterioară, pentru ca faptele ce s-au săvârșit între ei să-și aibă consecințele lor. Sufletele care sunt legate de un suflet vor tinde spre reîntrupare în același timp cu el. Viața sufletului este așadar un rezultat al destinului creat de spiritul uman însuși. Cursul vieții unui om între naștere și moarte este condiționat de trei aspecte. Și tot în trei feluri depinde el de anumiți factori, care se află *dincolo* de naștere și moarte. Trupul este supus legii *eredității*; sufletul este supus destinului pe care și l-a creat el însuși. Acest destin creat de om se numește, după o veche expresie, *karma*. Iar spiritul este supus legii *reîntrupării*, legii vieților pământești repetate. – Relația dintre spirit, suflet și trup o mai putem exprima și în felul următor: Spiritul este nepieritor; nașterea și moartea guvernează trupul, conform legilor lumii fizice; viața sufletească, supusă destinului, mijlocește legătura dintre spirit și trup în cursul vieții pământești. Toate celelalte cunoștințe despre ființa omului presupun cunoașterea celor „trei lumi”, cărora el le aparține. Despre acestea va fi vorba în capitolele următoare.

O gândire care cercetează fenomenele vieții și care nu ezită să urmărească până în ultimele amănunte gândurile rezultate dintr-o observare vie a acestor fenomene, *poate* să ajungă, prin pură logică, la ideea vieților pământești repetate și la legea destinului. Pe cât este de adevărat că în fața văzătorului cu „ochiul spiritual” deschis, viețile trecute stau în fața lui, *ca trăire*, ca o carte deschisă, tot atât de adevărat este că *adevărul* acestor lucruri poate fi întrezărit de *înțelegera* contemplativă.*

* Ceea ce se spune aici poate fi comparat cu cele spuse la sfârșitul cărții în capitolul «Unele observații și completări».

CELE TREI LUMI

I. Lumea sufletelor

Cercetarea omului a arătat apartenența sa la trei lumi. Din lumea corporalității fizice sunt luate substanțele și forțele care îi clădesc trupul. El ajunge să cunoască această lume prin percepțiile simțurilor sale fizice exterioare. Cel care se încrede *numai în aceste* simțuri și dezvoltă exclusiv facultatea lor de percepție, acela nu își poate face nici o idee despre celelalte două lumi, cea *sufletească* și cea *spirituală*. – Pentru ca un om să se poată convinge de realitatea unui obiect sau a unei ființe, el trebuie să fie înzestrat cu un organ de percepție, cu un simț corespunzător. – Firește, ușor se poate ajunge la o înțelegere greșită dacă, așa cum este cazul aici, numim organele superioare de percepție *simțuri* spirituale. Căci fără să vrem, legăm de cuvântul „*simțuri*” ideea de „fizic”. Și denumim chiar lumea fizică drept a „simțurilor”, în opoziție cu lumea „spirituală”. Pentru a evita o înțelegere greșită trebuie să ținem seama de faptul că aici nu vorbim de „simțuri superioare” decât prin analogie, în sens figurat. Așa cum simțurile fizice percep ceea ce este fizic, simțurile sufletești și spirituale percep ceea ce este sufletesc și spiritual. Folosim expresia „simț” numai cu sensul de „organ de percepție”. Omul nu ar cunoaște lumina și culoarea dacă nu ar avea ochiul sensibil la lumină; el nu ar ști nimic despre sunete dacă nu ar avea urechea sensibilă la sunete. În această privință, filosoful german Lotze spune, pe bună dreptate: „Fără un ochi sensibil la lumină și fără o ureche sensibilă la sunete, lumea întregă ar fi întunecată și mută. Nu ar exista în ea nici lumină și nici sunete, așa cum o durere de dinți nu este posibilă decât dacă există un nerv sensibil la durere”. – Și pentru ca cele spuse să fie văzute în lumina cea justă, nu avem decât să ne gândim ce diferit este modul în care li se revelează lumea vietăților inferioare, care nu au decât un fel de simț tactil sau un simț al pipăitului răspândit pe întreaga suprafață a corpului lor, față de felul în care i se revelează ea

omului. Desigur că lumina, culoarea și sunetul nu pot exista pentru aceste viețuitoare, în sensul în care există ele pentru ființele înzestrate cu ochi și urechi. Vibrațiile aerului provocate de o detunătură pot exercita și asupra lor o anumită influență, când sunt atinse de aceste vibrații. Dar, pentru ca aceste vibrații să se manifeste în suflet ca detunătură, este nevoie de ureche. Și este nevoie de ochi, pentru ca anumite procese să se manifeste ca lumină și culoare în subtila substanță numită în mod obișnuit eter. – Omul cunoaște ceva despre o ființă sau un lucru numai dacă prin unul din organele sale primește un *efect* al acestora. Acest raport al omului cu lumea realității este admirabil exprimat în următoarele cuvinte ale lui Goethe: „De fapt noi încercăm zadarnic să exprimăm esența unui lucru. Noi percepem *efecte*, și o redare completă a acestor efecte ar cuprinde, în orice caz, esența aceluia lucru. Zadarnic ne străduim să descriem caracterul unui om; în schimb, dacă adunăm acțiunile sale, faptele sale, ne va apărea o imagine a caracterului său. Culorile sunt fapte ale luminii, fapte și suferințe... Ce-i drept, lumina și culoarea se află una față de alta într-un raport precis, dar noi trebuie să ni le imaginăm pe amândouă ca aparținând întregii naturi; căci, prin ele, natura întregă caută să se reveleze mai ales ochiului. Tot astfel, întreaga natură se mai descoperă și unui alt simț... Ea se apleacă și vorbește *altor simțuri*, unor simțuri cunoscute, sau unor simțuri ascunse și *rău înțelese* sau *necunoscute*; astfel vorbește ea cu sine însăși și cu noi prin mii de aparențe diferite. *Pentru omul atent, nicăieri ea nu este nici moartă, nici mută.*” Ar fi nedrept să interpretăm aceste gânduri ale lui Goethe în sensul că prin ele ar fi pusă la îndoială posibilitatea de cunoaștere a *esenței* lucrurilor. Goethe nu vrea să spună că omul ar percepe numai efectul lucrului, iar esența acestuia s-ar ascunde în spatele acestui efect. Ci mai degrabă vrea să spună că nici nu trebuie să se vorbească despre o astfel de „esență ascunsă”. Esența nu se află în spatele revelației sale; mai curând, ea iese la iveală prin această revelație. Numai că această esență este adesea atât de *bogată*, încât ea se mai poate revela și altor simțuri și sub alte forme. *Ceea ce* se revelează aparține esenței, dar, din cauză că simțurile sunt limitate, nu reprezintă *întreaga* esență. Această concepție a lui Goethe este întrutotul aceeași cu cea adoptată aici din punctul de vedere al științei spirituale.

După cum ochiul și urechea se dezvoltă în trup ca organe de percepție, ca organe de simț pentru procesele corporale, tot astfel omul poate dezvolta în sine organe de percepție sufletești și spirituale, prin care i se vor deschide lumea sufletului și lumea spiritului. Pentru cel care nu posedă asemenea simțuri superioare, aceste lumi rămân „întunecoase și mute”, așa cum lumea fizică este „întunecoasă și mută” pentru o ființă fără ochi și fără urechi. În orice caz, raportul omului față de aceste simțuri superioare este întrucâtva altul decât acela față de simțurile corporale. În general, natura, această mamă bună, se îngrijește ca acestea din urmă să fie pe deplin dezvoltate în om. Ea face acest lucru fără participarea omului. La dezvoltarea simțurilor superioare trebuie să lucreze omul însuși. El trebuie să-și desăvârșască sufletul și spiritul, dacă vrea să perceapă lumea sufletului și a spiritului, să le desăvârșască așa cum natura i-a format trupul pentru a putea percepe lumea corporală din jurul său și pentru a se putea orienta în ea. O asemenea desăvârșire a unor organe superioare, pe care natura însăși încă nu le-a dezvoltat, nu este nenaturală; fiindcă, într-un *sens mai înalt*, tot ceea ce săvârșește omul aparține, de asemenea, naturii. Numai cel care ar pretinde că omul trebuie să se oprească pe treapta de evoluție pe care l-a lăsat natura, ar putea considera nenaturală dezvoltarea simțurilor superioare. El ar „ignora” – în sensul expresiei menționate mai înainte a lui Goethe – importanța acestor organe. Dar un asemenea om ar trebui să combată totodată și orice educare a omului, căci și ea continuă opera naturii. Și, mai cu seamă, ar trebui să lupte împotriva operării orbilor din naștere. Fiindcă cel care trezește în sine simțurile superioare, așa cum se descrie în ultima parte a acestei cărți, are o trăire asemănătoare cu aceea a orbului din naștere după ce a fost operat. Pentru el, lumea apare cu însușiri noi, cu procese și fapte despre care simțurile fizice nu ne spun nimic. Lui îi este clar că prin aceste organe superioare nu adaugă nimic arbitrar realității, ci că fără ele partea esențială a realității i-ar rămâne *ascunsă*. Lumea sufletului și lumea spiritului nu există *alături* sau *în afara* lumii fizice. Ele nu sunt separate spațial de această lume fizică. Așa cum pentru orbul din naștere operat lumea, mai înainte întunecoasă, apare scaldată în lumină și culori, tot astfel omului *trezit* din punct de vedere sufletesc și spiritual i se revelează însușirile sufletești și spirituale ale lucrurilor, care până atunci nu îi apăruseră decât sub aspect

corporal. Firește, această lume se umple și cu procese și entități ce îi rămân cu totul necunoscute celui care nu s-a trezit din punct de vedere sufleteș și spiritual. – (Vom vorbi mai târziu în această carte detaliat despre deșăvârșirea simțurilor sufletești și spirituale. Aici ne ocupăm în primul rând cu descrierea acestor lumi superioare. Cel care neagă existența acestor lumi nu face altceva decât să spună că el nu și-a dezvoltat încă organele sale superioare. Evoluția omenirii nu se încheie pe nici o treaptă; ea trebuie să continue mereu.)

Adesea, fără să vrem, ne reprezentăm „organele superioare” prea asemănătoare celor fizice. Trebuie să ne fie însă limpede că avem de-a face cu formațiuni spirituale sau sufletești. De aceea nu trebuie să ne așteptăm ca realitatea pe care o percepem în lumile superioare să fie un fel de materie cețoasă rarefiată. Cât timp *ne așteptăm* la așa ceva, nu vom putea ajunge la o reprezentare clară a ceea ce numim aici, propriu-zis, „lumi superioare”. Pentru mulți oameni n-ar fi atât de greu, cum le este de fapt, să cunoască ceva despre aceste lumi superioare – bineînțeles, la început, numai ceea ce este elementar –, dacă nu și-ar închipui că ceea ce urmează să perceapă trebuie să fie un fel de substanță fizică mai subtilă. Și, presupunând acest lucru, ei nu vor, de regulă, să recunoască despre ce este vorba în realitate. Ei o consideră ireală, drept ceva care nu îi satisface, ș.a.m.d. Treptele superioare ale dezvoltării spirituale sunt, desigur, greu accesibile; dar cea care este suficientă pentru a recunoaște esența lumii spirituale – ceea ce este deja mult –, nu ar fi deloc greu de atins, dacă oamenii ar vrea mai întâi să se elibereze de prejudecata ce constă în a-și reprezenta sufletescul și spiritualul doar ca pe un element fizic mai subtil.

După cum nu cunoaștem un om întru totul atât timp cât avem numai o reprezentare despre exteriorul său fizic, tot așa nu cunoaștem lumea care ne înconjoară dacă știm despre ea numai ceea ce ne revelează simțurile fizice. Și după cum o fotografie nu capătă sens și viață decât când ajungem să cunoaștem sufletul persoanei fotografiată, tot așa nu putem înțelege în mod real lumea fizică decât atunci când ajungem să cunoaștem temelia ei sufletească și spirituală. De aceea este de preferat să vorbim aici mai întâi despre lumile superioare, despre lumea sufletească și lumea spirituală, și abia pe urmă să analizăm lumea fizică din punctul de vedere al științei spirituale.

În actuala epocă de cultură este destul de dificil să vorbim despre lumile superioare. Căci această epocă de cultură este mare mai ales în cunoașterea și stăpânirea lumii corporale. Cuvintele noastre și-au primit pecetea și semnificația lor în primul rând prin referire la această lume corporală. Însă trebuie să ne folosim de aceste cuvinte uzuale, pentru a face legătura cu lucruri cunoscute. Prin aceasta, pentru aceia care nu vor să se încreadă decât în simțurile lor exterioare, se deschid larg porțile unei înțelegeri greșite. – Multe lucruri, la început, nu pot fi exprimate și indicate decât prin comparații. Dar așa *trebuie* să fie, căci asemenea comparații sunt un mijloc prin care omul este condus mai întâi spre lumile superioare și prin care înălțarea sa în aceste lumi este înlesnită. (Vom vorbi într-un capitol ulterior despre această înălțare și despre dezvoltarea organelor de percepție sufletești și spirituale. Omul *poate* să ia cunoștință despre lumile superioare mai întâi prin imagini și abia apoi se poate gândi să ajungă el însuși să privească în aceste lumi.)

După cum substanțele și forțele care alcătuiesc și domină stomacul, inima, plămâni, creierul nostru, ș.a.m.d., provin din lumea fizică, tot astfel însușirile noastre sufletești, pornirile, poftele, sentimentele, pasiunile, dorințele, senzațiile noastre, ș.a.m.d., provin din lumea sufletească. Sufletul omenesc este o parte din această lume, așa cum trupul este o parte din lumea corporală fizică. Dacă vrem să facem, mai întâi, o distincție între lumea fizică și cea sufletească, putem spune că lumea sufletească este mult mai subtilă, mai mobilă, mai maleabilă, în tot ce conține ca lucruri și entități. Totuși trebuie să ne dăm seama în mod clar că pășim într-o lume cu totul nouă în comparație cu cea fizică, atunci când pătrundem în lumea sufletească. Așadar, când vorbim despre mai grosier sau mai subtil în această privință, trebuie să rămânem conștienți că *indicăm* prin comparație ceva fundamental diferit. Așa stau lucrurile cu tot ceea ce se poate spune despre lumea sufletească prin cuvinte împrumutate din lumea fizică. Ținând seama de acest lucru, putem spune că formațiunile și ființele lumii sufletești constau din substanțe sufletești și sunt conduse de puteri sufletești, la fel cum stau lucrurile și în lumea fizică în ceea ce privește substanțele și forțele fizice.

După cum întinderea și mișcarea în spațiu sunt proprii formațiunilor corporale, tot astfel excitabilitatea și dorința instinctivă sunt pro-

prii lucrurilor și entităților sufletești. De aceea lumea sufletească poate fi numită și lumea poftelor și a dorințelor, sau lumea „cerințelor”. Aceste expresii sunt împrumutate din lumea sufletului uman. De aceea trebuie să reținem că realitățile, aflate în partea lumii sufletești situată în afara sufletului omenesc, diferă de puterile sufletești din suflet tot atât de mult pe cât diferă substanțele și forțele fizice ale lumii corporale exterioare de părțile care compun trupul fizic al omului. (Pornire, dorință, cerință sunt cuvinte care desemnează substanțialitatea din lumea sufletească. Această substanțialitate o vom numi „astrală”. Iar când avem în vedere mai ales *forțele* lumii sufletești, atunci putem vorbi de „entitatea poftei”. Dar nu trebuie să uităm că deosebirea dintre „substanță” și „forță” aici nu poate fi atât de precisă ca în lumea fizică. O pornire poate fi numită tot atât de bine „forță”, ca și „substanță”).

Deosebirile pe care le prezintă lumea sufletească față de lumea fizică fac o impresie buimăcitoare asupra celui care o privește pentru prima dată. Dar același lucru se întâmplă și când se deschide un simț fizic, mai înainte inactiv. Și orbul din naștere, după operație, trebuie să învețe mai întâi să se orienteze în lumea pe care până atunci nu a cunoscut-o decât prin simțul tactil. Un asemenea om, de exemplu, vede la început obiectele în ochiul său; apoi le vede în afara lui, dar ele îi par ca și cum ar fi pictate pe o suprafață plană. Și abia încetul cu încetul înțelege el adâncimea, poziționarea în spațiu a obiectelor, ș.a.m.d. – În lumea sufletească sunt valabile cu totul alte legi decât în lumea fizică. Firește, multe formațiuni sufletești sunt legate de formațiuni ale altor lumi. Sufletul omului, de pildă, este legat de trupul fizic și de spiritul omului. Procesele care pot fi observate în suflet sunt influențate, așadar, atât de lumea trupului cât și de cea spirituală. Trebuie să ținem seama de acest lucru când observăm lumea sufletească; și să nu luăm drept legi sufletești ceea ce provine din influența unei alte lumi. – Când, de exemplu, omul emite o dorință, această dorință este purtată de un gând ca reprezentare a spiritului, și urmează legile acestuia. Dar așa cum pot fi stabilite legile lumii fizice, făcând abstracție de influențele pe care, de pildă, le exercită omul asupra proceselor din natură, tot astfel este posibil ceva asemănător și în lumea sufletească.

O deosebire importantă între procesele sufletești și cele fizice constă în faptul că interacțiunea proceselor din lumea sufletească este mult *mai lăuntrică*. În spațiul fizic domină, de exemplu, legea „ciocnirii”. Când o bilă de fildeș se ciocnește de o altă bilă aflată în repaos, aceasta din urmă se va deplasa într-o direcție care poate fi calculată pe baza mișcării și a elasticității primei bile. În spațiul sufletesc, acțiunea reciprocă a două formațiuni care se întâlnesc depinde de însușirile lor lăuntrice. Ele se întrepătrund, cresc oarecum împreună, dacă sunt înrudite între ele. Se resping, când entitățile lor sunt opuse. – În spațiul corporal, vederea, de exemplu, este supusă anumitor legi. Obiectele depărtate, datorită perspectivei, se văd micșorate. Când privim o alee, arborii mai îndepărtați par – conform legilor perspectivei – mai apropiați unii de alții decât arborii de lângă noi. În schimb, în spațiul sufletesc, văzătorului îi apar toate – atât cele apropiate cât și cele depărtate – la distanțe pe care le au prin natura lor lăuntrică. Aceste lucruri sunt, firește, izvorul celor mai felurite erori pentru acela care pătrunde în spațiul sufletesc și vrea să aplice acolo regulile pe care le aduce cu sine din lumea fizică.

Unul dintre primele lucruri pe care trebuie să ni-l însușim pentru a ne orienta în lumea sufletească este să facem o deosebire între diferențele ei formațiuni, așa cum în lumea fizică facem deosebire între corpurile solide, cele lichide și cele gazoase. Pentru aceasta, noi trebuie să cunoaștem cele două forțe fundamentale care aici sunt deosebit de importante. Le putem numi *simpatie* și *antipatie*. Natura unei formațiuni sufletești este determinată de modul cum acționează în ea aceste două forțe fundamentale. Trebuie să numim *simpatie* acea forță prin care o formațiune sufletească atrage alte formațiuni, caută să se contopească apoi cu ele și își manifestă înrudirea cu ele. *Antipatia* este, dimpotrivă, acea forță prin care formațiunile sufletești se resping, se exclud unele pe altele, afirmându-și individualitatea. Rolul pe care îl joacă o formațiune sufletească în lumea sufletească depinde de măsura în care aceste forțe fundamentale sunt prezente în ea. Mai întâi trebuie să deosebim trei feluri de formațiuni sufletești, după modul cum acționează în ele simpatia și antipatia. Aceste trei feluri de formațiuni se deosebesc între ele prin faptul că simpatia și antipatia se găsesc în ele în anumite relații reciproce absolut determinate. În toate trei există *ambele* forțe fundamentale. Să luăm mai întâi o formațiune

din prima categorie. Prin simpatia care domnește în ea, această formațiune atrage alte formațiuni din jurul ei. Dar în afară de această simpatie, ea conține și antipatie, prin care respinge ceea ce se găsește în jurul ei. Privită din exterior, o asemenea formațiune va părea ca și cum ar fi înzestrată numai cu puterile antipatiei. Dar lucrurile nu stau așa. În ea există simpatie și antipatie. Numai că cea din urmă este preponderentă. Ea o domină pe cea dintâi. Aceste formațiuni joacă un rol *egoist* în spațiul sufletesc. Ele resping multe lucruri din jurul lor și atrag, cu iubire, prea puține. Din această cauză, ele se mișcă prin spațiul sufletesc ca formațiuni invariabile. Prin puterea simpatiei care se află în ele, ele apar ca *avide*. Dar *aviditatea* apare în același timp nesățioasă, ca și cum nu s-ar putea sătura din cauză că antipatia care predomină respinge atât de multe din cele care îi vin în întâmpinare, încât nu poate interveni nici o satisfacere a ei. Dacă vrem să comparăm formațiunile sufletești de acest fel cu ceva din lumea fizică, putem spune că ele corespund corpurilor fizice solide. Această regiune a substanței sufletești o vom numi regiunea *poftei arzătoare*. – În măsura în care această învăpăiere a poftelor face parte din sufletele animalelor și ale oamenilor, determină în ele ceea ce numim *pornirile senzuale* inferioare, instinctele lor egoiste predominante. – Al doilea fel de formațiuni sufletești sunt acelea în care cele două forțe fundamentale își țin echilibrul, deci în care atât simpatia cât și antipatia acționează cu aceeași tărie. Aceste formațiuni sunt neutre față de altele pe care le întâlnesc; ele acționează asupra acestora ca înrudite cu ele, fără să le atragă sau să le respingă în mod deosebit. Aceste formațiuni nu ridică o graniță precisă între ele și lumea care le înconjoară. Și, fiindcă lasă continuu să acționeze asupra lor alte formațiuni din jurul lor, le putem compara cu substanțele lichide din lumea fizică. În felul cum aceste formațiuni atrag alte formațiuni nu se găsește nimic care ar avea caracterul de aviditate. Acțiunea despre care este vorba aici se produce, de exemplu, atunci când sufletul uman resimte o culoare. Când am senzația culorii roșii, atunci primesc mai întâi o excitație *neutră* din lumea înconjurătoare. Abia când la această excitație se adaugă plăcerea pentru culoarea roșie vine în considerare o altă activitate sufletească. *Excitația neutră* este provocată de formațiuni sufletești care se află într-o astfel de interacțiune încât simpatia și antipatia își mențin echilibrul. Substanța sufle-

tească despre care este vorba aici trebuie considerată cu totul maleabilă și curgătoare. Ea nu se mișcă în spațiul sufletească în mod egoist, ca cea dintâi, ci se mișcă în așa fel încât pretutindeni primește impresii și se arată înrudită cu multe din cele pe care le întâlnește. O expresie potrivită pentru ea ar putea fi: *excitabilitate fluidă*. – A treia treaptă a formațiunilor sufletești este aceea în care simpatia predomină asupra antipatiei. Antipatia se manifestă prin egoismul care caută să se pună în valoare; dar aceasta trece pe planul secund față de atracția pentru lucrurile din jur. Să ne reprezentăm o formațiune de acest fel în spațiul sufletească. Ea apare ca centrul unei sfere de atracție care cuprinde obiectele lumii înconjurătoare. În special asemenea formațiuni trebuie să fie numite *substanțialitate a dorinței*. Această denumire este justificată prin faptul că antipatia care există, deși atenuată în comparație cu simpatia, determină totuși atracția, în așa fel încât obiectele atrase să fie aduse în domeniul propriu al formațiunii. Din această cauză, simpatia primește o nuanță de egoism. Această substanțialitate a dorinței poate fi comparată cu corpurile gazoase ale lumii fizice. Așa cum un gaz are tendința de expansiune în toate părțile, tot așa și substanțialitatea dorinței se extinde în toate direcțiile.

Treptele mai înalte ale substanțialității sufletești se caracterizează prin faptul că una din puterile fundamentale, aceea a antipatiei, se retrage complet, și doar simpatia rămâne cu adevărat activă. Ea se poate manifesta mai întâi în diferite părți ale formațiunii sufletești. Aceste părți se atrag reciproc. Puterea de simpatie care există în lăuntrul unei formațiuni sufletești se exprimă prin ceea ce se numește *plăcere*. Și orice micșorare a acestei simpatii este *neplăcere*. Neplăcerea nu este decât o plăcere diminuată, așa cum frigul nu este decât căldură diminuată. Plăcerea și neplăcerea trăiesc în om, formând lumea *sentimentelor*, în sens mai restrâns. *Simțirea* este urzirea sufletească în sine însuși. Ceea ce se numește *stare de tihnă* depinde de felul în care urzesc în suflet sentimentele de plăcere și neplăcere.

O treaptă mai înaltă ating acele formațiuni sufletești a căror simpatie nu rămâne închisă în domeniul vieții personale. Aceasta se deosebește de cele trei trepte inferioare, așa cum s-a deosebit deja cea de-a patra, prin faptul că puterea simpatiei nu are de învins antipatia care i s-ar opune. Numai prin aceste categorii superioare ale substanței sufletești multitudinea formațiunilor sufletești se reunesc într-o

lume sufletească comună. Atâta timp cât intervine antipatia, formațiunea sufletească tinde spre altceva, de dragul vieții sale personale, pentru a se fortifica și pentru a se îmbogăți prin acest altceva. Când antipatia tace, acest altceva este primit ca o revelație, ca o solie. Această formă superioară a substanței sufletești joacă în spațiul sufletesc un rol asemănător cu cel pe care îl joacă lumina în spațiul fizic. Ea determină ca o formațiune sufletească să aspire oarecum existența și esența celorlalte formațiuni nu de dragul ei, ci de dragul acestora sau, s-ar mai putea spune, că lasă ca acestea să radieze asupra ei. Prin faptul că ființele sufletești se adapă la izvorul acestor regiuni superioare, ele sunt trezite la adevărata viață sufletească. Viața lor înăbușită în întuneric se deschide în afară, începând să lumineze și să iradieze ea însăși în spațiul sufletesc; urzirea leneșă și înăbușită din lăuntru, care vrea să se izoleze prin antipatie atât timp cât există numai substanțele regiunilor inferioare, devine putere și mobilitate, care izvorăsc din lăuntru și se revarsă în afară. Excitabilitatea fluidă din regiunea a doua acționează numai când se întâlnesc formațiunile. Atunci, bineînțeles, una se revarsă în cealaltă. Dar aici este necesară *atingerea*. În regiunile superioare domnește iradierea liberă, revărsarea. (Pe drept cuvânt, esența acestei regiuni este desemnată drept o „iradiere”, căci simpatia care se dezvoltă acționează în așa fel încât pentru a o denumi este îndreptățită întrebuintarea simbolică a unei expresii împrumutate din activitatea luminii.) Așa cum o plantă ținută în pivniță se pipernicește, tot așa se întâmplă și cu formațiunile sufletești în absența substanțelor sufletești vivifiante ale regiunilor superioare. *Lumina sufletească, forța sufletească activă și viața sufletească* propriu-zisă în sens restrâns fac parte din aceste regiuni și din ele se împărtășesc și ființele sufletești.

Așadar, în lumea sufletească trebuie să distingem trei regiuni inferioare, trei regiuni superioare, unite printr-o a patra, astfel încât rezultă următoarea împărțire a lumii sufletești:

- Regiunea poftei arzătoare
- Regiunea excitabilității fluide
- Regiunea dorințelor
- Regiunea plăcerii și neplăcerii
- Regiunea luminii sufletești

Regiunea forței sufletești active
Regiunea vieții sufletești.

În primele trei regiuni, formațiunile sufletești își primesc însușirile pe baza raportului care există între antipatie și simpatie; în regiunea a patra, simpatia urzește în formațiunile sufletești înseși; în cele trei regiuni superioare, puterea simpatiei devine tot mai liberă; substanțele sufletești ale acestei regiuni adie, luminoase și înviorătoare, în spațiul sufletesc, trezind ceea ce, de altfel, ar trebui să se piardă într-o existență proprie.

Ar putea să pară superfluu, totuși, pentru o înțelegere mai clară, accentuăm că aceste șapte domenii ale lumii sufletești nu sunt, bineînțeles, regiuni izolate între ele. Așa cum, în domeniul fizic, solidul, lichidul și gazosul se întrepătrund, tot astfel în lumea sufletească se întrepătrund văpaia poftelor, excitabilitatea fluidă și puterile lumii dorințelor. Și, așa cum în domeniul fizic căldura pătrunde corpurile și lumina iradiază asupra lor, tot astfel se întâmplă în domeniul sufletesc cu plăcerea și neplăcerea și cu lumina sufletească. Ceva asemănător se petrece și cu forța sufletească activă și cu viața sufletească propriu-zisă.

II. Sufletul în lumea sufletelor după moarte

Sufletul este elementul de legătură dintre spiritul omului și trupul său. Puterile lui de simpatie și antipatie care, prin raportul ce există între ele, determină diferitele manifestări sufletești: pofta, excitabilitatea, dorința, plăcerea și neplăcerea ș.a.m.d. – nu sunt active numai în raporturile dintre formațiunile sufletești, ci se manifestă și față de entitățile celorlalte lumi, ale lumii fizice și ale lumii spirituale. Atât timp cât sufletul locuiește în trup, el ia parte, într-o anumită măsură, la tot ce se petrece în acest trup. Când funcțiunile fizice ale trupului se îndeplinesc regulat, în suflet ia naștere plăcere și tihnă; când aceste funcțiuni sunt perturbate, atunci ia naștere neplăcere și durere. – Sufletul participă și la funcțiunile spiritului: un gând îl umple de bucurie, altul de groază; o judecată dreaptă provoacă aprobarea sufletului, iar una greșită dezaprobarea sa. – Și iată, într-adevăr, treapta de

evoluție a unui om depinde tocmai de înclinațiile sufletului său de a merge mai mult într-o direcție sau în cealaltă. Un om este cu atât mai desăvârșit cu cât sufletul său simpatizează mai mult cu manifestările spiritului; el este cu atât mai nedesăvârșit cu cât înclinațiile sale caută mai mult mulțumirea în funcțiunile trupului.

Spiritul este centrul ființei omenești, trupul este mijlocitorul prin care spiritul privește și cunoaște lumea fizică și prin care acționează în ea, iar sufletul este mijlocitorul între cele două. Sufletul desprinde senzația sunetului din impresia fizică pe care vibrațiile aerului o fac asupra urechii, și resimte *plăcere* la acest sunet. Toate acestea le comunică spiritului, care ajunge astfel la *înțelegerea* lumii fizice. Un gând care apare în spirit este transformat de suflet în *dorință* de realizare și numai pe această cale, cu ajutorul instrumentului corporal, poate să devină *faptă*. – Omul își poate îndeplini menirea numai atunci când lasă ca întreaga sa activitate să fie condusă de spirit. *Prin sine însuși*, sufletul poate să-și conducă înclinațiile tot atât de bine înspre fizic, cât și înspre spiritual. El își întinde oarecum antenele atât în jos, înspre fizic, cât și în sus, înspre spiritual. Prin coborârea în lumea fizică, propria lui entitate este pătrunsă și nuanțată de natura acestui fizic. Dar, deoarece spiritul nu poate acționa în lumea fizică decât prin intermediul sufletului, însuși spiritul primește în felul acesta direcția spre lumea fizică. Formațiunile sale sunt atrase spre lumea fizică prin forțele sufletului. Să observăm un om neevoluat. Înclinațiile sufletului său depind de funcțiunile trupului. El nu simte plăcere decât la impresiile pe care lumea fizică le face asupra simțurilor sale. Și de aceea și viața lui spirituală este cu totul atrasă în jos, în această sferă. Gândurile nu-i slujesc decât pentru satisfacerea nevoilor fizice. – Trecând din întrupare în întrupare, Sinea spirituală trebuie să-și primească din ce în ce mai mult orientarea din spirit. Cunoașterea sa va trebui să fie determinată de spiritul adevărului etern, iar faptele sale, de binele etern.

Ca realitate a lumii fizice, moartea reprezintă o modificare a funcțiunilor trupului. La moarte, acesta încetează să mai fie, prin alcătuirea sa, mijlocitorul dintre suflet și spirit. De acum înainte el se arată, în funcțiunile sale, cu totul supus lumii fizice și legilor ei; el trece în această lume fizică pentru a se integra în ea. Cu simțurile corporale nu pot fi urmărite decât procese fizice ale trupului unui om care a

murit. Ceea ce se petrece apoi cu spiritul și cu sufletul se sustrage acestor simțuri. Chiar și în timpul vieții, sufletul și spiritul nu pot fi observate decât în măsura în care se exprimă în procesele fizice. După moarte nu mai este posibilă o *astfel* de exprimare. De aceea, *nu poate fi vorba* ca știința care se întemeiază pe observarea prin simțurile fizice să urmărească soarta sufletului și a spiritului *după moarte*. Aici intervine o cunoaștere superioară, care se întemeiază pe observarea proceselor din lumea sufletelor și a spiritului.

După ce spiritul s-a despărțit de trup, el mai este încă legat de suflet. Și așa cum în timpul vieții fizice trupul l-a înlănțuit de lumea fizică, tot așa îl leagă acum sufletul de lumea sufletească. – Dar esența sa originară nu poate fi aflată în această lume sufletească. Ea nu face decât legătura cu tărâmul său de creație, cu lumea fizică. Pentru a apărea sub o formă mai perfectă într-o nouă întrupare, spiritul trebuie să-și ia putere și fortificare din lumea spirituală. Dar prin suflet, el a fost întrețesut cu lumea fizică. El este legat de o ființă sufletească pătrunsă și nuanțată de natura fizică și prin aceasta a primit el însuși direcția spre lumea fizică. După moarte, sufletul nu mai este legat de trup, ci numai de spirit. Acum el trăiește într-un mediu sufletec. Numai forțele acestei lumi mai pot acționa asupra lui. Și de această viață a sufletului în lumea sufletească este legat la început și spiritul. El este legat de ea, așa cum în timpul întrupării sale fizice era legat de trup. Momentul morții trupului este determinat de legile *acestui*. În general, trebuie să spunem că nu sufletul și spiritul părăsesc trupul, ci el este eliberat* de acestea, atunci când forțele sale nu mai pot acționa în sensul organizării umane. Exact același raport există și între suflet și spirit. Sufletul va lăsa spiritul să se ridice în lumea superioară, în lumea spirituală, atunci când puterile lui nu mai pot acționa în sensul organizării sufletești umane. Spiritul este eliberat în clipa în care sufletul a predat spre dizolvare tot ceea ce el nu poate vieții decât în trup, și păstrează numai ceea ce poate trăi în continuare împreună cu spiritul. Aceste elemente pe care le păstrează și care,

* [Nota editorului: De la ediția a 19-a (Stuttgart 1922) până la ediția a 26-a (Stuttgart 1948), în acest pasaj scrie: ... ci ele sunt lăsate libere de acesta... Începând cu ediția a 27-a (Stuttgart 1955), a fost restabilit textul din edițiile 1-18. Nu e sigur că modificarea din 1922 provine de la autor. De aceea, aici sunt redate ambele forme.]

deși trăite în trup, se pot imprima spiritului ca rod, leagă sufletul de spirit în lumea pur spirituală. – Pentru a cunoaște soarta sufletului după moarte trebuie să reflectăm, așadar, asupra procesului său de dizolvare. Sarcina lui a fost să îndrepte spiritul spre planul fizic. Din momentul în care și-a împlinit *această* sarcină, el se îndreaptă spre cele spirituale. Din cauza acestei naturi a menirii sale, sufletul ar trebui, de fapt, să acționeze imediat după moarte numai în mod spiritual, adică din clipa în care nu mai poate fi *element de legătură*. Și el chiar ar acționa astfel, dacă prin viața lui în trup n-ar fi fost influențat de acesta și n-ar fi fost atras către el în înclinațiile sale. Fără această nuanță, pe care a primit-o prin legătura sa cu cele trupești, sufletul, imediat după destrupare, ar urma numai legile lumii spiritual-sufletești și nu ar dezvolta nici o altă înclinație către lumea sensibilă. Așa s-ar și întâmpla dacă omul, o dată cu moartea, și-ar pierde complet orice interes pentru lumea pământească, dacă toate poftele, dorințele ș.a.m.d., care se leagă de existența pe care a părăsit-o, ar fi satisfăcute. Dar, în măsura în care nu așa stau lucrurile, dorințele nesatisfăcute rămân legate de suflet.

Pentru a evita orice confuzie, trebuie să deosebim aici, cu multă băgare de seamă, ceea ce înlănțuie omul de lumea fizică în așa fel încât poate fi compensat și într-o întrupare următoare, și ceea ce îl înlănțuie de o anumită întrupare, și anume de cea din urmă; cele dintâi vor fi compensate prin legea destinului, prin karmă; celelalte însă, pot fi șterse din suflet numai după moarte.

După moarte, pentru spiritul omului urmează o perioadă în care sufletul își stinge înclinațiile către existența fizică, pentru a se supune apoi din nou numai legilor lumii spiritual-sufletești și pentru a elibera spiritul. Desigur că această perioadă va fi cu atât mai lungă cu cât sufletul a fost mai legat de lumea fizică. Ea va fi scurtă la omul care a ținut puțin la viața fizică, în schimb va fi lungă la acela care și-a legat interesele cu totul de această viață, în așa fel încât la moarte mai trăiesc în sufletul său multe pofte, dorințe ș.a.m.d.

Ne putem reprezenta cel mai ușor starea în care trăiește sufletul în prima perioadă de după moarte prin următoarea reflecție. Să luăm un exemplu destul de cras: plăcerile unui gurmand. El își găsește plăcerea în savurarea mâncării. Plăcerea nu este, bineînțeles, ceva trupesc, ci este ceva sufletesc. Plăcerea trăiește în suflet, ca și pofta după

această plăcere. Dar pentru *satisfacerea* poftei este necesar organul fizic corespunzător, cerul gurii ș.a.m.d. După moarte, sufletul nu pierde imediat o asemenea poftă, însă el nu mai are organul fizic care este mijlocul de satisfacere a poftei. Atunci este la fel – *deși* într-un alt context, dar cu un efect asemănător, numai că mult mai puternic – , este ca și cum omul s-ar afla într-un ținut unde nu se găsește nici o picătură de apă, și el ar suferi de o sete arzătoare. Astfel, sufletul suferă arzând de lipsa plăcerii, pentru că a depus organul corporal prin care putea să și-o procure. Așa se întâmplă cu toate cerințele sufletului, care nu pot fi satisfăcute decât prin organele trupesti. Această stare (de lipsă arzătoare) durează până când sufletul a învățat să nu mai poftască lucruri care pot fi satisfăcute numai prin trup. Iar perioada pe care sufletul o petrece în această stare poate fi numită locul poftelor, cu toate că, firește, nu avem de-a face cu un „loc”.

Când, după moarte, sufletul intră în lumea sufletească, el este supus legilor acestei lumi. Ele acționează asupra lui; și de această acțiune depinde felul în care se stinge în el înclinația spre cele fizice. Trebuie să distingem influențele care se exercită asupra sufletului în funcție de felul substanțelor și puterilor sufletești în al căror domeniu este transpus de acum înainte sufletul. Fiecare din aceste substanțe și forțe își va produce influența ei purificatoare. Procesul care are loc aici se petrece în așa fel încât tot ce este antipatie în suflet este învins, încetul cu încetul, de puterile simpatiei, și această simpatie însăși este ridicată pe culmea ei cea mai înaltă. Căci prin acest grad de cea mai înaltă simpatie pentru întreaga lume sufletească, sufletul se contopește cu această lume și devine una cu ea; atunci egoismul său este complet epuizat. Sufletul încetează să existe ca ființă ce înclină spre existența fizic-sensibilă; prin el, spiritul este eliberat. De aceea, sufletul se purifică prin diferitele regiuni ale lumii sufletești, descrise mai sus, până când în regiunea simpatiei desăvârșite el devine una cu întreaga lume sufletească. Faptul că, până în această ultimă clipă a eliberării sufletului, spiritul rămâne legat de el, provine din aceea că, în timpul întregii sale vieți, spiritul s-a înrudit complet cu el. Această înrudire este cu mult mai puternică decât înrudirea cu trupul. Căci cu acesta din urmă el este legat în mod indirect, prin intermediul sufletului; cu sufletul însă este legat direct. Sufletul este chiar viața lui proprie. De aceea, spiritul nu este legat de trupul în descompunere,

dar el este legat de sufletul care se eliberează treptat. – Din cauza legăturii directe a spiritului cu sufletul, cel dintâi se poate simți eliberat de acesta abia atunci când sufletul însuși a devenit una cu întreaga lume sufletească.

În măsura în care lumea sufletească este locul unde omul poposește imediat după moarte, ea poate fi numită „loc al poftelor”. Diferitele sisteme religioase, care au în învățătura lor o conștiință a acestor relații, numesc acest „loc al poftelor” „purgatoriu”, „foc purificator” ș.a.m.d.

Regiunea cea mai de jos a lumii sufletești este aceea a *poftei arzătoare*. Prin intermediul ei se stinge din suflet, după moarte, tot ce conține el mai grosier, adică poftele egoiste legate de viața inferioară a trupului. Căci, prin asemenea pofte, sufletul poate cunoaște influența forțelor acestei regiuni sufletești. Poftele nesatisfăcute rămase din viața fizică formează punctul de atac. Simpatia acestor suflete se întinde numai asupra a ceea ce poate hrăni ființa lor egoistă; și ea este depășită cu mult de antipatia care se revarsă peste toate celelalte. Dar poftele sunt îndreptate spre plăcerile fizice, care nu pot fi satisfăcute în lumea sufletească. Prin această imposibilitate de satisfacere, pofta este intensificată la maximum. În același timp, tocmai această imposibilitate trebuie să stingă pofta încetul cu încetul. Văpaia poftelor se consumă treptat; și sufletul a avut experiența faptului că în stingerea acestor pofte se află singurul mijloc de a evita suferința care trebuie să vină din ele. În timpul vieții fizice, aceste pofte sunt satisfăcute mereu. Din această cauză, suferința poftei arzătoare este acoperită de un fel de iluzie. După moarte, în „focul purificator”, această suferință apare cu totul dezvăluită. Sufletele trec prin trăirea corespunzătoare a lipsei posibilității de satisfacere a acestor pofte. Prin aceasta, sufletele se găsesc într-o stare întunecată. Bineînțeles, numai acei oameni ale căror pofte, în viața fizică, au fost îndreptate spre cele mai grosiere lucruri, sunt supuși acestei stări. Naturile care nu au decât puține pofte trec prin această regiune fără să o observe, pentru că ele nu au nici un fel de înrudire cu ea. Trebuie să spunem că sufletele stau cu atât mai mult sub influența văpăii poftelor, cu cât prin viața lor fizică s-au înrudit mai mult cu această văpaie; așadar, cu atât mai mult vor avea nevoie să se purifice în ea. O asemenea purificare nu trebuie înțeleasă ca o suferință, în sensul în care în viața fizică stările asemă-

nătoare sunt simțite *numai* ca suferință. Căci, după moarte, sufletul însuși *cere* purificarea sa, pentru că numai prin ea se poate stinge imperfecțiunea ce există în el.

Un al doilea gen de procese ale lumii sufletești este acela în care simpatia și antipatia se mențin în echilibru. În măsura în care, după moarte, sufletul uman se găsește într-o stare asemănătoare, el va fi influențat un anumit timp de aceste procese. Această stare este condiționată de pierderea omului în nimicurile exterioare ale vieții, de bucuria provocată de impresiile fugitive ale simțurilor. Oamenii trăiesc în această stare în măsura în care ea este condiționată de înclinațiile sufletești amintite mai sus. Ei se lasă influențați de toate nimicurile zilei. Însă, deoarece simpatia lor nu se îndreaptă în mod special spre nici un obiect, influențele trec repede. Tot ce nu aparține acestui domeniu al nimicurilor, le este antipatic unor asemenea persoane. Dacă după moarte sufletul trăiește această stare în absența obiectelor fizic-sensibile necesare satisfacerii ei, în cele din urmă ea trebuie să se stingă. Desigur că lipsa pe care o simte sufletul înainte de această stingere totală este dureroasă. Această stare de suferință este școala distrugerii iluziei în care este învăluit omul în timpul vieții fizice.

În al treilea rând, în lumea sufletească trebuie luate în considerare procesele în care predomină simpatia, acele procese în care predomină natura dorinței. Sufletele resimt influența acestora prin tot ceea ce conține, după moarte, o atmosferă de dorințe. Dar și aceste dorințe pier încetul cu încetul, din cauza imposibilității satisfacerii lor.

Regiunea plăcerii și a neplăcerii din lumea sufletească, pe care am denumit-o mai sus ca a patra, supune sufletul la încercări deosebite. Atât timp cât sufletul locuiește în trup, el participă la tot ce îl privește pe acesta. Întreșeserea de plăcere și neplăcere este legată de trup. Căci trupul îi cauzează plăcere și tihnă, neplăcere și indispoziție. În timpul vieții fizice, omul își simte trupul ca și cum acesta ar fi el însuși. Ceea ce se numește *sentimentul de sine* se întemeiază pe acest fapt. Și cu cât oamenii au o predispoziție mai accentuată spre cele senzoriale, cu atât sentimentul de sine îmbracă mai mult acest caracter. – După moarte, trupul, ca obiect al acestui sentiment, lipsește. De aceea sufletul, căruia i-a rămas acest sentiment, se simte ca și cum ar fi *golit*. Este cuprins de un sentiment ca și cum s-ar fi pierdut pe sine însuși. Această stare durează până când sufletul recunoaște că adevă-

ratul om nu este cel fizic. Influențele acestei a patra regiuni distrug, de aceea, iluzia sinei trupești. Sufletul învață să nu mai resimță această corporalitate ca pe ceva esențial. El se vindecă și se purifică de această predilecție înspre corporalitate. Prin aceasta, el a învins ceea ce mai înainte îl încătușa strâns de lumea fizică, și poate să desfășoare acum pe deplin puterile simpatiei, care se îndreaptă în afară. El s-a eliberat, ca să zicem așa, de el însuși și este gata să se reverse în întreaga lume sufletească, participând la ea.

Trebuie să amintim aici că încercările acestei regiuni sunt trăite mai ales de sinucigași. Ei își părăsesc trupul fizic în mod artificial, în timp ce toate sentimentele legate de acesta rămân neschimbate. La moartea naturală, o dată cu distrugerea trupului, are loc și o stingere parțială a sentimentelor legate de el. Pe lângă chinul pe care i-l pricinuieste sinucigașului sentimentul golirii subite, se mai adaugă și poftele și dorințele neîmplinite, din cauza cărora el s-a destrupat.

A cincina treaptă a lumii sufletești este aceea a *luminii sufletești*. Aici o valoare deosebită o are simpatia pentru ceilalți. Sufletele sunt înrudite cu această regiune în măsura în care, în timpul vieții fizice, nu s-au pierdut în satisfacerea nevoilor inferioare, ci au găsit bucurie și plăcere în lumea din jurul lor. Iubirea exaltată pentru natură, în măsura în care are un caracter senzorial, este, de pildă, supusă aici purificării. Trebuie să deosebim însă *această* iubire exaltată pentru natură de viața superioară în natură, care este de esență spirituală și care caută spiritul ce se revelează în lucrurile și în procesele naturii. Acest fel de simț al naturii ține de lucrurile care ne dezvoltă spiritul însuși și întemeiază în acest spirit ceva durabil. Dar trebuie făcută distincție între acest simț al naturii și plăcerea pentru natură, care se bazează pe simțuri. Sufletul trebuie să se purifice de această plăcere exact la fel ca și de alte înclinații întemeiate pe existența pur fizică. Mulți oameni văd un fel de ideal în instituții ce servesc confortului fizic și într-un sistem de educație care, înainte de toate, aduce bunăstare fizică. Nu se poate spune despre acești oameni că ei slujesc numai pornirilor lor egoiste. Dar sufletul lor este îndreptat, totuși, spre lumea simțurilor, și el trebuie vindecat de această înclinație prin puterea simpatiei care domnește în regiunea a cincina a lumii sufletești, regiune căreia îi lipsesc mijloacele exterioare pentru satisfacerea acestei înclinații. Aici, sufletul recunoaște dreptat că această simpatie

trebuie să apuce pe alte căi. Și aceste căi vor fi găsite în revărsarea sufletului în spațiul sufletesc, revărsare provocată de simpatia față de ambianța sufletească. – Tot aici se purifică și acele suflete care așteaptă, de la practicile lor religioase în primul rând, o creștere a prosperității lor fizice. Aceasta, indiferent că dorul lor îi duce către un rai pământesc sau către un rai ceresc. Ele găsesc acest rai în „țara sufletelor”; dar numai pentru a înțelege lipsa lui de valoare. Toate acestea nu sunt, bineînțeles, decât câteva exemple de purificări care au loc în această regiune a cincina. S-ar mai putea aminti multe altele.

Prin regiunea a șasea, aceea a *forței sufletești active*, are loc purificarea acelei părți a sufletului care este însetată după o activitate ce nu are un caracter egoist, dar care își are totuși motivele în satisfacția senzorială pe care o dă activitatea. Firile care dezvoltă o asemenea plăcere a acțiunii fac, din punct de vedere exterior, impresia unor idealști desăvârșiți, ele se manifestă ca persoane capabile de sacrificiu. Însă, într-un sens mai profund, pe ei îi interesează totuși sporirea plăcerii senzoriale pe care le-o dă activitatea. Țin de această regiune multe firi artistice și firile care se consacră unei activități științifice fiindcă așa le place. Ceea ce îi înlănțuie pe acești oameni de lumea fizică este credința că arta și știința își au rațiunea lor de a fi în asemenea plăceri.

Regiunea a șaptea, aceea a *vieții sufletești* propriu-zise, îl eliberează pe om de ultimele sale înclinații către lumea fizic-sensibilă. Fiecare regiune anterioară preia din suflet ceea ce îi este înrudit. Ceea ce mai înconjoară acum spiritul este doar părerea că activitatea sa trebuie să fie consacrată cu totul lumii sensibile. Există personalități foarte înzestrate, dar care reflectează aproape exclusiv numai asupra proceselor din lumea fizică. O asemenea credință poate fi numită materialistă. Această credință trebuie desființată, lucru care se și întâmplă în regiunea a șaptea. Aici, sufletele văd că în realitatea adevărată nu există obiect pentru credința materialistă. Această credință a sufletului se topește aici așa cum se topește gheața la soare. De acum înainte ființa sufletească este absorbită de lumea ei, iar spiritul este eliberat de orice cătușe. El se înalță în regiunile în care trăiește numai în ambianța sa proprie. – Sufletul și-a îndeplinit misiunea sa pământescă de până acum, iar ceea ce mai rămăsese din această misiune ca

o cătușă pentru spirit s-a desfăcut de el după moarte. Învingând ră-mășița pământească, sufletul însuși este redat elementului său.

Din această expunere reiese că trăirile lumii sufletești și, totodată, stările vieții sufletești de după moarte capătă o înfățișare care repug-nă din ce în ce mai puțin sufletului, pe măsură ce omul a stins în sine tot mai mult din ceea ce îi este inerent din legătura pământească cu corporalitatea fizică, prin înrudirea nemijlocită cu aceasta. – În func-ție de condițiile preliminare pe care le-a creat în viața fizică, sufletul va aparține mai mult sau mai puțin timp uneia sau alteia din regiuni. Acolo unde simte o înrudire, el rămâne până la stingerea acesteia. Unde nu există înrudire, acolo sufletul trece fără să simtă influențele posibile. Nu am vrut să descriu aici decât trăsăturile de bază ale lumii sufletești și, în linii generale, caracterul vieții sufletului în această lume. Același lucru îl vom face și în descrierile următoare ale lumii spirituale. A stărui asupra altor trăsături ale acestor lumi superioare ar însemna să depășim limitele pe care trebuie să le păstreze această carte. Căci despre ceea ce poate fi comparat cu raporturile spațiale și cu timpul, care aici sunt cu totul altceva decât în lumea fizică, se poate vorbi, într-un fel ușor de înțeles, numai dacă le-am expune într-un mod foarte amănunțit. Unele explicații importante în această direcție se găsesc în cartea mea «Știința ocultă».

III. Țara spiritelor

Înainte de a putea urmări spiritul în continuarea peregrinărilor sa-le, trebuie să observăm mai întâi ținutul în care intră el: „lumea spiri-tului”. Această lume este atât de neasemănătoare lumii fizice, încât ceea ce vom spune despre ea va părea fantastic celui care nu vrea să aibă încredere decât în simțurile sale fizice. Și aici este valabil, într-o măsură mai mare, ceea ce am spus deja la considerarea „lumii sufle-telor”, anume că trebuie să ne folosim de comparații pentru a o de-scrie. Căci limbajul nostru, care servește mai ales pentru exprimarea realității senzorială, nu este tocmai binecuvântat cu expresii care să poată fi aplicate în mod direct „țării spiritelor”. De aceea formulez rugămintea ca unele din cele ce vor fi exprimate aici să fie înțelese

doar ca *aluzii*. Tot ce este descris aici este atât de diferit de lumea fizică încât nu poate fi redat decât în acest fel. Autorul acestei descrieri este conștient cât de puțin se aseamănă, în realitate, spusele sale cu experiența făcută în acest domeniu, datorită imperfecțiunii mijloacelor noastre de exprimare adecvate lumii fizice.

Înainte de orice, trebuie subliniat că această lume este țesută din substanța (cuvântul „substanță”, firește, este întrebuițat și el într-un înțeles foarte impropriu) din care se compune gândul uman. Dar, așa cum trăiește gândul în om, el este numai o imagine-umbră, o schemă a entității sale adevărate. Gândul care apare în capul omului se raportează la entitatea din „țara spiritelor” ce corespunde acestui gând așa cum se raportează umbra de pe perete la obiectul real care proiectează această umbră. Când simțul *spiritual* al omului s-a trezit, atunci el percepe cu adevărat această entitate-gând, așa cum ochiul fizic percepe o masă sau un scaun. El peregrinează într-o ambianță de ființe-gânduri. Ochiul fizic percepe leul, iar *gândirea* îndreptată spre obiectele fizice percepe ideea de leu numai ca pe o schemă, ca pe o imagine-umbră. Ochiul *spiritual* vede în „țara spiritelor” ideea de leu într-un mod tot atât de real cum vede ochiul fizic leul fizic. Aici ne putem referi din nou la comparația folosită în legătură cu „țara sufletelor”. Așa cum orbului din naștere, după ce a fost operat, lucrurile din jurul său îi apar deodată înzestrate cu noile lor însușiri de culoare și de lumină, tot astfel aceluia care învață să se folosească de *ochiul* său *spiritual* ambianța îi apare plină de o lume nouă, de o lume de gânduri *vii* sau de *ființe spirituale*. – În această lume se află în primul rând *arhetipurile* spirituale ale tuturor lucrurilor și ființelor care există în lumea fizică și în cea sufletească. Să ne imaginăm tabloul unui pictor care există în spirit înainte de a fi pictat. Avem astfel o similitudine pentru ceea ce vrem să exprimăm aici prin cuvântul *arhetip*. Nu are importanță dacă pictorul nu are, poate, în capul său un asemenea arhetip, înainte de a picta, și că acesta se formează abia încetul cu încetul în timpul lucrului. În adevărata „lume a spiritului” există asemenea arhetipuri pentru toate lucrurile, iar obiectele și entitățile fizice sunt *copiile* acestor arhetipuri. – Este ușor de înțeles că omul care nu se încrede decât în simțurile sale exterioare neagă această lume a arhetipurilor și afirmă că ele nu ar fi decât abstracțiuni pe care rațiunea analitică și le formează despre lucrurile fizice; căci

un asemenea om nu poate percepe această lume superioară; el cunoaște lumea gândurilor numai în abstractismul ei schematic. Nu știe că cel care vede în spirit este tot atât de familiarizat cu ființele spirituale pe cât de familiarizat este el însuși cu câinele sau cu pisica sa și că lumea arhetipurilor are o realitate mult mai intensă decât lumea fizic-senzorială.

Firește, prima privire în această „țară a spiritelor” este și mai buimăcitoare decât cea în lumea sufletească. Căci arhetipurile, în forma lor adevărată, sunt foarte neasemănătoare copiilor lor sensibile. Dar ele sunt tot atât de neasemănătoare și *umbrelor* lor, gândurile abstracte. – În lumea spirituală totul este într-o activitate continuă, mobilă, într-o neîncetată creație. Acolo nu există, ca în lumea fizică, odihnă, oprire pe loc. Căci arhetipurile sunt *entități creatoare*. Ele sunt maeștrii constructori a tot ce apare în lumea fizică și în cea sufletească. Formele lor se schimbă repede și în fiecare arhetip zace posibilitatea de a îmbrăca nenumărate forme. Ele fac parcă să țâșnească oarecum din ele înseși formele deosebite; și abia a fost produsă o formă, că arhetipul se și pregătește să lase să izvorască o alta din sine. Arhetipurile au între ele afinități mai mari sau mai mici. Ele nu acționează separat. Unul are nevoie de ajutorul celuilalt pentru activitatea sa creatoare. Adesea lucrează împreună nenumărate arhetipuri, pentru ca în lumea sufletească sau fizică să poată lua naștere o entitate sau alta.

În afară de ceea ce poate fi perceput în această „țară a spiritelor” prin „vedere spirituală”, mai există și altceva, care poate fi considerat ca o trăire a „auzului spiritual”. Îndată ce „clarvăzătorul” se ridică din țara sufletelor în aceea a spiritelor, arhetipurile percepute devin și *sonore*. Această „sonoritate” este un proces pur spiritual. Trebuie să ne-o imaginăm fără a fi asociată cu un sunet fizic. Observatorul se simte ca într-o mare de sunete. Și în aceste sunete, în aceste sonorități spirituale, se exprimă entitățile lumii spirituale. În acordurile lor, în armoniile, în ritmurile și melodiile lor, se exprimă legile primordiale ale existenței lor, legăturile și afinitățile lor reciproce. Tot ce percepe rațiunea în lumea fizică drept lege, drept idee, se revelează „urechii spirituale” ca element spiritual-muzical. (De aceea pitagoricienii numeau această percepție a lumii spirituale „muzica sferelor”. Pentru cel ce posedă „urechea spirituală”, această „muzică a sferelor”

nu este ceva imaginat, alegoric, ci o realitate *spirituală* bine cunoscută lui.) Dacă vrem să ne facem o idee despre această „muzică spirituală”, trebuie să înlăturăm orice reprezentare despre muzica sensibilă, așa cum o percepem cu „urechea fizică”. Aici este vorba despre o „percepție *spirituală*”, așadar despre o percepție care trebuie să rămână mută pentru „urechea senzorială”. Pentru simplificare, în următoarea descriere a „țării spiritelor” vom lăsa la o parte orice aluzie la această „muzică spirituală”. Ajunge ca cititorul să-și reprezinte că tot ce se descrie ca „imagine”, ca „lumină”, este, în același timp, și *sonoritate*. Fiecărei culori, fiecărei percepții luminoase îi corespunde un sunet spiritual, și fiecărei combinații de culori îi corespunde o armonie, o melodie ș.a.m.d. Trebuie să ne reprezentăm că și acolo unde domnește sunetul, nu încetează perceperea „ochiului spiritual”. Sunetul nu face decât să se adauge luminii. Astfel, acolo unde în paginile ce urmează vom vorbi despre „arhetipuri”, „imagini primordiale”, lor trebuie să le adăugăm în gând „sunetele primordiale”. Se mai adaugă și alte percepții care se pot desemna, prin analogie, drept „gust spiritual” ș.a.m.d. Totuși nu vom stăruii aici asupra acestor procese, deoarece scopul nostru este să trezim o imagine despre „țara spiritelor” prin câteva percepții din ansamblul percepțiilor posibile în acest domeniu.

În primul rând este necesar să deosebim diferitele categorii de arhetipuri. Și în „țara spiritelor” trebuie să distingem un număr de trepte sau regiuni, pentru a ne putea orienta. Dar, ca și în „lumea sufletelor”, nu trebuie să ne imaginăm aceste regiuni ca straturi suprapuse, ci ca regiuni ce se întrepătrund și se întreșes. *Prima regiune* conține arhetipurile lumii fizice, în măsura în care această lume nu este înzestrată cu viață. Aici se găsesc arhetipurile mineralelor, apoi acelea ale plantelor; însă acestea numai în măsura în care sunt pur fizice; așadar în măsura în care nu luăm în considerare viața din ele. De asemenea întâlnim aici și formele fizice ale animalelor și ale oamenilor. Cu aceasta nu a fost epuizat tot ceea ce se află în această regiune; aici vrem doar să o ilustrăm prin câteva exemple mai la îndemână. – Această regiune formează baza „țării spiritelor”. Ea poate fi comparată cu partea solidă a Pământului nostru fizic; formează masa continentală a „țării spiritelor”. Legătura ei cu lumea fizică nu se poate exprima decât prin comparație. Ne putem face o idee despre

ea prin cele ce urmează: Să ne imaginăm un spațiu limitat, plin cu cele mai felurite corpuri fizice. Și acum să ne imaginăm că aceste corpuri fizice au dispărut, lăsând în locul lor spații goale, care au păstrat formele lor. Dar spațiile dintre ele să ni le imaginăm pline de cele mai variate forme, care stau în cele mai variate raporturi cu corpurile de mai înainte. – Cam acesta ar fi aspectul regiunii celei mai de jos a lumii arhetipurilor. În ea există, ca „spații goale”, lucrurile și ființele care se încorporează în lumea fizică. Iar în spațiile dintre ele se desfășoară activitatea mobilă a arhetipurilor (și a „muzicii spirituale”). Când se produce întruparea fizică, spațiile goale se umplu, ca să spunem așa, cu substanță fizică. Cel care ar contempla acest spațiu cu ochiul fizic și în același timp cu ochiul spiritual, ar vedea corpurile fizice și ar vedea între ele activitatea mobilă a arhetipurilor creatoare. – Regiunea *a doua* a „țării spiritelor” conține arhetipurile vieții. Dar această viață formează aici o unitate desăvârșită. Ea străbate lumea spiritului ca un element fluid, asemănător sângelui, pulsând pretutindeni. O putem compara cu marea și cu apele pământului fizic. Firește, repartiția ei se aseamănă mai mult cu aceea a sângelui din corpul animal decât cu aceea a mărilor și a fluviilor. Această a doua treaptă a „țării spiritelor” s-ar putea numi viața curgătoare, formată din substanță-gând. În acest element se cuprind puterile originare creatoare a tot ce apare ca ființă vie în realitatea fizică. Aici se vede că viața este o unitate și că viața din om este înrudită cu viața tuturor celorlalte creaturi.

Drept *a treia* regiune a „lumii spiritelor” trebuie să desemnăm arhetipurile a tot ce este sufletesc. Aici ne aflăm într-un element mult mai fin și mai subtil decât în primele două regiuni. El ar putea fi numit, prin comparație, *atmosfera* „țării spiritelor”. Tot ce se petrece în sufletele din celelalte două lumi își are aici corespondentul său spiritual. Toate senzațiile, sentimentele, instinctele, pasiunile ș.a.m.d. există aici încă o dată în mod spiritual. Procesele din această atmosferă corespund suferințelor și bucuriilor creaturilor din celelalte lumi. Aici dorul unui suflet uman apare ca o ușoară adiere; o izbucnire pătimasă, ca un vânt furtunos. Cel care poate ajunge la o reprezentare a celor considerate aici, acela pătrunde adânc în suspinul oricărei creaturi asupra căreia își îndreaptă atenția. Aici se poate vorbi, de pildă, de furtuni violente însoțite de fulgere și de tunete bubuitoare; și dacă

cercetăm acestea mai îndeaproape, aflăm că în asemenea „furtuni spirituale” se exprimă pasiunile unei bătălii care se desfășoară pe Pământ.

Arhetipurile regiunii *a patra* nu se referă direct la celelalte lumi. Dintr-un anumit punct de vedere, ele sunt entități care domnesc asupra arhetipurilor primelor trei regiuni și care mijlocesc legăturile dintre ele. De aceea, ele sunt preocupate cu ordonarea și gruparea acestor arhetipuri subordonate. Așadar, de la această regiune pornește o activitate mai cuprinzătoare decât de la regiunile inferioare.

Regiunile *a cincea*, *a șasea* și *a șaptea* se deosebesc în mod esențial de cele precedente. Căci entitățile care se găsesc în ele dau arhetipurilor din regiunile inferioare *impulsurile* pentru activitatea ce o desfășoară. În aceste entități se găsesc puterile creatoare ale arhetipurilor înseși. Cel ce se poate ridica în aceste regiuni face cunoștință cu „*intențiile*”^{*} care stau la temelia lumii noastre. Ca puncte-germen vii se află aici arhetipurile, gata să preia cele mai variate forme de ființe-gânduri. Când aceste puncte-germen sunt conduse în regiunile inferioare, atunci ele încolțesc, ca să spunem așa, și se prezintă în formele cele mai felurite. Ideile prin care spiritul uman se manifestă creator în lumea fizică, sunt reflexul, sunt umbra acestor ființe-gânduri-germeni ale lumii spirituale superioare. Observatorul înzestrat cu „*urechea spirituală*”, când se ridică din regiunile inferioare ale „*țării spiritelor*” în aceste regiuni superioare, observă cum sonoritățile și sunetele se transformă într-un „*limbaj spiritual*”. El începe să perceapă „*Cuvântul spiritual*”, prin care lucrurile și entitățile își exprimă natura lor, nu numai prin muzică, ci și prin „*cuvinte*”. Ele îi împărtășesc ceea ce în știința spirituală se poate numi „*numele lor eterne*”.

Trebuie să ne reprezentăm că aceste ființe-gânduri-germeni sunt de natură complexă. Numai învelișul germenului, ca să zicem așa, este luat din elementul lumii gândurilor. Și acesta învăluie adevăratul *miez de viață*. Cu aceasta am ajuns la limita celor „*trei lumi*”, căci *miezul* descinde din lumi și mai înalte. Când, într-un capitol prece-

* Reiese în mod firesc, din cele spuse despre dificultățile pe care le întâmpinăm cu expresiile limbii, că termeni ca „*intenții*” nu sunt luați decât ca „*simboluri*”. Aici nu este vorba de o reluare a vechii „*doctrine a finalității*”.

dent, am descris omul în părțile sale constitutive, am menționat pentru el acest „miez al vieții” și am indicat „Spiritul vieții” și „Omul-spirit” drept părți componente ale sale. Există miezuri de viață asemănătoare și pentru alte entități cosmice. Ele provin din lumi superioare și sunt transpuse în cele trei lumi despre care am vorbit pentru a-și îndeplini acolo misiunile lor. – Vom urmări acum pelerinajul spiritului uman prin „țara spiritelor”, între două întrupări sau încarnări. Atunci vor reieși și mai limpede raporturile și particularitățile acestei „țări”.

IV. Spiritul în țara spiritelor după moarte

După ce spiritul omului, în drumul pe care-l face între două întrupări, a trecut prin „lumea sufletelor”, el pășește în „țara spiritelor”, pentru a rămâne aici până ce este matur pentru o nouă existență trupească. Sensul acestui popas în „țara spiritelor” nu poate fi înțeles decât dacă știm să interpretăm în mod just misiunea pelerinajului omului prin viață, prin întruparea sa. Atât timp cât omul este încorporat într-un trup fizic, el acționează și creează în lumea fizică. Și el acționează și creează în ea în calitate de *fianță spirituală*. El imprimă formelor fizice, substanțelor și forțelor fizice ceea ce inventează și desăvârșește spiritul său. Așadar, ca sol al lumii spirituale, el trebuie să încorporeze spiritul în lumea fizică. Omul poate acționa în lumea fizică numai prin faptul că se întrupează. El trebuie să-și însușească trupul fizic ca pe un instrument, pentru a acționa prin cele corporale asupra lumii corporale și pentru ca ceea ce este corporal să poată acționa asupra lui. Dar cel ce acționează prin această corporalitate fizică a omului este *spiritul*. De la acesta pornesc *intențiile*, direcțiile pentru acționarea în lumea fizică. – Însă atât timp cât spiritul acționează în trupul fizic, el nu poate trăi ca spirit în adevărata sa formă. El poate doar să lumineze, ca să spunem așa, prin *vălul* existenței *fizice*. Și anume, viața de gândire a omului aparține, în realitate, lumii spirituale; dar așa cum apare ea în existența fizică, adevărata ei formă este voalată. Se mai poate spune că viața de gândire a omului fizic este o imagine de umbră, un reflex al adevăratei entități spiritua-

le de care aparține. Astfel, în timpul vieții fizice, spiritul intră în interacțiune cu lumea corporală pământească, pe baza corpului fizic. Deși una din misiunile spiritului uman, atât timp cât trece din întrupare în întrupare, este tocmai să acționeze asupra lumii fizice corporale, el nu și-ar putea îndeplini totuși această misiune în mod corespunzător, dacă ar trăi numai în existența trupească. Căci intențiile și țelurile misiunii pământești nu se formează și nu se câștigă în cadrul întrupării pământești, așa cum planul unei case nu ia naștere pe șantierul unde lucrează muncitorii. Și după cum acest plan este elaborat în biroul arhitectului, tot astfel țelurile și intențiile activității creatoare de pe Pământ se configurează în „țara spiritelor”. – Spiritul omului trebuie să trăiască mereu în această țară între două întrupări, pentru a putea porni la lucru în viața fizică înarmat cu ceea ce își aduce de acolo. Așa cum arhitectul elaborează în camera sa de lucru planul casei după legile arhitecturii și după alte legi, fără să întrebuinteze cărămizi și mortar, tot astfel și arhitectul creațiilor umane, spiritul, sau Sinea superioară, trebuie să dezvolte, în „țara spiritelor”, facultățile și țelurile conforme cu legile acestei țări, pentru a le transpune apoi în lumea pământească. Numai dacă spiritul uman poposește în mod repetat în domeniul care îi este propriu, va putea aduce spiritul, prin intermediul instrumentelor fizic-corporale, în lumea pământească. – Pe scena lumii fizice, omul învață să cunoască însușirile și forțele lumii fizice. În timpul activității sale creatoare el acumulează experiență în legătură cu cerințele pe care lumea fizică le impune celui ce vrea să activeze în ea. El învață oarecum să cunoască însușirile substanței în care vrea să-și încorporeze gândurile și ideile. Gândurile și ideile înseși, nu le poate absorbi din substanțe. Așadar lumea pământească este scena activității creatoare și, în același timp, a *învățării*. În „țara spiritelor”, cele învățate sunt transformate apoi în facultăți vii ale spiritului. Pentru a înțelege mai bine acest lucru, putem duce mai departe comparația de mai sus. Arhitectul face planul unei case. Acest plan este executat. Cu această ocazie arhitectul face cele mai variate experiențe. Toate aceste experiențe îi perfecționează facultățile. Când va elabora următorul plan, toate aceste experiențe se revarsă în el. Și acest nou plan va apărea îmbogățit, față de primul, cu toate câte le-a învățat din lucrarea sa precedentă. Tot așa se întâmplă și cu viețile succesive ale omului. În

intervalul dintre întrupări, spiritul trăiește în propriul său domeniu. El se poate consacra cu totul cerințelor vieții spirituale; eliberat de corporalitatea fizică, el se dezvoltă în toate direcțiile și introduce în această dezvoltare roadele experiențelor din viețile sale anterioare. Astfel, privirea îi este îndreptată în permanență spre scena misiunilor sale pământești și el lucrează în felul acesta, neconținut, în a urmării Pământului – în măsura în care acesta formează locul acțiunilor sale – în privința evoluției necesară acestuia. El lucrează asupra sa pentru ca la fiecare întrupare să-și poată îndeplini îndatoririle sale, corespunzător stării Pământului, în cadrul transformărilor terestre. Desigur, aceasta nu este decât o imagine *generală* a vieților succesive ale omului. Și realitatea nu va concorda niciodată întocmai cu această imagine, ci numai până la un anumit punct. O viață următoare a unui om poate, după împrejurări, să fie cu mult mai puțin desăvârșită decât o viață anterioară. Dar, în linii mari, astfel de neregularități se nivelează, în cadrul anumitor limite, pe parcursul vieților succesive.

Spiritul se dezvoltă în „țara spiritelor” prin faptul că omul se integrează în diferitele regiuni ale acestei țări. Propria sa viață se contopește succesiv cu aceste regiuni; el preia temporar însușirile lor. Acestea îi străbat ființa cu ființa lor, pentru ca astfel fortificat să poată activa în viața pământească. – În prima regiune a „țării spiritelor”, omul este înconjurat de arhetipurile spirituale ale lucrurilor pământești. În timpul vieții pământești, el nu cunoaște decât umbrele acestor arhetipuri, pe care le cuprinde în gândurile sale. Ceea ce pe Pământ este doar *gândit*, aici, în această regiune, este *trăit*. Omul pășește printre gânduri, dar aceste gânduri sunt *entități reale*. Ceea ce a perceput cu simțurile sale în timpul vieții pământești, acționează acum asupra lui sub formă de gând. Dar gândul nu apare ca o umbră care se ascunde în spatele lucrurilor, ci este realitate plină de viață care creează lucrurile. Aici, omul se află în atelierul gândurilor, ca să spunem așa, în care se formează și se plăsmuiesc lucrurile pământești. Căci în „țara spiritului” totul este activitate și mișcare plină de viață. Aici, lumea gândurilor lucrează, ca lume de ființe vii, creatoare și plăsmuitoare. Aici se vede cum *se plăsmuiește* ceea ce am trăit în existența pământească. Așa cum în trupul fizic trăim lucrurile fizice ca realitate, tot astfel, ca spirit, trăim acum drept realitate puterile spirituale plăsmuitoare. Printre ființele-gânduri care există aici se

află și gândul propriei noastre corporalități fizice. Ne simțim departe de ea. Simțim ca făcând parte din noi doar entitatea spirituală. Și când, ca în amintire, conștientizăm trupul depus nu ca pe ceva fizic, ci ca pe o ființă-gând, atunci, în contemplare, iese în evidență apartenența sa la lumea exterioară. Învățăm să-l considerăm ca pe ceva aparținând lumii exterioare, ca fiind o parte componentă a lumii exterioare. Prin urmare, nu mai despărțim corpul *nostru* fizic de restul lumii exterioare, în ideea că ar fi ceva mai apropiat de propria noastră Sine. Simțim că întreaga lume exterioară formează o unitate ce cuprinde în sine și propriile noastre întrupări fizice. Propriile noastre întrupări se contopesc aici cu restul lumii, formând o unitate. Astfel, noi privim arhetipurile realității fizice trupești ca pe o unitate, din care am făcut parte și noi înșine. Astfel încât, încetul cu încetul, ajungem să cunoaștem, prin observație, înrudirea și unitatea noastră cu lumea înconjurătoare. Învățăm să ne spunem: Ceea ce văd răspândit în jurul meu, am fost cândva eu însumi. – Dar acest gând este unul din gândurile fundamentale ale vechii înțelepciuni indiene cuprinse în Vedanta. „Înțeleptul” își însușește încă din timpul vieții pământești ceea ce ceilalți oameni nu viețuiesc decât după moarte, și anume conceperea gândului că el însuși este înrudit cu toate lucrurile, a gândului: „Acestea ești tu”. În viața pământească, acesta este un ideal căruia îi putem consacra viața de gândire; în „țara spiritelor”, este o realitate nemijlocită care devine pentru noi tot mai limpede, prin experiență spirituală. – Și în această țară omul însuși devine tot mai conștient de faptul că el aparține, conform ființei sale adevărate, lumii spirituale. El se percepe ca spirit printre spirite, ca o parte a spiritelor originare și va simți răsunând în sine însuși cuvântul Spiritului originar: „Eu sunt Spiritul originar”. (Înțelepciunea cuprinsă în Vedanta spune: „Eu sunt Brahman”, adică eu fac parte din ființa originară, din care purced toate ființele.) – Vedem așadar că ceea ce în viața pământească nu este decât gând cu caracter de umbră, spre care tinde orice înțelepciune, este trăire nemijlocită în „țara spiritelor”. Mai mult chiar, în timpul vieții pământești, aceste lucruri pot fi *gândite* numai *pentru că* ele există ca realitate în existența spirituală.

Astfel, în timpul existenței sale spirituale, omul privește de pe un plan mai înalt și ca din afară relațiile și faptele în mijlocul cărora a trăit în timpul vieții pământești. Și așa, în regiunea cea mai de jos a

„țării spiritelor”, omul are astfel de trăiri în privința raporturilor terestre, nemijlocit legate de realitatea corporală fizică. – Omul se naște pe Pământ într-o familie, într-un popor; el trăiește într-o anumită țară. Existența sa pământească este determinată de toate aceste relații. Deoarece aduce cu sine relațiile în lumea fizică, el întâlnește un prieten sau altul. Întreprinde o lucrare sau alta. Toate acestea determină relațiile vieții sale pământești. Toate acestea îl întâmpină, în cursul vieții sale, în prima regiune a „țării spiritelor” ca entitate-gând *vie*. Într-un anumit fel, el trăiește încă o dată toate aceste lucruri. Dar le retrăiește din punct de vedere activ-spiritual. Dragostea de familie pe care a exercitat-o, prietenia pe care a dăruit-o, acestea devin vii în lăuntrul său, iar facultățile lui se amplifică în această direcție. Acea parte din spiritul omului care acționează ca putere de iubire față de familie și prieteni se fortifică. Iar mai târziu el revine în existența pământească drept om mai desăvârșit în această privință. – Într-un fel, relațiile vieții de toate zilele de pe Pământ sunt cele care se maturizează, ca roade, în această cea mai de jos regiune a „țării spiritelor”; iar acea parte din om care este absorbită în întregime, cu interesele ei, în aceste relații de fiecare zi, se va simți înrudită cu această regiune, în cea mai mare parte a vieții spirituale dintre două întrupări. – În lumea spirituală regăsim oamenii cu care am trăit în lumea fizică. Așa cum se desprinde de suflet ceea ce-și însușise datorită trupului fizic, tot așa se desprinde și legătura prin care în viața fizică se leagă două suflete, de condițiile care nu au sens și eficacitate decât în lumea fizică. Dar, totuși, se continuă după moarte în cadrul lumii spirituale tot ceea ce a fost în lumea fizică suflet pentru suflet. Este firesc ca expresiile potrivite pentru a exprima relațiile fizice să nu poată reda decât inexact cele ce se petrec în lumea spirituală. Dar, în măsura în care ținem seama de acest lucru, se poate spune, pe drept cuvânt, că sufletele care în viața fizică își aparțin unul altuia, se regăsesc în lumea spirituală, pentru a-și continua acolo, în mod corespunzător, viața lor comună. – Regiunea următoare este aceea în care *viața comună* lumii pământești curge ca o entitate-gând, am putea zice, ca elementul fluid al „țării spiritelor”. Atât timp cât privim lumea în întrupare fizică, viața ne apare legată de diferitele *viețuitoare*. În „țara spiritelor”, ea este desfăcută de ele și curge oarecum ca un sânge al vieții prin întreaga țară. Este unitatea

vie, prezentă în toate. În timpul vieții sale pământești, omului nu îi apare decât un reflex al acesteia. Și acest reflex se exprimă în orice formă de venerație pe care omul o poartă întregului, unității și armoniei lumii. Viața *religioasă* a oamenilor provine din acest reflex. Omul își dă seama în ce măsură sensul general al existenței nu constă în cele trecătoare, izolate. El consideră cele trecătoare drept un „simbol”, o copie a ceva veșnic, a unei unități armonioase. Privește plin de venerație și adorație spre această unitate. El îi oficiază acte cultice religioase. – În „țara spiritelor” nu apare reflexul, ci forma ei adevărată, ca entitate-gând vie. Aici, omul se poate contopi cu adevărat cu unitatea pe care a venerat-o pe Pământ. Roadele vieții religioase și tot ce se leagă de ea se manifestă în această regiune. Prin experiența sa spirituală, omul înțelege acum că soarta sa personală nu trebuie despărțită de comunitatea din care face parte. Facultatea de a se recunoaște ca membru al unui întreg se dezvoltă în această regiune. Sentimentele religioase, toate câte în viață au năzuit în om spre o morală pură, nobilă, vor scoate putere din această regiune în decursul unei bune părți din popasul pe care îl face omul în lumea spirituală. Și omul se va reîntrupa cu facultăți sporite în această direcție.

În timp ce în prima regiune am întâlnit sufletele de care am fost legați în viața fizică trecută prin cele mai apropiate legături ale lumii fizice, cu a doua regiune intrăm în domeniul tuturor acelorora cu care ne-am simțit uniți într-un sens mai larg: printr-o venerație comună, printr-o credință comună ș.a.m.d. Trebuie să subliniem că trăirile spirituale din regiunile anterioare continuă și în cele următoare. Așa încât omul *nu* este smuls din legăturile pe care le are cu familia, cu prietenii, atunci când intră în viața regiunii a doua și a celor următoare. – Mai trebuie să menționăm că regiunile „țării spiritelor” nu sunt despărțite unele de altele asemenea unor „compartimente”; ele se întrepătrund și omul simte că trăiește într-o regiune nouă nu pentru că a „pătruns” în ea în mod exterior, pe o cale oarecare, ci pentru că și-a dobândit facultățile lăuntrice de a percepe ceea ce mai înainte nu putea percepe.

Regiunea a treia a „țării spiritelor” conține arhetipurile lumii sufletești. Tot ce trăiește în această lume există aici ca entitate-gând vie. Aici găsim arhetipurile poftelor, dorințelor, sentimentelor ș.a.m.d. Dar aici, în lumea spiritelor, nu rămâne nici cea mai slabă

urmă de egoism legată de cele sufletești. După cum în a doua regiune tot ce este viață formează o unitate, tot astfel, în regiunea a treia, tot ce este poftă, dorință, tot ce este plăcere și neplăcere formează o unitate. Pofta, dorința altuia, nu se deosebesc de pofta și dorința mea. Senzațiile și sentimentele tuturor ființelor sunt o lume comună, care cuprinde și învăluie tot restul, așa cum atmosfera fizică învăluie Pământul. Această regiune este oarecum atmosfera „țării spiritelor”. Aici vor aduce roade toate acțiunile pe care omul le-a săvârșit pe Pământ în slujba comunității, dintr-un sentiment de devotament pentru semenii săi. Căci prin această slujire, prin acest devotament, el a trăit într-un reflex al regiunii a treia a „țării spiritelor”. Marii binefăcători ai omenirii, naturile devotate, ființele care fac mari servicii comunităților, și-au dobândit facultățile necesare în acest sens în această regiune, după ce în vieți anterioare și-au cucerit dreptul la o înrudire specială cu aceasta.

Se vede în mod clar că cele trei regiuni ale „țării spiritelor” pe care le-am descris se află într-o anumită relație cu lumile subordonate, și anume cu lumea fizică și cu lumea sufletească. Căci ele conțin arhetipurile, ființele-gânduri vii care preiau în aceste lumi existență corporală sau sufletească. Abia regiunea a patra este „țara propriu-zisă a spiritelor”. Dar nici ea nu este încă așa în sensul deplin al cuvântului. Ea se deosebește de cele trei regiuni inferioare prin faptul că în acestea se întâlnesc arhetipurile acelor relații fizice și sufletești pe care omul le găsește în lumea fizică și în lumea sufletească, înainte ca el însuși să intervină în aceste lumi. Condițiile vieții de toate zilele se leagă de lucrurile și de ființele pe care omul le găsește în lume; lucrurile trecătoare ale *acestei* lumi îi îndreaptă privirea spre cauza lor originară eternă; și nici creaturile celorlalte regnuri, spre care se îndreaptă simțurile sale dezinteresate, nu există prin om. Dar prin el există în lume creațiile artistice și cele științifice, creațiile tehnicii, ale statului ș.a.m.d., într-un cuvânt, toate câte le integrează el lumii, ca opere originale ale spiritului său. Fără contribuția lui, în lume nu ar exista copii fizice ale tuturor acestor lucruri. Arhetipurile acestor creații pur umane se găsesc în regiunea a patra a „țării spiritelor”. – Tot ce elaborează omul în viața fizică drept rezultate științifice, idei și forme artistice, gânduri ale tehnicii, își poartă roadele în această a patra regiune. De aceea artiștii, savanții, marii inventatori

își scot impulsurile din această regiune în timpul popasului pe care îl fac în „țara spiritelor” și își potențează aici geniul lor, pentru ca într-o întrupare viitoare să poată contribui, într-o măsură și mai mare, la progresul culturii umane. – Dar să nu ne închipuim că această regiune a patra a „țării spiritelor” are însemnătate numai pentru oamenii cu totul proeminenți. Ea are însemnătate pentru *toți* oamenii. Tot ce îl preocupă pe om în viața lui fizică dincolo de sfera vieții cotidiene, dorințelor și voinței își are izvorul în *această* regiune. Dacă omul nu ar trece prin ea în răstimpul dintre moarte și o nouă naștere atunci, într-o viață următoare, el nu ar avea nici un interes să depășească cercul strâmt al vieții sale personale și să-l conducă spre general-uman. – Am spus mai sus că nici această regiune nu se poate numi, în *deplinul* înțeles al cuvântului, „țara propriu-zisă a spiritelor”. Aceasta se întâmplă din cauză că starea în care oamenii au părăsit evoluția culturii pe Pământ influențează existența lor spirituală. Ei nu se pot bucura în „țara spiritelor” decât de roadele acțiunilor pe care le-a fost posibil să le realizeze conform înzestrării lor și potrivit gradului de evoluție al poporului, al statului în care s-au născut ș.a.m.d.

În regiunile și mai înalte ale „țării spiritelor”, spiritul omului se desface de orice cătușe pământești. El se ridică în „țara propriu-zisă a spiritelor”, unde viețuiește intențiile și țelurile pe care spiritul și le-a stabilit referitor la viața pământească. Tot ce s-a realizat deja în lume nu aduce în existență cele mai înalte țeluri și intenții decât într-o copie mai mult sau mai puțin imperfectă. Fiecare cristal, fiecare arbore, fiecare animal și chiar tot ce se realizează în domeniul creației umane, toate acestea nu sunt decât copii ale intențiilor spiritului. Și, în timpul întrupărilor sale, omul nu poate avea ca punct de plecare decât aceste copii imperfecte ale intențiilor și ale țelurilor desăvârșite. Astfel omul însuși nu poate fi, într-una din întrupările sale, decât o asemenea copie a ceea ce se intenționează cu el în împărăția spiritului. Ceea ce este el propriu-zis, ca spirit în „țara spiritelor”, apare abia atunci când se ridică, în timpul dintre două întrupări, în regiunea a cincina a „țării spiritelor”. Ceea ce este el aici este cu adevărat el însuși. Este ceea ce, în multiplele sale întrupări, îmbracă o existență exterioară. În această regiune, adevărata Sine a omului se poate dezvolta liberă în toate direcțiile. Și această Sine este, așadar, ceea ce

reapare drept unic în fiecare nouă încorporare. Această Sine aduce cu ea facultățile care s-au dezvoltat în regiunile inferioare ale „țării spiritelor”. Ea poartă așadar roadele vieților anterioare în viețile următoare. Ea este purtătorul rezultatelor întrupărilor trecute.

Așadar atunci când trăiește în regiunea a cincina a „țării spiritelor”, Sinea se află în împărăția intențiilor și a țelurilor. Așa cum arhitectul învață din imperfecțiunile construcțiilor sale, și așa cum în noile sale planuri el nu preia decât ceea ce a reușit să transforme în perfecțiune din aceste imperfecțiuni, tot astfel și Sinea omului elimină în regiunea a cincina acea parte din rezultatele vieților trecute care este legată de imperfecțiunile lumii inferioare, și rodnicește intențiile „țării spiritelor”, cu care trăiește de acum înainte, cu rezultatele vieților sale anterioare. – Este clar că puterea pe care omul o poate scoate din această regiune va depinde de cât de multe rezultate a dobândit Sinea în timpul întrupărilor sale, rezultate care să fie demne de a fi primite în lumea intențiilor. Sinea care în timpul existenței pământești a căutat să realizeze, printr-o viață de gândire vie sau prin iubire înțeleaptă și activă, intențiile spiritului, poate primi mult de la această regiune. În schimb, acea Sine care a trăit cu totul absorbită de existența de toate zilele, care nu a trăit decât pentru ceea ce este trecător, acea Sine nu a semănat semințe care să poată juca un rol în intențiile ordinii eterne a lumii. Numai puținul pe care l-a înfăptuit dincolo de interesele de toate zilele se poate dezvolta ca rod în aceste regiuni superioare ale „țării spiritelor”. Dar nu trebuie să ne imaginăm că aici ar fi vorba de niște fapte care au ca rezultat „celebritatea pământească” sau ceva asemănător. Nu, dimpotrivă, este vorba de orice faptă care, în cercul de viață cel mai restrâns, a putut dezvolta în noi conștiința că fiecare lucru în parte își are însemnătatea sa pentru cursul devenirii veșnice a existenței. Trebuie să ne obișnuim cu gândul că în această regiune omul trebuie să judece altfel decât judecă în lumea fizică. Dacă, de pildă, a dobândit prea puține afinități cu această regiune a cincina, atunci în el ia naștere un imbold puternic de a-și întipări pentru viața sa pământească următoare un impuls care să facă să iasă la lumină, în *destinul* (karma) acestei vieți, *efectele* corespunzătoare acestor lipsuri. Ceea ce va apărea apoi, în viața pământească viitoare, ca destin dureros privit din punctul de vedere al acestei vieți – care poate fi chiar profund deplâns –, apare pentru om, în această regiune

a „țării spiritelor”, ca fiindu-i întru totul necesar. – Deoarece în regiunea a cincia omul trăiește în Sinea sa propriu-zisă, el este de asemenea ridicat din tot ceea ce l-a învăluit în timpul întrupărilor sale, provenind din lumile inferioare. El este ceea ce a fost întotdeauna, și ceea ce va fi mereu în cursul întrupărilor sale. El trăiește în întreteserea intențiilor care există pentru aceste întrupări și pe care le încorporează în propria sa Sine. El privește înspre propriul său trecut și simte că tot ce a viețuit în acesta va fi preluat în intențiile pe care urmează să le împlinească în viitor. În el apare, ca o străfulgerare, un fel de amintire a vieților sale anterioare și o viziune profetică a vieților sale ulterioare. – Vedem cum ceea ce am numit în această scriere „Sinea spirituală”, în măsura în care este dezvoltată, trăiește în această regiune în realitatea adecvată ei. Ea se dezvoltă și se pregătește pentru ca într-o nouă întrupare să facă posibilă înfăptuirea intențiilor spirituale în realitatea pământescă.

Când, după o serie de poposiri în „țara spiritelor”, „Sinea spirituală” a ajuns destul de evoluată ca să se poată mișca în toată libertatea în această țară, ea își va căuta tot mai mult aici adevărata sa patrie. Viața în spirit îi va deveni tot atât de familiară, pe cât îi este de familiară omului pământesc viața în realitatea fizică. Punctele de vedere ale țării spiritelor vor acționa de acum înainte în mod hotărâtor pentru Sinea spirituală și ea le va adopta, în mod mai mult sau mai puțin conștient, în existențele sale pământești următoare. Această Sine se va putea simți drept parte componentă a ordinii cosmice divine. Ea nu este atinsă, în entitatea sa cea mai lăuntrică, de limitele și de legile vieții pământești. Puterea de a împlini tot ceea ce realizează îi vine din lumea spirituală. Dar lumea spirituală este o unitate. Cel care trăiește în ea știe în ce fel veșnicia a creat cele trecute și el poate să hotărască, din această veșnicie, direcția viitorului. Privirea asupra trecutului se extinde și devine desăvârșită. Omul care a atins această treaptă își fixează el însuși țeluri pe care urmează să le realizeze într-o întrupare viitoare. El își influențează din „țara spiritelor” viitorul în așa fel încât acesta să decurgă în sensul adevărului și al spiritului. Intre două întrupări, omul se află în prezența tuturor acelor ființe sublimе în fața privirii cărora înțelepciunea divină apare dezvoltată. Căci el a urcat treapta de pe care o poate înțelege. – În cea de-a șasea regiune a „țării spiritelor”, omul va realiza în toate acțiunile sale ceea

ce este cel mai adecvat *adevăratei esențe a lumii*. Căci el nu va putea căuta ceea ce îi este lui de folos, ci va căuta numai ceea ce trebuie să se întâmple conform mersului just al ordinii lumii. – Cea de-a șaptea regiune a țării spiritelor duce la hotarul celor „trei lumi”. Aici, omul se află în prezența „miezurilor de viață” care sunt transpuse din lumi și mai înalte în cele trei lumi ce le-am descris, pentru a-și îndeplini aici misiunea lor. Când omul a atins hotarul celor trei lumi, atunci el se recunoaște în propriul său miez de viață. Acest fapt îi aduce dezlegarea enigmelor acestor trei lumi. El cuprinde așadar cu privirea întreaga viață a acestor lumi. Facultățile sufletești prin care sufletul poate avea în lumea spirituală trăirile descrise mai sus nu sunt conștiente în împrejurările obișnuite ale vieții fizice. Ele lucrează în adâncurile lor inconștiente la organele trupești care duc la conștiința lumii fizice. Și tocmai acesta este motivul pentru care rămân imperceptibile pentru *această* lume. Nici ochiul nu se vede *pe sine*, pentru că în el lucrează forțele care fac ca alte lucruri să devină vizibile. Dacă vrem să judecăm în ce măsură o viață umană, care se scurge între naștere și moarte, poate fi rezultatul vieților pământești anterioare, trebuie să luăm în considerare faptul că un punct de vedere, situat în cadrul acestei vieți și care pare firesc pentru început, nu oferă nici o posibilitate de judecare. Pentru un asemenea punct de vedere, o viață pământească poate să ne pară, de pildă, dureroasă, nedesăvârșită ș.a.m.d., pe când, pentru un punct de vedere situat *în afara* acestei vieți pământești, ea apare ca rezultat al vieților anterioare tocmai în *această* formă, adică cu această durere și aceste imperfecțiuni. Pășind pe calea cunoașterii, așa cum o vom descrie într-unul din capitolele următoare, sufletul se eliberează de condițiile vieții trupești. Atunci el poate percepe în *imagini* trăirile prin care trece între moarte și o nouă naștere. O asemenea percepție oferă posibilitatea de a descrie procesele din „țara spiritelor” așa cum le-am schițat aici. Numai dacă nu uităm să avem în vedere faptul că întreaga dispoziție sufletească este alta în trupul fizic decât în trăirea pur spirituală, numai atunci vom vedea în adevărată lor lumină cele descrise aici.

V. Lumea fizică și legătura ei cu țara sufletelor și cu țara spiri-

Formațiunile lumii sufletelor și ale țării spiritelor nu pot fi obiectul unei percepții exterioare sensibile. Obiectele acestei percepții sensibile se adaugă, la cele două lumi descrise, ca o a treia lume. Chiar și în decursul existenței sale trupești, omul trăiește simultan în cele trei lumi. El percepe lucrurile lumii sensibile și acționează asupra lor. Formațiunile lumii sufletești acționează asupra lui prin puterile lor de simpatie și antipatie; iar propriul său suflet agită valuri în lumea sufletească prin înclinațiile și aversiunile sale, prin dorințele și poftele sale. Dar entitatea spirituală a lucrurilor se oglindește în lumea gândurilor sale; și el însuși, ca ființă spirituală gânditoare, este cetățean al țării spiritelor și participă la tot ce trăiește în acest domeniu al lumii. – Din toate acestea reiese că lumea senzorială nu este decât o parte din ceea ce-l înconjoară pe om. Din întreaga lume care-l înconjoară pe om se detașează această parte, având o anumită autonomie, și aceasta fiindcă o pot percepe simțurile, care nu țin seama de elementele sufletești și spirituale, care aparțin la rândul lor acestei lumi. Așa cum o bucată de gheață ce plutește pe apă este substanță a apei înconjurătoare, dar se distinge de aceasta prin anumite calități, tot astfel și obiectele sensibile sunt substanță a lumii sufletești și spirituale înconjurătoare; dar ele se deosebesc de aceste lumi prin anumite însușiri, care le fac perceptibile simțurilor. Ele sunt – vorbind aproape la figurat – formațiuni spirituale și sufletești condensate; iar condensarea face ca simțurile să poată lua cunoștință de ele. Mai mult încă, după cum gheața nu este decât o formă de existență a apei, tot astfel și obiectele sensibile sunt numai o formă de existență a ființelor sufletești și spirituale. Acest lucru o dată înțeles, înțelegem și faptul că așa cum apa se poate transforma în gheață, tot astfel și lumea spirituală poate trece în lume sufletească, iar aceasta în lume sensibilă.

Din acest punct de vedere mai reiese și explicația faptului că omul poate să-și formeze gânduri despre obiectele sensibile. Căci există o întrebare pe care ar trebui să și-o pună orice gânditor, și anume: în ce relație se află gândul pe care și-l face omul despre o piatră față de piatra însăși? Această întrebare apare cu deplină claritate în fața

ochiului spiritual al oamenilor care privesc deosebit de adânc în natura exterioară. Ei simt concordanța lumii de gânduri a omului cu alcătuirea și ordinea naturii. Marele astronom Kepler, de pildă, exprimă frumos această armonie prin cuvintele: „Este adevărat că divina chemare ce îi îndeamnă pe oameni să studieze astronomia stă scrisă în univers, ce-i drept, nu în cuvinte și silabe, ci în mod obiectiv, în conformitatea dintre simțurile și conceptele omului cu înlănțuirea stărilor și configurațiilor cerești”. – Numai deoarece obiectele lumii sensibile nu sunt altceva decât entități spirituale condensate, omul, care prin gândurile sale se înalță la aceste entități spirituale, poate să înțeleagă aceste obiecte cu gândirea sa. Obiectele sensibile își au originea în lumea spirituală, ele sunt numai o altă *formă* a entităților spirituale; astfel încât atunci când omul își formează gânduri despre obiecte, lăuntru său doar se îndreaptă de la forma sensibilă înspre arhetipurile spirituale ale acestor obiecte. Procesul de înțelegere a unui lucru prin gândire poate fi comparat cu acela prin care un corp solid este transformat, cu ajutorul focului, într-un corp lichid, pentru ca apoi chimistul să-l poată examina în forma sa lichidă.

În diferitele regiuni ale țării spiritelor (compară pag. 81 și următoarele) se găsesc arhetipurile spirituale ale lumii sensibile. În regiunea a cincia, a șasea și a șaptea, aceste arhetipuri se află încă în stare de puncte-germeni-vii, în cele patru regiuni inferioare, ele se plăsmuiesc în formațiuni spirituale. Aceste formațiuni spirituale sunt percepute de spiritul omului, într-un reflex cu caracter de umbră, atunci când vrea să ajungă la înțelegerea obiectelor sensibile prin gândire. Cum s-au condensat aceste formațiuni devenind lume sensibilă, iată întrebarea care i se pune celui care tinde spre o înțelegere spirituală a lumii care-l înconjoară. – Pentru contemplarea sensibilă a omului, această lume înconjurătoare se împarte, în primă instanță, în patru trepte clar distincte unele de altele: regnul mineral, regnul vegetal, regnul animal și regnul uman. Regnul mineral este perceput prin simțuri și înțeles prin gândire. Astfel încât, atunci când ne formăm un gând despre un corp mineral, avem de-a face cu doi factori: cu obiectul sensibil și cu gândul. În acest sens trebuie să ne reprezentăm că acest obiect sensibil este o ființă-gând condensată. Un mineral acționează asupra altuia în mod exterior. Îl izbește și îl pune în mișcare; îl încălzește, îl luminează, îl dizolvă ș.a.m.d. Acest mod de acțiune ex-

terior se poate exprima prin gânduri. Omul își face gânduri despre legile în virtutea cărora obiectele minerale acționează în mod exterior unele asupra celorlalte. Și astfel, gândurile sale se extind treptat până la o imagine-gând asupra întregii lumi minerale. Iar această imagine-gând este un reflex al arhetipului întregii lumi sensibile minerale. El se găsește *ca un întreg* în lumea spirituală. – În regnul vegetal, la acțiunea exterioară a unui obiect asupra celui alt se mai adaugă și fenomenele creșterii și reproducerii. Planta crește și dă naștere din ea unor ființe asemănătoare ei. Aici, la cele pe care omul le întâlnește în regnul mineral se mai adaugă *viața*. O simplă reflecție asupra acestui fapt ne deschide o perspectivă care aduce lumină în acest domeniu. Planta are în sine puterea de a-și da sieși *forma sa vie* și de a produce această formă la o ființă asemănătoare ei. Iar între stările lipsite de formă ale substanțelor minerale, cum sunt gazele, lichidele ș.a.m.d., și formele vii ale lumii plantelor, se află formele cristalelor. În cristale trebuie să vedem trecerea de la lumea minerală, lipsită de formă, la facultatea vie de a plăsmui forme a regnului vegetal. – În acest proces sensibil exterior de plăsmuire – în ambele regnuri, atât în cel mineral cât și în cel vegetal – trebuie să vedem condensarea sensibilă a procesului pur spiritual care se desfășoară atunci când germenii spirituali ai celor trei regiuni superioare ale țării spiritelor se plăsmuiesc în formațiunile spirituale ale regiunilor inferioare. Procesului de cristalizare îi corespunde așadar, ca arhetip în lumea spirituală, trecerea germenilor spirituali fără de formă în *formațiuni plăsmuite*. Dacă această trecere se condensează în așa fel încât simțurile să o poată percepe în rezultatele sale, atunci ea se prezintă, în lumea sensibilă, ca proces de cristalizare minerală. – Dar și în viața plantelor există un germen spiritual plăsmuit. Dar aici ființa plăsmuită a mai păstrat și capacitatea vie de a plăsmui forme. În cristal, germenul spiritual, plăsmuindu-se, și-a pierdut capacitatea de plăsmuire. El și-a trăit întreaga viață, ca să spunem așa, în însăși forma produsă. Planta are formă și, în plus, și capacitatea de a plăsmui forme. Proprietatea pe care o au germenii spirituali în regiunile superioare ale țării spiritelor s-a menținut în viața plantelor. Prin urmare, planta este formă, la fel ca și cristalul, dar ea mai este și putere plăsmuitoare de forme. În afară de forma pe care au luat-o ființele primordiale în plantă, asupra ei mai lucrează și o altă formă care poartă în sine amprenta ființelor

spirituale din regiunile superioare. Dar din plantă noi nu percepem cu simțurile decât partea ce se exprimă în forma plăsmuită a plantei; entitățile plăsmuitoare înseși, care dau viață acestei forme, se găsesc în regnul vegetal imperceptibile pentru simțuri. Ochiul sensibil vede micul crin de astăzi și, după câțva timp, crinul care a crescut. Dar acest ochi nu vede puterile plăsmuitoare care au dus la creșterea crinului. Această entitate-forță plăsmuitoare este partea care, în mod invizibil pentru simțuri, urzește în lumea plantelor. Germeii spirituali au coborât cu o treaptă, pentru a acționa în regnul plăsmuirii formelor. În știința spirituală se poate vorbi de regnuri elementale. Dacă formele originare, care nu au încă o structură plăsmuită, le numim *primul regn elemental*, atunci entitățile dinamice, invizibile pentru simțurile fizice, care acționează ca maestri constructori ai creșterii plantelor, aparțin celui de *al doilea regn elemental*. – În lumea animală, la facultățile de creștere și de reproducere se mai adaugă senzația și instinctul. Acestea sunt manifestări ale *lunii sufletești*. O ființă înzestrată cu ele aparține acestei lumi, ea primește de la aceasta impresii și exercită influențe asupra ei. Orice senzație, orice instinct care se naște într-o ființă animală, vine din străfundurile sufletului animal. Forma plăsmuită este mai durabilă decât senzația sau decât instinctul. Se poate spune că așa cum se raportează forma schimbătoare a plantelor la forma încremenită a cristalelor, tot astfel se raportează și viața de senzație la forma vie plăsmuită mai durabilă. Planta se consumă, așa-zicând, în puterea plăsmuitoare de formă; în tot timpul vieții sale, ea plăsmuiește mereu forme noi. Mai întâi ea dă la iveală rădăcinile, apoi formațiunea frunzelor, apoi florile ș.a.m.d. Animalul se delimitează într-o formă desăvârșită în sine și dezvoltă, în cadrul acesteia, viața de senzații și de instincte schimbătoare. Iar această viață își are existența în lumea sufletească. Așa cum planta este ceea ce crește și se reproduce, tot astfel animalul este ceea ce simte și dezvoltă instincte. Acestea sunt pentru animal elementul lipsit de formă, care se dezvoltă mereu în forme noi. În ultimă instanță, ele își au procesele arhetipale în cele mai înalte regiuni ale țării spiritelor. Dar ele acționează în lumea sufletească. Astfel, în lumea animală, la entitățile-forță care, în mod invizibil pentru simțuri, determină creșterea și reproducerea, se mai adaugă alte entități, care au coborât cu o nouă treaptă în lumea sufletească. În regnul animal

există, în calitate de constructori, entități fără formă, care determină senzațiile și instinctele și care se îmbracă în învelișuri sufletești. Ele sunt adevărații arhitecți ai formelor animale. Domeniul căruia aparțin aceste entități îl putem numi, în știința spirituală, *al treilea regn elemental*. – În afară de facultățile amintite la plante și animale, omul mai este înzestrat și cu facultatea de a-și prelucra senzațiile în reprezentări și gânduri și de a-și orândui pornirile gândind. Gândul, care în plantă apare ca formă plăsmuită, în animal ca forță suflătească, apare la om ca gând propriu-zis, în forma sa proprie. Animalul este suflet; omul este spirit. Entitatea spirituală a coborât cu încă o treaptă. La animal, ea este plăsmuitoare de suflet. La om, ea pătrunde chiar în lumea sensibilă a materiei. Spiritul este prezent în trupul fizic al omului. Și pentru că apare în haină sensibilă, el nu poate apărea decât sub forma aceluia reflex cu caracter de umbră pe care îl reprezintă gândul din ființa spirituală. Spiritul apare în om prin intermediul condițiilor date de organismul fizic al creierului. – Astfel, spiritul a devenit și entitatea lăuntrică a omului. Gândul este forma pe care o ia în om entitatea spirituală lipsită de formă, așa cum în plantă ea devine formă plăsmuită, iar în animal, suflet. Prin aceasta omul, în măsura în care este ființă gânditoare, nu are un regn elemental care să-l clădească, în afară de sine însuși. Regnul său elemental lucrează în trupul său fizic. Numai în măsura în care omul este o formă plăsmuită și ființă senzitivă, lucrează și asupra lui aceleași ființe elementale care lucrează asupra plantelor și animalelor. Dar organismul gândirii este elaborat cu totul din interiorul trupului său fizic. În organismul spiritual al omului, în sistemul său nervos, care în creier își are dezvoltarea sa desăvârșită, avem în fața noastră, în mod vizibil-sensibil, ceea ce lucrează asupra plantelor și animalelor ca entitate-forță invizibilă. De aceea animalul manifestă sentimentul de sine, iar omul conștiința de sine. În animal, spiritul se simte suflet; el încă nu se poate cuprinde ca spirit. În om, spiritul se recunoaște ca spirit, chiar dacă – din cauza condițiilor fizice – el nu se poate recunoaște decât ca un reflex cu caracter de umbră al spiritului, ca gând. – În acest sens, lumea întreită se împarte după cum urmează: 1. Regnul ființelor arhetipale fără formă (primul regn elemental); 2. regnul ființelor creatoare de formă (al doilea regn elemental); 3. regnul ființelor sufletești (al treilea regn elemental); 4. regnul formelor create (cristale-

le); 5. regnul ale cărui forme devin perceptibile prin simțuri, dar la care mai lucrează și ființele creatoare de formă (regnul vegetal); 6. regnul ale cărui forme devin perceptibile prin simțuri, dar la care, în afară de entitățile creatoare de formă, mai lucrează și acelea care se exprimă în trăirile sufletești (regnul animal); 7. regnul ale cărui forme sunt perceptibile prin simțuri, dar la care, pe lângă entitățile creatoare de formă, pe lângă acelea care se exprimă în trăirile sufletești, mai lucrează și spiritul, plâsmuindu-se sub forma gândului în cadrul lumii sensibile (regnul uman).

De aici rezultă cum se leagă părțile constitutive ale omului care trăiește în trup, de lumea spirituală. Corpul fizic, trupul eteric, trupul sufletesc senzitiv și sufletul înțelegerii trebuie privite ca arhetipuri ale țării spiritelor condensate în lumea sensibilă. Corpul fizic ia naștere prin faptul că arhetipul omului se condensează până la aparență sensibilă. De aceea acest trup fizic îl mai putem numi și entitate din primul regn elemental condensată până la manifestarea fizică. Trupul eteric ia naștere prin faptul că forma apărută astfel este menținută în stare de mobilitate datorită unei entități care își întinde activitatea în lumea sensibilă, dar care, ea însăși, nu devine vizibilă pentru simțuri. Dacă vrem să caracterizăm complet această entitate, trebuie să spunem că ea își are originea în cele mai înalte regiuni ale țării spiritelor și că apoi, în regiunea a doua, se plăsmuiește drept arhetip al vieții. Ca arhetip al vieții, ea acționează în lumea sensibilă. În mod asemănător, și entitatea care clădește trupul sufletesc senzitiv își are originea în cele mai înalte domenii ale țării spiritelor și se plăsmuiește apoi, în regiunea a treia a acestei lumi, drept arhetip al lumii sufletești și acționează, ca atare, în lumea sensibilă. Dar sufletul înțelegerii se formează prin faptul că arhetipul omului gânditor se plăsmuiește ca gând în regiunea a patra a țării spiritelor și acționează ca atare, în mod direct, ca entitate umană gânditoare, în lumea sensibilă. – În acest fel se situează omul în cadrul lumii sensibile; în acest fel lucrează spiritul asupra corpului fizic, asupra trupului eteric și asupra trupului sufletesc senzitiv. În acest fel se manifestă spiritul în sufletul înțelegerii. – Așadar asupra celor trei părți inferioare ale omului lucrează arhetipurile sub formă de entități, care sunt, într-un anumit fel, exterioare lui; în sufletul înțelegerii el ajunge să lucreze (în mod conștient) asupra lui însuși. – Și entitățile care lucrează asu-

pra corpului său fizic sunt aceleași care plăsmuiesc și natura minerală. Asupra trupului său eteric acționează acele entități care acționează și în regnul vegetal, iar asupra trupului său sufletesc senzitiv lucrează entități de felul celor care lucrează în regnul animal, entități imperceptibile pentru simțurile fizice, dar care își întind activitatea lor în aceste regnuri.

În acest fel colaborează diferitele lumi. Lumea în care trăiește omul este expresia acestei colaborări.

*

Dacă am înțeles lumea sensibilă în acest fel, atunci ni se deschide înțelegerea și pentru ființe de altă natură decât ființele care trăiesc în cele patru regnuri ale naturii amintite. Un exemplu pentru asemenea entități este ceea ce se numește Spiritul poporului (Spiritul național). Acesta nu se manifestă în mod direct sub formă sensibilă. El se exprimă în senzațiile, sentimentele, înclinațiile ș.a.m.d., care sunt comune unui întreg popor. Este o entitate care nu se întrupează fizic, dar care își plăsmuiește trupul din substanța lumii sufletești, așa cum omul și-l plăsmuiește pe al său în mod fizic vizibil. Acest trup sufletesc al Spiritului poporului este ca un nor în care trăiesc membrii unui popor, a cărui activitate apare în sufletele acestor oameni, dar care nu își are originea în aceste suflete înseși. Pentru cel care nu își reprezintă în acest fel Spiritul poporului, acesta nu rămâne decât o imagine-gând schematică, fără ființă și viață, adică o abstracțiune goală. – Și ceva asemănător se poate spune și referitor la ceea ce numim Spiritul timpului. Ba privirea spirituală mai cuprinde o multitudine de alte entități, unele inferioare, altele superioare, care trăiesc în ambianța omului, fără ca el să le poată percepe în mod sensibil. Dar cei care au facultatea contemplării spirituale percep asemenea ființe și le pot descrie. Din speciile inferioare ale acestor entități fac parte toate acele ființe pe care cei ce au darul să le perceapă le numesc salamandre, silfe, ondine, gnomi. Aceste descrieri nu trebuie luate ca o copie exactă a realității care le stă la bază. Dacă lucrurile ar sta în acest fel, atunci lumea la care se referă nu ar fi o lume spirituală, ci o lume grosier sensibilă. Ele sunt realități spirituale exprimate prin diferite imagini, realități care nu pot fi redade decât în felul acesta simbolic. Este foarte firesc ca cei care nu acceptă decât realitățile

sensibile să considere asemenea entități drept simple născociri ale unei fantezii deșarte și ale superstiției. Sigur că ele nu pot fi vizibile pentru ochiul fizic, pentru că nu au un trup fizic. Superstiția nu constă în faptul că asemenea ființe sunt considerate realități, ci în faptul că se crede că ele ar apărea în mod fizic-sensibil. – Entități de felul acesta iau parte la alcătuirea lumii și le întâlnim de îndată ce pătrundem în domeniile lumilor superioare, domenii inaccesibile simțurilor fizice. Superstițioși nu sunt aceia care văd în asemenea descrieri imaginile realităților spirituale, ci aceia care cred în existența fizică a acestor imagini, ca și aceia care neagă spiritul deoarece consideră că trebuie să respingă imaginea lor sensibilă ca realitate. – Mai există și alte ființe, care nu coboară până în lumea sufletească, ci ale căror învelișuri nu sunt țesute decât din formațiuni ale țării spiritelor. Omul le percepe și devine tovarășul lor când și-a deschis pentru ele ochiul spiritual și urechea spirituală. – Prin aceasta, pentru om devin inteligibile multe lucruri pe care nu le putea privi decât fără înțelegere înainte de a i se fi deschis simțurile lăuntrice. În jurul său se luminează; el vede cauzele a ceea ce se desfășoară în lumea sensibilă ca efecte. Înțelege ceea ce, fără ochi spiritual, fie că neagă cu desăvârșire, fie că se mulțumește cu expresia: „Există mai multe lucruri în Cer și pe Pământ decât vă permite să visați înțelepciunea voastră primită în școli”. Oamenii cu sensibilitate spirituală mai fină devin neliniștiți atunci când presimt în jurul lor existența unei alte lumi, în afara lumii sensibile, sau când o percep vag și trebuie să dibuie în ea, ca orbul printre obiectele vizibile. Numai cunoașterea clară a acestor domenii superioare ale existenței și pătrunderea plină de înțelegere în ceea ce se petrece în ele poate să-l fortifice cu adevărat pe om și să-l conducă spre adevărata sa menire. Pătrunzând în ceea ce este ascuns simțurilor, omul își extinde ființa în așa fel încât consideră viața pe care a dus-o *înainte* de această extindere ca pe „un vis despre lume”.

VI. Despre formele gândurilor și despre aura omenească

Am spus că formațiunile celor trei lumi au realitate pentru om numai dacă are facultățile sau organele necesare pentru perceperea

lor. Omul percepe anumite procese din spațiu ca fenomene luminoase numai pentru că are un ochi bine format. Cât i se poate revela unei ființe din ceea ce există cu adevărat, aceasta depinde de receptivitatea sa. Așadar omul nu are voie să spună niciodată că numai ceea ce poate percepe el este real. Pot fi reale multe alte lucruri pentru perceperea cărora îi lipsesc organele corespunzătoare. – Lumea sufletească și țara spiritelor sunt tot atât de reale ca și lumea sensibilă, ba sunt reale chiar într-un înțeles cu mult mai înalt decât lumea sensibilă. Ce-i drept, nici un ochi fizic nu poate vedea sentimente și idei; dar ele sunt reale. Și așa cum omul percepe lumea fizică prin simțurile sale exterioare, tot astfel el ajunge să perceapă cu ajutorul organelor sale spirituale sentimentele, pornirile, instinctele, gândurile ș.a.m.d. Exact așa cum prin intermediul ochiului fizic niște procese din spațiu pot fi văzute, de pildă, ca fenomene de culoare, tot astfel, prin intermediul simțurilor lăuntrice, fenomenele sufletești și spirituale amintite pot deveni percepții, care sunt similare fenomenelor sensibile de culoare. Firește, poate înțelege pe deplin ceea ce vrem să spunem aici numai cel care a urmat calea cunoașterii ce va fi descrisă în capitolul următor, și care și-a dezvoltat, prin aceasta, simțurile lăuntrice. Pentru acesta, fenomenele sufletești din lumea sufletească înconjurătoare și cele spirituale din domeniul spiritual devin vizibile în mod suprasensibil. Sentimentele pe care le trăiește o altă ființă îi apar ca fenomene luminoase ce radiază de la ființa care le trăiește; iar gândurile spre care își îndreaptă atenția îi apar parcurgând spațiul spiritual. Pentru el, gândul unui om care se referă la un alt om nu este ceva imperceptibil, ci un proces perceptibil. Conținutul unui gând trăiește ca atare *numai* în sufletul aceluia care îl gândește; dar acest conținut provoacă efecte în lumea spirituală. *Acestea* constituie procesul perceptibil pentru ochiul spiritual. Ca realitate de fapt, gândul emană de la o entitate umană și se îndreaptă spre o alta. Iar modul cum acționează acest gând asupra celeilalte entități este trăit în lumea spirituală ca un proces perceptibil. Astfel, pentru cel care are simțurile spirituale deschise, omul perceptibil în mod fizic nu este decât o parte din omul întreg. Acest om fizic devine centrul efluviilor sufletești și spirituale. În această lucrare putem doar oferi unele indicații asupra lumii bogate și variate care se deschide aici în fața „văzătorului”. Un gând uman, care de altfel nu trăiește decât în înțelegerea prin gândire

a ascultătorului, apare de pildă ca fenomen de culoare perceptibil spiritual. Culoarea sa corespunde caracterului gândului. Un gând izvorât dintr-o pornire senzorială a omului are altă culoare decât gândul pus în slujba cunoașterii pure, a frumuseții nobile sau a binelui etern. Gândurile care izvorăsc din viața senzorială străbat lumea sufletească în nuanțe de culoare roșie.* Un gând prin care gânditorul se ridică la o cunoaștere superioară apare într-un frumos galben deschis. Un gând care izvorăște din iubire devotată radiază într-un roz splendid. Și așa cum în forma de apariție suprasensibilă a unui gând se exprimă conținutul gândului, tot astfel în aceasta se exprimă și precizia sa mai mare sau mai mică. Gândul precis al gânditorului se arată ca o formațiune cu contururi clare; reprezentarea confuză apare ca o formațiune noroasă, cu contururi estompeate.

Și entitatea sufletească și spirituală a omului apare în acest fel ca parte suprasensibilă legată de *întreaga* entitate umană.

Efectele de culoare, perceptibile „ochiului spiritual”, care radiază în jurul omului fizic perceput în timpul activității sale și care îl învăluie ca într-un nor (de formă aproximativ ovoidală) formează *aura umană*. Mărimea aurei diferă de la un om la altul. Totuși, în medie, trebuie să ne reprezentăm că omul *întreg* apare de două ori mai înalt și de patru ori mai lat decât omul fizic.

În aură fluctuează cele mai diferite nuanțe de culoare. Această fluctuație este o imagine fidelă a vieții lăuntrice a omului. Culorile sunt tot atât de schimbătoare ca și această viață lăuntrică. Totuși, unele însușiri statornice, cum sunt: talentele, obișnuințele, trăsăturile de caracter, se exprimă în nuanțe de culoare durabile.

Oamenii care sunt încă străini de trăirile „căii cunoașterii” despre care vom vorbi în capitolul următor sunt expuși să înțeleagă greșit această „aură” descrisă aici. Ei ar putea crede că ceea ce descriem aici drept „culoare” ar sta în fața sufletului cum stă o culoare fizică în fața ochiului. O „culoare sufletească” astfel percepută nu ar fi însă nimic altceva decât o halucinație. Dar știința spirituală nu are câtuși de puțin de-a face cu impresiile „halucinatorii”. Și aici nu este vorba,

* Explicațiile prezentate aici sunt, firește, expuse celor mai grave neînțelegeri. De aceea vom reveni pe scurt asupra lor într-o însemnare făcută la sfârșitul acestei noi ediții (comp. pag. 137 și urm.).

în nici un caz, despre *ele*. Ajungem să avem o reprezentare justă dacă reflectăm la următorul lucru. *Sufletul trăiește* în fața unei *culori fizice* nu numai impresia sensibilă, ci are și o *trăire sufletească* în contact cu ea. Această trăire sufletească este o alta atunci când sufletul percepe – prin intermediul ochiului – o suprafață galbenă, o alta când percepe o suprafață albastră. Aceste trăiri le putem numi „trăirea în galben” sau „trăirea în albastru”. Sufletul care a pășit pe calea cunoașterii are aceeași „trăire în galben” față de trăirile sufletești active ale altor ființe; el are o „trăire în albastru” față de dispozițiile sufletești pline de devotament. Esențialul nu constă în faptul că „văzătorul”, care are o reprezentare a unui alt suflet, să vadă „albastrul” așa cum vede acest „albastru” în lumea fizică, ci esențialul constă în trăirea care îl îndreptățește să numească această reprezentare „albastră”, așa cum omul fizic numește o perdea, de pildă, „albastră”. Și apoi este *esențial* ca „văzătorul” să fie conștient că are această trăire, în stare liberă de trup, în așa fel încât el dobândește posibilitatea să vorbească despre valoarea și semnificația vieții sufletești într-o lume a cărei percepere *nu* are loc prin intermediul trupului uman. Cu toate că trebuie neapărat să fie luat în considerare acest sens deosebit pe care îl au explicațiile noastre, totuși, este absolut firesc pentru „văzător” să vorbească despre „albastru”, „galben”, „verde” ș.a.m.d., atunci când se referă la „aură”.

Aura este foarte diferită, în funcție de diferitele temperamente și predispoziții sufletești ale oamenilor; ea diferă de asemenea și în funcție de gradul de dezvoltare spirituală. Un om care se dedă cu totul pornirilor sale animalice are o aură complet diferită de aceea a omului care trăiește mult în gândire. Aura unei firi religioase este esențial diferită de aura unei naturi absorbite de viețuirile triviale cotidiene. La aceasta se mai adaugă faptul că toate dispozițiile sufletești schimbătoare, toate înclinațiile, bucuriile și durerile își găsesc expresia lor în aură.

Pentru a ajunge să pătrundem înțelesul nuanțelor de culoare trebuie să comparăm între ele aurele diferitelor trăiri sufletești. Să luăm mai întâi trăirile sufletești străbătute de afecte puternice. Ele se pot clasifica în două categorii diferite, în unele prin care sufletul este împins către aceste afecte mai ales prin firea sa animalică, și trăirile care iau o formă mai rafinată, care sunt, ca să spunem așa, puternice

influențate de gândire. În cazul primei categorii de trăiri, aura este străbătută în anumite părți ale ei mai ales de curenți de culoare brună și galben-roșiatică de toate nuanțele. Iar în cazul trăirilor cu afecte mai rafinate, în aceleași părți ale auri apar nuanțe de un galben-roșiatic mai deschis și de verde. Putem observa că, o dată cu dezvoltarea inteligenței, nuanțele de verde devin tot mai frecvente. Oamenii foarte deștepți, dar care sunt cu totul absorbiți de satisfacerea pornirilor lor animalice, au mult verde în aura lor. Totuși, în acest caz, verdele este mai mult sau mai puțin nuanțat cu brun sau cu un brun-roșu. Oamenii lipsiți de inteligență au o mare parte din aura lor străbătută de curenți de un brun-roșu sau chiar de culoare roșu-închis ca sângele.

Cu totul alta decât în cazul unor asemenea afecte, este aura dispozițiilor sufletești liniștite, echilibrate și meditativ-gânditoare. Nuanțele brune și roșiatică sunt înlocuite cu diferite nuanțe de verde. Efortul de gândire face ca aura să aibă o nuanță fundamentală de un verde binefăcător. Așa arată mai ales aura acelor firi despre care se poate spune că știu să se împacă cu orice situație din viață.

Nuanțele de culoare albastră apar la stările sufletești care exprimă devotament. Cu cât omul își pune mai mult Sinea în slujba unei cauze, cu atât mai semnificative devin nuanțele de albastru. Și în această privință întâlnim două feluri de oameni, absolut diferiți. Există naturi umane care nu sunt obișnuite să-și dezvolte puterea de gândire, suflete pasive, care nu au altceva de aruncat, ca să spunem așa, în curentul evenimentelor din lume, decât „firea lor bună”. Aura lor licărește într-un albastru frumos. Tot astfel arată și aura multor firi religioase, devotate. Sufletele miloase și acelea care duc bucuros o existență închinată cu totul operelor de binefacere au o aură asemănătoare. Când asemenea oameni mai sunt și inteligenți, atunci curenții verzi alternează cu alții albaştri, sau albastrul ia o nuanță verzuie. Ceea ce deosebește sufletele active de cele pasive este faptul că albastrul lor se îmbibă, din lăuntru în afară, cu nuanțe de culoare deschisă. Firile inventive, care au gânduri productive, radiază oarecum dintr-un punct lăuntric în afară nuanțe de culori deschise. Acesta este, în cea mai mare măsură, cazul acelor personalități pe care le numim „înțelepte”, și mai ales al acelor care sunt bogate în idei rodnice. În general, tot ce are legătură cu activitatea spirituală are mai mult for-

ma de raze care se extind pornind din lăuntru; pe când tot ce-și are originea în viața animalică se prezintă sub o formă de nori neregulați care străbat aura.

Nuanțele auri diferă, după cum reprezentările care izvorăsc din activitatea sufletului sunt puse în slujba pornirilor animalice sau în slujba intereselor ideale, obiective. Un cap inventiv, care își folosește toate gândurile pentru satisfacerea pasiunilor senzoriale, are în aură nuanțe de un albastru-roșu închis; în schimb, acela care își folosește gândurile în mod altruist, pentru un interes obiectiv, are în aura sa nuanțe de culoare de un roșu-albastru deschis. O viață în spirit, unită cu un devotament nobil și cu putere de sacrificiu, arată culori roz-roșii sau violet deschis.

Nu numai structura fundamentală a sufletului, ci și emoțiile trecătoare, dispozițiile și alte trăiri lăuntrice își arată în aură fluctuațiile de culori. O supărare puternică, izbucnită brusc, provoacă fluctuații roșii; sentimentul de onoare rănit, care se manifestă în revoltă subită, se poate vedea apărând sub formă de nori de un verde închis. – Dar fenomenele de culoare nu apar numai ca formațiuni neregulate asemănătoare norilor, ci și ca figuri precis delimitate, regulat configurate. Dacă la un om se observă un acces de frică, acesta se manifestă în aură prin dungi vălurite de culoare albastră cu un luciu albastru-roșcat, care o străbat de sus până jos. În aura unei persoane care așteaptă cu încordare un anumit eveniment se pot observa dungi roșii-albastre, care îi străbat continuu aura, radiind din lăuntru spre exterior.

Orice senzație pe care omul o primește din afară poate fi observată printr-o capacitate spirituală de percepție exactă. În aura persoanelor care sunt puternic afectate de orice impresie exterioară se arată o continuă pâlpare de puncte și de pete mici albastru-roșiatice. La oamenii care nu sunt prea viu impresionabili, aceste pete mici au nuanțe de galben-portocaliu, sau chiar o frumoasă colorație galbenă. Așa-numita „împrăștiere” sau „distracție” a oamenilor se manifestă prin pete albastrii, bătând în verzui și având o formă mai mult sau mai puțin schimbătoare.

O „vedere spirituală” superior dezvoltată distinge în această „aură”, care înconjoară omul și radiază în jurul său, trei categorii de fenomene de culoare. În primul rând sunt culorile care se

caracterizează, mai mult sau mai puțin, prin faptul că sunt netransparente și lipsite de strălucire. Totuși, comparând aceste culori cu acelea pe care le vede ochiul nostru fizic, ele apar vapoase și transparente. Dar în cadrul lumii suprasensibile ele fac netransparent spațiul pe care-l ocupă; ele îl umplu cu formațiuni cețoase. – O a doua categorie de culori sunt acelea care sunt oarecum în întregime lumina. Ele luminează spațiul pe care îl umplu. Acesta devine prin ele un spațiu de lumină. – Cu totul diferită de aceste două categorii este a treia categorie de fenomene de culoare. Și anume ele au un caracter radiant, scânteietor, licăritor. Ele nu doar luminează spațiul pe care îl umplu, ci îl și străbat cu strălucire și raze. Există în aceste culori ceva activ, mobil în sine. Celelalte au în ele ceva odihnitor, lipsit de strălucire. Acestea, dimpotrivă, iau naștere oarecum din ele înseși. – Datorită primelor două categorii de culori, spațiul se umple ca de o fluiditate subtilă care sălășluiește liniștită în el; datorită categoriei a treia de culori, spațiul se umple cu o viață ce se reînnoiește necontenit, cu o mobilitate ce nu încetează niciodată.

Aceste trei categorii de culori nu se găsesc în aura umană așezate una lângă alta; ele nu se află în zone ale spațiului perfect separate, ci se întrepătrund în modul cel mai felurit. Într-o parte sau alta a aurei putem vedea amestecându-se cele trei categorii de culori, așa cum un corp fizic, de pildă un clopot, poate fi văzut și auzit în același timp. Prin aceasta, aura devine un fenomen extrem de complicat, căci avem de-a face, ca să spunem așa, cu trei aure situate una într-alta, care se întrepătrund. Dar putem ajunge să le înțelegem în mod clar dacă ne îndreptăm atenția pe rând asupra fiecăreia din aceste trei aure. Atunci, în lumea suprasensibilă facem ceva asemănător cu ceea ce facem în lumea sensibilă când, de pildă, pentru a ne concentra cu totul asupra unei bucăți muzicale, închidem ochii. „Văzătorul” are întrucâtva trei feluri de organe pentru cele trei categorii de culori. Și el, pentru a observa netulburat, poate deschide impresiilor o categorie sau alta de organe, putându-le închide pe celelalte. Se poate ca la început un „văzător” să aibă dezvoltată numai o categorie de organe, și anume pe aceea pentru primul gen de culori. Un asemenea om poate vedea numai o singură aură; celelalte două îi rămân invizibile. Tot astfel poate vedea cineva primele două aure, dar nu o poate vedea pe a treia. – O treaptă mai înaltă a „darului vederii” constă în faptul că

omul poate vedea toate trei aurele și el poate, cu scopul de a le studia, să-și îndrepte alternativ atenția asupra uneia sau alteia dintre ele.

Aura întreită este expresia suprasensibil-vizibilă a entității umane. În ea ajung să se exprime cele trei părți constitutive: trupul, sufletul și spiritul.

Prima aură este o oglindire a influenței pe care trupul o exercită asupra sufletului uman; a doua exprimă viața proprie a sufletului care s-a ridicat deasupra excitațiilor pur senzoriale, dar care nu s-a consacrat încă slujirii Veșnicului; a treia oglindește dominația pe care spiritul etern a dobândit-o asupra omului trecător. Când se dă o descriere a aurei – cum este cazul în lucrarea de față – trebuie accentuat faptul că aceste lucruri nu numai că sunt greu de observat, dar sunt, înainte de toate, greu de descris. De aceea nimeni nu ar trebui să vadă în asemenea expuneri mai mult decât un *îndreptar*.

Pentru „văzător”, particularitatea vieții sufletești se exprimă așa-dar în constituția aurei. Dacă el se află în fața unei vieți sufletești dăruite cu totul pornirilor sensibile, poftelor și excitațiilor exterioare momentane, atunci el vede prima aură în cele mai stridente nuanțe de culori; în schimb, a doua aură este doar slab dezvoltată. În ea nu se văd decât puține formațiuni de culori; iar a treia aură este abia schițată. Numai ici și colo se vede licărind câte o mică scânteie de culoare, care arată că până și într-o asemenea stare sufletească, în om trăiește Veșnicul drept predispoziție, dar că el este înăbușit de activitatea senzorială despre care am vorbit. – Cu cât omul se dezbară mai mult de natura sa instinctuală, cu atât mai puțin marcantă devine prima parte a aurei. A doua parte se mărește atunci din ce în ce mai mult și umple complet cu puterea sa luminătoare corpul de culori în interiorul căruia trăiește omul fizic. – Și cu cât omul se dovedește mai mult a fi un „slujitor al Veșnicului”, cu atât mai mult se manifestă a treia aură minunată, aceea care arată în ce măsură este omul cetățean al lumii spirituale. Căci prin această parte a aurei umane Sinea divină radiază în lumea pământescă. În măsura în care posedă această aură, oamenii sunt flăcări prin care Dumnezeuirea luminează această lume. Ei arată prin această parte a aurei în ce măsură știu să trăiască nu pentru ei, ci pentru adevărul veșnic, pentru frumosul și binele nobil; în ce măsură s-au smuls sinei lor înguste, pentru a se jertfi pe altarul mării activități cosmice.

În acest fel se exprimă în aură ceea ce omul a făcut din sine de-a lungul întrupărilor sale.

În toate cele trei părți ale aurei se găsesc culori de cele mai variate nuanțe. Dar aceste nuanțe își schimbă caracterul în funcție de gradul de dezvoltare al omului. – În prima parte a aurei poate fi văzută viața neevoluată a poftelor în toate nuanțele, de la roșu până la albastru. Aceste nuanțe au un caracter tulbure, neclar. Nuanțele de roșu care domină indică poftele senzoriale, plăcerile trupești, lăcomia după plăcerile cerului gurii și ale stomacului. Nuanțe de verde par a se găsi preponderent la acele naturi inferioare care înclină spre apatie, spre indiferență, care se dedau cu lăcomie oricărei plăceri, dar cărora le vine totuși greu să facă eforturi pentru satisfacerea acestor plăceri. Acolo unde pasiunile violente tind către un țel ce nu poate fi atins prin însușirile deja dobândite, apar culori ale aurei verzi-brune și verzi-gălbui. Anumite sisteme moderne de viață cultivă tocmai acest gen de aură.

Un sentiment personal de sine care își are rădăcina în mod exclusiv în înclinații josnice, care reprezintă așadar treapta cea mai de jos a egoismului, se arată în nuanțe galben neclar până la nuanțe brune. Este evident că viața de porniri animalice poate lua și un caracter îmbucurător. Există o capacitate de sacrificiu pur firească pe care o întâlnim și în regnul animal într-un grad înalt. Această dezvoltare a unei porniri animalice își găsește desăvârșirea cea mai frumoasă în dragostea de mamă. Aceste porniri firești dezinteresate apar în prima aură în nuanțe de roșu deschis până la roz. Frica lașă, spaima față de impresiile venite din lumea fizică se arată în aură prin culori brun-albastre sau cenușiu-albastre.

A doua aură se manifestă și ea în cele mai variate trepte de culori. Un sentiment personal puternic dezvoltat, trufia și ambiția, se exprimă prin formațiuni brune și portocalii. Curiozitatea se manifestă prin pete roșii-galbene. Un galben deschis oglindește o gândire clară și inteligență; verdele este expresia înțelegerii vieții și a lumii. Copiii, care prind totul ușor, au mult verde în această parte a aurei lor. O memorie bună pare să se trădeze în a doua aură printr-un „galben-verde”. Rozul indică o entitate binevoitoare, iubitoare; albastrul este semnul evlaviei. Cu cât evlavia se apropie mai mult de ardoarea religioasă, cu atât mai mult albastrul trece în violet. Idealismul și se-

riozitatea vieții într-o concepție mai înaltă se văd ca un albastru-indigo.

Culorile fundamentale ale celei de a treia aure sunt galbenul, verdele și albastrul. *Galbenul* deschis apare aici când gândirea este plină de idei înalte, cuprinzătoare, în măsură să înțeleagă particularul în lumina ansamblului ordinii divine a lumii. Atunci când gândirea este intuitivă și cu desăvârșire purificată de reprezentările sensibile, acest galben are un luciu auriu. *Verdele* exprimă iubirea pentru toate ființele; *albastrul* este semnul capacității altruiste de jertfă pentru toate ființele. Când această capacitate de a se jertfi crește până la voința puternică ce se pune, în mod activ, în serviciul lumii, atunci albastrul se deschide spre un violet luminos. În cazul în care, cu toată ființa sufletească superior dezvoltată, mai există trufie și ambiție, ca ultime resturi ale egoismului personal, atunci, pe lângă nuanțele de galben, apar și unele care bat în portocaliu. – Trebuie să observăm că în această parte a aurei culorile sunt foarte diferite de nuanțele pe care omul este obișnuit să le vadă în lumea sensibilă. Aici „văzătorul” găsește o frumusețe și o splendoare cu care nu se poate compara nimic din lumea obișnuită. – Acela care nu găsește important faptul că prin „vederea aurei” se înțelege o extindere și o îmbogățire a celor percepute în lumea fizică, acela nu poate judeca în mod just această descriere a „aurei”. Este vorba de o extindere care tinde spre cunoașterea formei vieții sufletești, care are realitate spirituală în afara lumii sensibile. Întreagă această expunere nu are *nimic* de-a face cu o interpretare a caracterului sau a gândurilor unui om pe baza unei aure percepute în mod halucinatoriu. Ea vrea să extindă cunoașterea înspre lumea spirituală și nu vrea să aibă nimic de-a face cu arta dubioasă de a interpreta sufletele umane din aurele lor.

CALEA CUNOAȘTERII

Fiecare om poate dobândi el însuși cunoașterea din domeniul științei spirituale, despre care este vorba în această carte. Expuneri de felul celor date în această lucrare oferă o imagine de gânduri a lumilor superioare. Și, într-o anumită privință, ele constituie *primul pas* spre propria contemplare. Căci omul este o ființă gânditoare. Și el își poate găsi calea sa de cunoaștere numai dacă pornește de la gândire. Dacă înțelegerii sale i se oferă o imagine a lumilor superioare, aceasta nu este nerodnică pentru el, chiar dacă, deocamdată, ea nu este decât o relatare despre realitățile superioare, în care nu poate încă privi prin contemplare proprie. Căci înseși gândurile care i se comunică reprezintă o putere care acționează mai departe în lumea gândurilor sale. Această putere va fi activă în el; ea va trezi facultăți latente. Cel care este de părere că e inutil să te dedici unei asemenea imagini de gânduri, acela se înșeală. Și aceasta pentru că el vede în gândire doar ceva ireal, abstract. Dar la temelie gândului se află o putere vie. Și după cum pentru cel ce posedă cunoașterea, gândul este o expresie directă a lucrurilor contemplate în spirit, tot astfel comunicarea acestei expresii acționează în cel care o primește ca *germene* din care se va naște rodul cunoașterii. Cel care caută cunoașterea superioară, dar, disprețuind munca de gândire, se adresează altor forțe din om, acela nu ține seama de faptul că gândirea este cea mai înaltă dintre facultățile de care dispune omul în lumea senzorială. Așadar, celui care întreabă: Cum dobândesc eu însumi cunoștințele superioare ale științei spirituale? – acelaia să i se spună: Începe prin a te instrui din comunicările pe care le fac alții despre aceste cunoștințe. Și dacă va spune: Eu însumi vreau să văd; nu vreau să știu nimic despre ceea ce au văzut alții – atunci să i se răspundă: Întâia treaptă spre propria cunoaștere o constituie tocmai asimilarea comunicărilor făcute de alții. La aceasta el poate răspunde: Bine, dar atunci sunt constrâns pentru început la credința oarbă. Totuși, în ceea ce privește o comunicare nu este vorba de credință sau de necredință,

ci numai de o preluare nepărtinitoare a celor aflate. Adevăratul cercetător spiritual nu vorbește niciodată cerând să fie crezut orbește. El nu vrea decât să spună: Eu am trăit aceste lucruri în domeniile spirituale ale existenței și acum relatez despre aceste trăiri ale mele. Dar el știe, de asemenea, că primirea acestor trăiri ale sale și pătrunderea relatărilor cu gândirea sunt pentru celălalt puteri vii pentru a se dezvolta spiritual.

Lucrurile despre care vorbim aici vor fi privite în mod just numai de acela care știe că orice cunoaștere despre lumile sufletești și spirituale se odihnește în adâncurile sufletului uman. Ea poate fi scoasă la iveală prin „calea cunoașterii”. Noi putem înțelege nu numai ceea ce am scos noi înșine din adâncurile sufletului, ci și cele scoase de un altul. Aceasta este cu puțință chiar și înainte ca noi înșine să fi făcut ceva pentru a păși pe calea cunoașterii. O pătrundere justă cu mintea a lucrurilor spirituale trezește în sufletul netulburat de prejudecăți puterea de a înțelege. Cunoașterea se ridică din inconștient în întâmpinarea realităților spirituale găsite de altul. Și această întâmpinare nu este o credință oarbă, ci acțiunea justă a rațiunii umane sănătoase. În această înțelegere sănătoasă ar trebui să vedem un punct de plecare mult mai bun, chiar și pentru cunoașterea personală a lumii spirituale, decât dubioasele „adânciri” mistice și alte asemenea lucruri, în care adesea se crede că se poate găsi ceva mai bun decât în ceea ce poate recunoaște rațiunea umană sănătoasă din ceea ce îi oferă adevărata cercetare spirituală.

Nu putem stăruii îndeajuns asupra faptului că este foarte necesar ca acela care vrea să-și dezvolte facultățile superioare de cunoaștere să întreprindă o serioasă muncă de gândire. Trebuie să stăruim cu atât mai mult asupra acestui lucru, cu cât mai mulți oameni care vor să devină „văzători” disprețuiesc tocmai această muncă de gândire serioasă și plină de renunțare. Ei spun, „gândirea” nu-mi poate ajuta la nimic; aici este vorba de „senzație”, de „sentiment” sau de ceva asemănător. Față de această atitudine trebuie să spunem că *nimeni* nu poate deveni un „văzător” într-un sens mai înalt (adică adevărat), dacă nu s-a deprins mai întâi cu viața de gândire. În această privință, la multe persoane joacă un rol nefast o anumită comoditate lăuntrică. Ele nici nu-și dau seama de această comoditate deoarece ea se îmbracă într-un dispreț pentru „gândirea abstractă”, pentru „speculațiile

sterile” ș.a.m.d. Dar a confunda gândirea cu depănarea unui șir de gânduri abstracte și sterile înseamnă a o aprecia greșit. Această „gândire abstractă” poate ușor ucide cunoașterea suprasensibilă; dar gândirea plină de viață poate să-i devină temelie. Ar fi, desigur, mult mai comod dacă s-ar putea ajunge la darul superior al vederii ocolind munca de gândire. Acest lucru, de bună seamă, l-ar dori mulți. Dar pentru a ajunge la vederea spirituală este nevoie de o tărie lăuntrică, de o siguranță sufletească la care numai gândirea poate conduce. De altfel, fără ea se ajunge numai la imagini neesențiale care pâlpâie ici și acolo, la un joc sufletesc zăpăcitor care, ce-i drept, place multora, dar care nu are nimic de-a face cu o adevărată pătrundere în lumile superioare. – Dacă ne mai gândim apoi ce trăiri pur spirituale au loc în omul care pătrunde cu adevărat în lumea superioară, atunci vom înțelege că lucrurile mai au și un alt aspect. „Văzătorul” are nevoie de o viață sufletească absolut *sănătoasă*. Și nu există o mai bună cultivare a acestei sănătăți decât gândirea adevărată. Această sănătate poate fi chiar serios periclitată dacă exercițiile pentru a ajunge la dezvoltarea superioară nu sunt clădite pe gândire. Pe cât este de adevărat că pe un om care gândește sănătos și corect darul vederii îl va face și mai sănătos și mai destoinic pentru viață decât este fără ea, tot atât de adevărat este că orice dorință de dezvoltare care ocolește strădania de gândire, orice visătorie în acest domeniu, înlesnesc atât înclinarea spre fantastic, cât și o falsă atitudine față de viață. Nimeni nu trebuie să se teamă de ceva dacă vrea să se ridice la cunoașterea superioară prin respectarea celor descrise aici; dar această ridicare trebuie să se facă numai prin respectarea acestor premise. *Aceste* premise au de-a face numai cu sufletul și cu spiritul omului; de aceea, este absurd să se vorbească despre o influență dăunătoare asupra sănătății trupești, dacă se respectă aceste premise.

Necredința neîntemeiată este, în orice caz, dăunătoare. Căci ea acționează în cel ce primește ca o putere de respingere. Ea îl împiedică să primească gândurile fecunde. Pentru deschiderea simțurilor superioare nu este deloc necesară credința oarbă, dar este neapărat necesară asimilarea lumii de gânduri a științei spirituale. Cercetătorul spiritual cere discipolului său următoarele: Tu *nu trebuie să crezi* în cele ce îți spun, ci să le *gândești*, să faci din acestea conținutul propriei tale lumi de gândire, și atunci gândurile mele, ele însele, vor

acționa în tine în așa fel încât vei recunoaște adevărul lor. Aceasta este atitudinea cercetătorului spiritual. El dă impulsul; puterea de a înțelege adevărul pornește din interiorul celui care primește. Și în acest sens ar trebui abordate viziunile științei spirituale. Cel care face efortul de a-și adânci gândirea în ele poate fi sigur că acestea îl vor duce mai curând sau mai târziu la propria contemplare.

În cele spuse este deja indicată o primă însușire pe care trebuie să o dezvolte în el cel ce vrea să ajungă la propria vedere a realităților superioare. Este *dăruirea fără rezerve, nepărtinitoare*, față de ceea ce ne poate revela viața umană sau chiar lumea din afara omului. Cel care se apropie din capul locului de o realitate a lumii cu judecata pe care o aduce cu sine din viața sa de până atunci, acela, printr-o asemenea judecată, se închide față de influența liniștită, multilaterală, pe care această realitate o poate exercita asupra lui. Discipolul trebuie să fie capabil în orice clipă să se transforme într-un vas cu totul gol, în care să se poată revărsa lumea străină. Numai acele clipe în care tace orice judecată, orice critică provenită din noi înșine, sunt clipe de cunoaștere. Așa de pildă, când stăm în fața unui om nu are nici o importanță dacă suntem mai înțelepți decât el. Chiar și copilul cel mai neștiutor poate revela ceva celui mai mare înțelept. Și dacă acesta se apropie de copil cu judecata sa, oricât de înțeleaptă ar fi ea, atunci înțelepciunea sa se interpune ca un geam mat în fața celor ce trebuie să-i reveleze copilul.* Pentru a ajunge la această dăruire față de revelațiile lumii străine lui, omul trebuie să tindă spre o totală abnegație lăuntrică. Și când omul se cercetează pentru a vedea în ce măsură e capabil de această dăruire, atunci va face descoperiri uimitoare cu privire la sine însuși. Dacă cineva vrea să pășească pe calea cunoașterii superioare, el trebuie să se exerseze pentru a se putea stinge, în orice clipă, pe sine însuși cu toate prejudecățile sale. Și pe măsură ce el se stinge, celălalt element se revărsă în el. Numai un înalt grad de asemenea dăruire de sine altruistă face posibilă preluarea realităților spirituale superioare, care pretutindeni îl înconjoară pe om. Această însușire se poate dezvolta conștient. Așa de pildă să încercăm să ne

* Se vede bine chiar din această indicație că în cazul cerinței de „dăruire fără rezerva” nu este vorba de eliminarea judecății personale sau de dăruirea prin credință oarbă. Căci acestea nu ar avea nici un sens față de un copil.

abținem de la orice judecată față de oamenii din jurul nostru. Să stîngem în noi criteriul de atractiv și de respingător, de prost și de deștept, pe care suntem obișnuiți să-l aplicăm; și să încercăm să înțelegem oamenii numai din ei înșiși, fără acest criteriu. Cele mai bune exerciții se pot face cu oamenii față de care avem o aversiune. Să înăbușim cu toată puterea această aversiune și să lăsăm să acționeze asupra noastră, fără părtinire, tot ce fac ei. – Sau dacă ne aflăm într-o ambianță care ne inspiră o judecată sau alta, să înăbușim în noi această judecată și să ne expunem nepărtinitori impresiilor.** – Să lăsăm *să ne* vorbească obiectele și evenimentele mai mult decât să vorbim noi despre ele. Să extindem acest exercițiu și asupra lumii gândurilor noastre. Să înăbușim *în noi* ceea ce plămuieste un gând sau altul, și să lăsăm ca gândurile să fie provocate exclusiv de ceea ce este în afara noastră. – Numai când aceste exerciții sunt făcute cu cea mai sfântă seriozitate și perseverență ele duc la țelurile superioare ale cunoașterii. Cine subapreciază asemenea exerciții nu știe nimic despre valoarea lor. Iar cel care are experiență în asemenea lucruri știe că dăruirea de sine și nepărtinirea sunt cu adevărat producătoare de putere. După cum căldura, care se produce în cazanul de aburi, se transformă în forța motrice a locomotivei, tot astfel și practicarea dăruirii de sine spirituale altruiste se transformă în om în puterea vederii în lumile spirituale.

Prin acest exercițiu omul devine capabil să preia tot ceea ce-l înconjoară. Dar capacității de preluare trebuie să i se adauge și o apreciere justă a lucrurilor. Cât timp omul are încă tendința de a se supraaprecia pe sine în detrimentul lumii care-l înconjoară, el își amână accesul la cunoașterea superioară. Cel care, față de orice lucru sau eveniment, se dă cu totul plăcerii sau durerii pe care acestea *i* le procură, acela este prins într-o asemenea supraapreciere a sa. Căci prin plăcerea *sa* și prin durerea *sa* nu află nimic despre lucruri, ci doar ceva despre sine însuși. Dacă simt simpatie pentru un om, atunci simt mai întâi numai relația *mea* cu acel om. Dacă judecata

** Această dăruire nepărtinitoare nu are nimic de-a face cu „credința oarbă”. Nu este vorba să credem orbește în ceva, ci să nu punem „judecata oarbă” în locul impresiei vii.

mea, conduita mea depind numai de acest sentiment de plăcere, de simpatie, atunci pun caracterul meu personal pe primul plan; îl impun lumii. Eu vreau să mă încadrez în lume așa cum sunt, și nu vreau să primesc nepărtinitor această lume în mine și să o las să se manifeste în sensul forțelor care acționează în ea. Cu alte cuvinte: nu rabd decât ceea ce corespunde specificului meu. Exercit o forță de respingere față de tot restul. Atât timp cât omul este prins în lumea simțurilor, el acționează mai ales respingând toate influențele care nu sunt accesibile simțurilor. Discipolul trebuie să dezvolte în sine însușirea de a se comporta față de lucruri și oameni ținând seama de particularitățile acestora, apreciind toate după valoarea și însemnătatea lor. Simpatia și antipatia, plăcerea și neplăcerea trebuie să joace roluri cu totul noi. Nu poate fi vorba ca omul să le stârpească, să devină insensibil față de simpatie și de antipatie. Dimpotrivă, cu cât va dezvolta în el facultatea de a nu lăsa să urmeze după fiecare simpatie și antipatie o judecată, o acțiune, cu atât va dezvolta mai mult în sine o sensibilitate mai subtilă. Va afla că simpatiile și antipatiile îmbracă o formă superioară atunci când le ține în frâu în forma în care ele se găsesc deja în el. Chiar și obiectul care la început pare cel mai antipatic are calități ascunse; el le manifestă când omul nu-și urmează simțurile sale egoiste în comportamentul său. Cine s-a format în acest sens, acela are, în toate privințele, o sensibilitate mai subtilă decât altul, pentru că nu se lasă ispitit de sine însuși la nereceptivitate. Orice înclinație căreia ne supunem orbește ne tocește capacitatea de a vedea lumea înconjurătoare în adevărata lumină. Urmând înclinațiilor noastre, ne impunem oarecum lumii înconjurătoare, în loc de a ne expune ei ca să-i simțim valoarea.

Și dacă omul nu mai are răspunsul său egoist, comportarea sa egoistă față de fiecare plăcere și durere, simpatie și antipatie, atunci devine, de asemenea, independent și de impresiile *schimbătoare* ale lumii exterioare. Plăcerea pe care ne-o procură un lucru ne face să depindem imediat de el. Ne pierdem în el. Un om care, în funcție de impresiile schimbătoare, se pierde în bucurie sau în durere, nu poate umbla pe calea cunoașterii spirituale. El trebuie să întâmpine *cu calm* plăcerea și durerea. Va înceta atunci să se piardă în ele; în schimb, va începe să le înțeleagă. O plăcere căreia mă dăruiesc cu totul îmi absoarbe existența în chiar clipa în care mă dăruiesc ei. De plăcere eu

trebuie să mă folosesc, însă numai pentru a ajunge prin ea la înțelegerea lucrului care îmi procură această plăcere. Esențial să nu fie pentru mine *faptul că* lucrul acesta îmi procură plăcere. Eu trebuie să simt plăcerea și, prin intermediul plăcerii, *esența* lucrului. Plăcerea să fie pentru mine numai vestitorul faptului că în acel obiect se găsește o însușire care poate produce plăcere. Trebuie să învăț să recunosc această însușire. Dacă mă opresc la plăcere, dacă mă las cu totul cuprins de ea, nu fac altceva decât să mă trăiesc pe mine însumi; dacă plăcerea este pentru mine numai ocazia de a trăi o însușire a lucrului, atunci, prin această trăire, mă îmbogățesc lăuntric. Plăcerea și neplăcerea, bucuria și durerea trebuie să fie pentru cercetător *prilejul* prin care el învață de la lucruri. Prin aceasta, cercetătorul nu devine insensibil la plăcere și la durere; dar el se ridică deasupra lor, pentru ca ele să-i reveleze natura lucrurilor. Cel care se dezvoltă în această direcție învață să înțeleagă ce îndrumători sunt plăcerea și durerea. El va simți împreună cu orice ființă, și în felul acesta va primi revelația interiorului ființei. Cercetătorul nu-și spune niciodată numai: ah, cât sufăr, cât mă bucur, ci întotdeauna: cum vorbește suferința, cum vorbește bucuria. El se oferă pentru a lăsa să acționeze asupra lui plăcerea și bucuria lumii exterioare. Prin aceasta se dezvoltă în om un mod cu totul nou de a se situa față de lucruri. Înainte, omul făcea ca o impresie sau alta să fie urmată de o acțiune sau alta, numai deoarece impresiile îl bucurau sau îi produceau neplăcere. Acum însă, plăcerea și neplăcerea devin și organele prin care lucrurile îi spun cum sunt ele, conform esenței lor. Din simple sentimente, plăcerea și durerea devin *în el* organe de simț prin care percepe lumea exterioară. După cum ochiul nu acționează el însuși când vede ceva, ci lasă mâinii această misiune, tot astfel plăcerea și durerea, în măsura în care cercetătorul spiritual le folosește ca mijloace de cunoaștere, nu provoacă nimic, ci ele primesc impresii, iar ceea ce este aflat prin intermediul plăcerii și al neplăcerii determină acțiunea. Dacă omul cultivă plăcerea și neplăcerea în așa fel încât ele devin organe de transmitere, atunci ele clădesc în suflet organele propriu-zise prin care i se deschide lumea sufletească. Ochiul nu poate fi de folos corpului decât prin faptul că este un organ de transmitere a impresiilor sensibile; plăcerea și durerea vor deveni *ochi sufletești* dacă vor înceta să aibă

valoare numai în sine și vor începe să reveleze propriului suflet, sufletul altuia.

Prin însușirile amintite, cunoscătorul ajunge în situația de a lăsa să acționează asupra sa ceea ce există în mod real în lumea înconjurătoare, fără influențe perturbatoare datorate particularităților sale. Însă trebuie, de asemenea, să se integreze în mod just în lumea spirituală înconjurătoare deoarece, ca ființă gânditoare, el este cetățean al lumii spirituale. El poate fi cetățean al lumii spirituale în mod just numai dacă în timpul cunoașterii spirituale a gândurilor sale un curs corespunzător legilor eterne ale adevărului, legilor țării spiritului. Căci numai astfel poate acționa asupra lui această țară și îi poate revela realitățile ei. Omul nu ajunge la adevăr dacă se lasă condus numai de gândurile ce trec continuu prin Eul său. Căci aceste gânduri iau în acest caz un curs care le este impus prin faptul că ajung la existență în cadrul naturii trupești. Lumea gândurilor unui om care se mărginește, în primă instanță, la o activitate spirituală condiționată de creierul fizic, se prezintă ca fiind lipsită de reguli și încălcată. Apare un gând care se întrerupe, fiind înlocuit de un altul. Cel care ascultă cu atenție conversația a doi oameni, cel care se observă pe sine însuși cu nepărtinire, acela își va putea face o reprezentare despre acest noian de gânduri pasagere, care vin și trec. Atât timp cât omul nu se ocupă decât de îndatoririle vieții fizice, faptele realității vor corecta întotdeauna cursul încălcat al gândurilor sale. Pot să gândesc oricât de încălcat: viața de toate zilele impune faptelor mele legile care corespund realității. Imaginea pe care mi-o formez în gând despre un oraș poate îmbrăca o formă dintre cele mai neclare: de îndată ce vreau să parcurg un drum prin acel oraș, trebuie să mă supun realităților existente. Mecanicul poate intra în atelierul său având în cap ideile cele mai incoerente; legile mașinilor sale îl vor face să ia măsurile corecte. În cadrul lumii sensibile, realitățile corectează continuu gândirea. Dacă îmi fac o părere falsă despre un fenomen fizic sau despre forma unei plante, atunci mă întâmpină realitatea și îmi readuce gândul pe drumul cel drept. Cu totul altfel stau lucrurile când este vorba de relația mea cu domeniile superioare ale existenței. Ele mi se dezvăluie numai dacă pătrund în lumile lor cu o gândire deja sever disciplinată. Aici gândirea va trebui să-mi dea impulsul cel just, cel sigur, altfel nu voi găsi căile corespunzătoare. Căci legile

spirituale care se manifestă în aceste lumi nu sunt condensate până la manifestare fizic-sensibilă și nu exercită așadar asupra mea constrângerea caracterizată. Eu mă pot supune acestor legi numai dacă ele sunt înrudite cu ale mele proprii, ca legi ale unei ființe gânditoare. Aici va trebui să-mi fiu eu însumi un îndrumător sigur. Așadar cunoșcătorul trebuie să-și transforme gândirea într-o gândire sever disciplinată. Gândurile sale trebuie treptat să se dezvețe cu desăvârșire de a lua cursul gândirii de toate zilele. În întreaga lor desfășurare, ele trebuie să preia caracterul lăuntric al lumii spirituale. El trebuie să se poată observa în această direcție și să fie stăpân pe sine. Să nu i se înșire în mod arbitrar un gând lângă alt gând, ci să se alăture numai în conformitate cu conținutul strict al lumii gândurilor. Trecerea de la o reprezentare la alta trebuie să corespundă legilor severe ale gândirii. Ca gânditor, omul trebuie să reprezinte mereu, într-o anumită măsură, o imagine a acestor legi ale gândirii. Să-și interzică orice reprezentare care nu decurge din aceste legi. Când îi iese în cale un gând favorit, să-l respingă, dacă acest gând tulbură mersul ordonat al gândirii sale. Dacă vreun sentiment personal vrea să impună gândurilor sale o direcție care nu le este inerentă, el trebuie să-l reprime. – Platon a cerut de la cei care doreau să intre în școala sa să parcurgă mai întâi un curs de matematică. Și matematica, prin legile ei severe, care nu se conduc după cursul zilnic al fenomenelor sensibile, este, într-adevăr, o bună pregătire pentru cel care caută cunoașterea. Dacă omul vrea să progreseze în ea, trebuie să îndepărteze de la sine orice element arbitrar personal, orice dezorganizare. Cel care caută cunoașterea se pregătește pentru menirea sa prin faptul că învinge în mod voit orice element arbitrar care domină în gândire și este activ prin sine însuși. El învață să urmeze numai cerințele gândirii. Și astfel trebuie să învețe el să procedeze în orice gândire care se pune în serviciul cunoașterii spirituale. Această *viață de gândire* trebuie să fie ea însăși o imagine a judecăților și a concluziilor matematice nepărtinitoare. El trebuie să se străduiască, oriunde ar merge sau s-ar afla, să poată gândi în acest fel. Atunci în el se vor revărsa legitățile lumii spirituale care trec fără să lase vreo urmă pe lângă el și prin el dacă gândirea sa are caracteristica cotidianului și confuziei. Gândirea ordonată îl va duce, pornind de la puncte de plecare sigure, la cele mai ascunse adevăruri. Dar aceste indicații nu trebuie să fie luate în

mod unilateral. Deși matematica produce o bună disciplinare a gândirii, se poate ajunge la o gândire pură, sănătoasă, plină de viață, și fără matematică.

Cel care caută cunoașterea trebuie să se străduiască să obțină și pentru acțiunile sale ceea ce năzuiește pentru gândire. Acestea trebuie să poată urma legile frumosului nobil și ale adevărului etern, fără a suferi influențe perturbatoare din partea personalității sale. Aceste legi trebuie să-i poată da direcția. Dacă întreprinde o acțiune pe care o recunoaște a fi justă, și simțirea sa personală nu este satisfăcută de această acțiune, el nu trebuie să abandoneze calea pe care a pășit, *din această cauză*. Dar nu trebuie nici să o urmeze doar pentru că-i aduce bucurie, dacă descoperă că nu este în concordanță cu legile frumosului veșnic și ale adevărului. În viața de toate zilele oamenii se lasă determinați în acțiunile lor de ceea ce îi satisface în mod personal și de ceea ce le aduce *lor* roade. Prin aceasta, ei impun punctul de vedere al personalității lor cursului fenomenelor lumii. Ei nu împlinesc adevărul, care este înscris în legile lumii spirituale, ci cerințele bunului lor plac. Acționăm în sensul lumii spirituale abia atunci când urmăm numai legile acestei lumi. Din ceea ce se înfăptuiește pornind doar de la personalitate nu rezultă puteri care să poată constitui o bază pentru cunoașterea spirituală. Cel ce caută cunoașterea nu poate întreba numai: ce îmi aduce roade, cum pot avea succes, ci el trebuie să poată întreba și: ce am recunoscut a fi binele? Renunțarea la roadele acțiunilor care vizează personalitatea, renunțarea la tot ce este arbitrar: acestea sunt legile severe pe care trebuie să și le poată trasa el însuși. Atunci el pășește pe căile lumii spirituale și întreaga sa ființă se pătrunde de aceste legi. El se eliberează față de orice constrângere a lumii senzoriale: Omul-spirit din el se ridică din învelișul sensibil. Astfel progresează spre cele spirituale, astfel se spiritualizează pe sine însuși. Nu se poate spune: la ce-mi folosesc toate intențiile de a urma numai legile adevărului dacă mă înșel poate asupra acestui adevăr? Esențială este strădania, atitudinea lăuntrică. Chiar și cel care greșește are în strădania sa spre adevăr o putere care îl abate de la calea greșită. Dacă se află în eroare, această putere îl cuprinde și îl duce pe căile adevărului. Chiar obiecția „pot să mă și înșel” este necredință stânjenitoare. Ea arată că omul nu are nici o încredere în puterea adevărului. Esențialul este tocmai ca omul să nu-și fixeze

țeluri din punctul său de vedere egoist, ci să se dăruiască dezinteresat și să se lase condus de spirit. Nu voința umană egoistă poate să dea prescripții adevărului, ci *acest adevăr însuși* trebuie să ajungă suveran în om, să-i pătrundă întreaga ființă și să facă din el o imagine a legilor eterne ale țării spiritului. El trebuie să se umple cu aceste legi eterne pentru a le lăsa să se reverse în viață. – Așa cum cel care caută cunoașterea trebuie să fie stăpân pe gândirea sa, el trebuie să poată fi stăpân și pe voința sa. El devine, prin aceasta, absolut modest – lipsit de aroganță –, un mesager al lumii adevărului și frumosului. Astfel, devenit mesager al acestei lumi, el ajunge să fie participant la lumea spirituală. Și prin aceasta el se înalță pe scara evoluției din treaptă în treaptă. Căci numai prin contemplare nu se poate ajunge la viața spirituală, la ea trebuie să ajungem prin trăire.

Dacă cel care caută cunoașterea respectă aceste legi, atunci trăirile sufletești care se referă la lumea spirituală vor lua în el o formă cu totul nouă. El nu va mai trăi numai *în ele*. Ele nu vor avea însemnătate numai pentru viața sa proprie. Ele vor deveni percepții sufletești ale lumii superioare. În sufletul său, sentimentele, plăcerea și neplăcerea, bucuria și durerea devin organe sufletești, după cum ochii și urechile nu duc în corpul său numai o viață pentru sine ci, în mod altruist, lasă să treacă prin ele impresiile exterioare. Și, prin aceasta, cel care caută cunoașterea dobândește *calm* și *siguranță* în structura sa sufletească, însușiri necesare pentru cercetarea în lumea spirituală. O mare plăcere nu-l va mai face doar să chiuie, ci îi va putea vesti însușirile lumii, care mai înainte i-au scăpat din vedere. El va rămâne liniștit; și prin această liniște i se vor revela caracteristicile entităților care îi aduc plăcerea. O durere nu-l va mai umple doar de întristare, ci îi va putea spune și ce însușiri are ființa care îi produce durere. După cum ochiul nu dorește nimic pentru el, ci îi arată omului direcția drumului pe care trebuie să apuce, tot astfel și plăcerea și durerea vor călăuzi în mod sigur sufletul pe calea sa. Aceasta este starea de echilibru sufletească la care trebuie să ajungă cunoscătorul. Cu cât plăcerea și durerea se vor epuiza mai puțin în valurile pe care ele le aruncă în viața lăuntrică a cunoscătorului, cu atât mai mult vor forma ele ochii pentru lumea suprasensibilă. Atât timp cât omul trăiește în plăcere și durere, el nu *cunoaște* prin ele. Când învață să trăiască *prin* ele, când elimină din ele sentimentul de sine, atunci ele devin orga-

nele sale de percepție; atunci, el vede prin ele, atunci cunoaște prin ele. Este o greșeală să se creadă că în felul acesta cunoscătorul devine un om sec, arid, care nu mai simte nici plăcerea și nici suferința. Plăcerea și suferința există și în el, dar atunci când el cercetează lumile spirituale, ele îmbracă o altă formă; ele au devenit „ochi și urechi”.

Atât timp cât trăim cu lumea în mod personal, lucrurile își dezvăluie numai ceea ce le leagă de personalitatea noastră. Dar aceasta este numai partea lor trecătoare. Dacă ne retragem noi înșine din ceea ce este trecător în noi și dacă trăim în partea noastră nepieritoare cu sentimentul nostru de sine, cu „Eul” nostru, atunci părțile trecătoare din noi devin pentru noi mijlocitoare, și ceea ce ni se dezvăluie prin ele este ceva netrecător, este partea veșnică a lucrurilor. Cunoscătorul trebuie să poată dezvolta relația între propria *sa* ființă veșnică și veșnicul din lucruri. Chiar înainte de a face alte exerciții de felul celor descrise, și chiar și în timpul practicării lor, el trebuie să-și îndrepte atenția asupra acestei părți netrecătoare a lucrurilor. Dacă observ o piatră, o plantă, un animal, un om, trebuie să-mi pot aduce aminte că, în toate acestea, se exprimă ceva etern. Trebuie să-mi pot pune întrebarea: Ce trăiește oare ca element veșnic în piatra trecătoare, în omul trecător? Ce va dăinui din fenomenul sensibil, trecător? – Să nu credem cumva că această direcție dată spiritului spre cele veșnice ar stinge în noi privirea devotată și simțul pentru însușirile vieții de zi cu zi și că ne-ar înstrăina de realitatea nemijlocită. Dimpotrivă, fiecare frunză, fiecare gândăcel ne vor dezvălui nenumărate taine când îndreptăm spre ele nu numai *ochiul* nostru ci, *prin ochi*, și spiritul nostru. Fiecare sclipire, fiecare nuanță de culoare, fiecare cadență sonoră vor rămâne vii și perceptibile simțurilor, nimic nu se va pierde; numai că li se va adăuga o nemărginită viață nouă. Iar cel care nu știe să observe cu ochiul lucrurile cele mai mici, acela nu va ajunge decât la gânduri șterse, anemice, dar nu la contemplarea spirituală. – Totul depinde de *starea de spirit* pe care ne-o dobândim în această privință. Cât de departe vom putea progresa, aceasta depinde de facultățile noastre. Nu avem de făcut decât să procedăm în mod corect și să lăsăm tot restul în grija evoluției. La început trebuie să ne mulțumim a ne îndrepta privirea asupra părții nepieritoare a lucrurilor. Făcând astfel, *tocmai prin aceasta* ni se va deschide cunoașterea a

cea ce este durabil. Trebuie să așteptăm până ce ni se dă. Și, la timpul potrivit, i se va da fiecărui om care așteaptă cu răbdare și – lucrează. – Făcând asemenea exerciții, omul observă în curând ce transformare puternică se petrece cu el. El învață să considere fiecare lucru important sau neimportant numai când a recunoscut raportul acestui lucru cu un element durabil, etern. El ajunge la un alt mod de a evalua și de a prețui lumea decât cel pe care îl avea înainte. Simțirea sa intră într-un alt raport cu întreaga lume înconjurătoare. Ceea ce este trecător nu-l mai atrage ca înainte numai prin el însuși; acesta devine, de asemenea, o parte componentă și un simbol al Veșnicului. Iar el învață să iubească acest Veșnic ce trăiește în toate lucrurile. Acesta îi devine familiar, așa cum mai înainte îi era familiar efemerul. Dar prin aceasta el nu se înstrăinează de viață, ci el învață să prețuiască orice lucru conform adevăratei sale importanțe. Chiar și nimicurile deșarte ale vieții nu vor trece pe lângă el fără urme; dar, pe măsură ce caută spiritualul, omul nu se va mai pierde în ele, ci le va recunoaște în valoarea lor limitată. El le va vedea în lumina cea adevărată. E rău cunoscător cel care ar vrea să umble numai pe la înălțimile norilor și să piardă astfel viața. Un adevărat cunoscător va ști ca de pe culmea pe care se găsește, printr-o vedere de ansamblu limpede și printr-o simțire justă pentru toate, să pună orice lucru la locul său.

Astfel, cunoscătorului i se deschide posibilitatea să nu mai urmeze exclusiv influențele incalculabile ale lumii exterioare, care îi mână voința când încoace, când încolo. El a privit prin cunoaștere în esența veșnică a lucrurilor. Prin transformarea lumii sale lăuntrice, el are în sine facultatea de a percepe această esență veșnică. Următoarele gânduri dobândesc o importanță deosebită pentru cunoscător. Când acționează din sine, el este conștient că acționează din esența veșnică a lucrurilor. Căci lucrurile își exprimă în *el* această esență a lor. Așadar el acționează în sensul ordinii eterne a lumii când își conduce acțiunea din acest element etern care trăiește în el. Știe că prin aceasta încetează a mai fi mânat de lucruri; știe că el le mână acum conform legilor sădite în ele însele și care au devenit legile proprii sale esențe. Această acțiune din lăuntru nu poate fi decât un ideal spre care se tinde. El nu poate fi atins decât într-un viitor îndepărtat. Dar cunoscătorul trebuie să aibă voința de a vedea în mod clar această cale.

Aceasta este *voința sa spre libertate*. Căci libertate înseamnă a acționa din tine însuși. Și are dreptul să acționeze din sine însuși numai acela care își preia din cele veșnice motivele acțiunilor. Ființa care nu face acest lucru acționează din alte motive decât acelea care sunt sădite în lucruri. Așa ceva este contrar ordinii lumii. Și aceasta, în mod necesar, va triumfa atunci asupra sa. Aceasta înseamnă că, în ultimă instanță, scopurile pe care le-a fixat voinței sale nu se pot împlini. Acea ființă nu poate deveni liberă. Bunul plac al unei ființe individuale se nimicește el însuși prin efectul acțiunilor sale.

*

Cel care poate să acționeze în acest fel asupra vieții sale lăuntrice se ridică din treaptă în treaptă în cunoașterea spirituală. Rodul exercițiilor sale va fi faptul că percepției sale spirituale i se vor deschide anumite perspective în lumea suprasensibilă. El învață sensul just al adevărilor referitoare la această lume; și va afla confirmarea lor prin experiență proprie. Această treaptă o dată atinsă, de el se apropie ceva ce nu poate deveni trăire decât pe această cale. Într-un anumit mod, al cărui sens îl poate înțelege în mod clar abia acum, îi va fi împărtășită așa-numita inițiere de către „marile puteri spirituale conducătoare ale neamului omenesc”. El devine „discipol al înțelepciunii”. Cu cât vom vedea mai puțin într-o astfel de inițiere ceva care să conștie în relații omenești exterioare, cu atât vom avea o idee mai corectă despre ea. Aici nu putem decât să sugerăm ceea ce i se întâmplă cunosătorului. El dobândește o patrie nouă. El devine prin aceasta cetățean conștient în lumea suprasensibilă. Izvorul înțelegerii spirituale care se revarsă în el provine acum dintr-un loc mai înalt. De acum înainte lumina cunoașterii nu-l mai luminează din exterior, ci el însuși este strămutat în punctul-izvor al acestei lumini. Enigmele pe care le pune lumea primesc în el o lumină nouă. De acum înainte el nu mai vorbește cu lucrurile plăsmuite de spirit, ci cu spiritul plăsmuitor însuși. Viața proprie a personalității, în clipele de cunoaștere spirituală, nu mai există decât pentru a fi un simbol conștient al Veșnicului. Îndoielile despre existența spiritului, care mai puteau să se ivească în el înainte, dispar; căci nu se poate îndoii decât acela pe care lucrurile îl amăgesc cu privire la spiritul care domnește în ele. Și deoarece „discipolul înțelepciunii” a putut conversa cu spiritul însuși,

va dispărea pentru el orice formă falsă sub care își închipuise mai înainte spiritul. Forma falsă sub care ne închipuim spiritul este superstiție. Inițiatul se află dincolo de superstiție, căci el știe care este adevărata înfățișare a spiritului. *Eliberarea* de prejudecățile personalității, de îndoieli și de superstiție, acestea sunt caracteristicile aceluia care s-a ridicat la gradul de Discipol pe calea cunoașterii. Nu trebuie să confundăm această unire a personalității cu viața spirituală generală, cu o contopire nimicitoare a personalității în „Spiritul universal”. O astfel de „dispariție” nu are loc în cazul unei adevărate dezvoltări a personalității. Aceasta se menține ca personalitate în raportul pe care îl stabilește cu lumea spirituală. Nu are loc o înfrângere a personalității, ci o mai înaltă dezvoltare a ei. Dacă vrem să avem un simbol al acestei coincideri dintre spiritul individual și Spiritul universal, atunci nu trebuie să alegem imaginea a diferite cercuri care se suprapun pe un singur cerc, pentru a se pierde în el, ci trebuie să alegem imaginea mai multor cercuri care au fiecare o culoare bine definită. Aceste cercuri de culori diferite se suprapun, dar *fiecare* nuanță particulară își păstrează entitatea în cadrul întregului. Nici una nu își pierde deplinătatea puterilor sale proprii.

Nu vom continua aici cu descrierea „căii”. Ea este dată, în măsura posibilului, în cartea mea «Știința ocultă în rezumat», care este continuarea acestei cărți.

Cele spuse aici despre calea cunoașterii spirituale pot conduce foarte ușor, *printr-o înțelegere greșită*, la concluzia falsă că în această cale se recomandă stări sufletești care ar duce la o îndepărtare de trăirea nemijlocită, plină de bucurie și putere activă a existenței. Față de această obiecție trebuie să accentuăm că acea stare a sufletului, care îl face capabil să trăiască în mod nemijlocit realitatea spiritului, nu poate fi extinsă asupra întregii vieți ca o cerință generală. Pentru cercetările sale, cercetătorul existenței spirituale poate dobândi puterea de a-și sustrage sufletul de la realitatea fizică sensibilă fără ca această sustragere să facă din el, în general, un înstrăinat de lume. – Dar trebuie să recunoaștem, pe de altă parte, că o cunoaștere a lumii spirituale, nu numai aceea pe care o dobândim urmând calea cunoașterii ci și aceea pe care o dobândim asimilând adevărurile științei spirituale cu rațiunea umană sănătoasă și liberă de prejudecăți, duce la o moralitate superioară, la o cunoaștere a existenței fizice în conformi-

tate cu adevărul, la siguranță în viață și la sănătate sufletească laun-
trică.

UNELE OBSERVAȚII ȘI COMPLETĂRI

Referitor la pagina 28. Vorbind despre „simțul tactil” al organismelor inferioare, nu vrem să înțelegem prin acest cuvânt ceea ce se desemnează prin el în expunerile obișnuite despre „simțuri”. Din punctul de vedere al științei spiritului s-ar putea obiecta multe împotriva justificării acestei expresii. Prin „simț tactil” vrem să înțelegem aici mai curând o *conștientizare generală* a unei impresii exterioare, în opoziție cu conștientizarea specială care constă în văz, auz ș.a.m.d.

Referitor la pagina 28. A vorbi despre „forța vitală” era considerat încă acum câțva timp ca o dovadă de spirit neștiințific. Astăzi începe să se manifeste din nou, ici și colo, în știință, o tendință în favoarea ideii unei asemenea „forțe vitale”, așa cum fusese admisă în timpuri mai vechi. Totuși, cel care pătrunde bine mersul evoluției științifice actuale va vedea că cei care nu vor să știe nimic despre „forța vitală” au o logică mai consecventă. „Forța vitală” nu face parte deloc din ceea ce se numește astăzi „forță a naturii”. Astfel încât cei ce nu vor să se ridice deasupra obișnuințelor de gândire și a modurilor de reprezentare ale științelor curente nu ar trebui să vorbească despre o „forță vitală”. Numai felul de a gândi și premisele „științei spiritului” fac posibilă o apropiere fără contradicții de aceste lucruri. Chiar și gânditorii care vor să-și întemeieze concepțiile numai pe datele științei naturale au părăsit în prezent credința care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, nu voia să admită pentru explicarea fenomenului vieții decât forțele care sunt active și în natura lipsită de viață. Scrierea unui naturalist atât de important ca Oskar Hertwig, intitulată «Devenirea organismelor. O combatere a teoriei hazardului a lui Darwin» este o apariție științifică profund lămuritoare. Ea combate accepția conform căreia simpla corelare a legilor pur fizice și chimice poate plăsmui viul. De asemenea, este important că, în așa-numitul neovitalism, se relevă concepția care admite existența unor forțe deosebite în ființele vii, așa cum făceau vechii adepți ai

„forței vitale”. Dar în acest domeniu nimeni nu va putea trece dincolo de niște noțiuni schematice și abstracte dacă nu poate recunoaște ceea ce este activ în viu, dincolo de forțele anorganice, nu este accesibil decât unei percepții care se ridică la *contemplarea* suprasensibilului. Aici nu este vorba să continuăm după aceleași metode cunoașterea științei naturale, aplicată domeniului anorganic, ci să dobândim un alt mod de cunoaștere.

Referitor la paginile 26-43. Ar putea să pară că împărțirea ființei omului dată în aceste expuneri ar fi întemeiată pe o deosebire pur arbitrară de părți în cadrul vieții sufletești unitare. Față de această presupunere, trebuie să accentuăm că această împărțire a vieții sufletești unitare are un înțeles analog fenomenului apariției celor șapte culori ale curcubeului, când lumina trece printr-o prismă. Cercetătorul spiritual face, pentru înțelegerea entității sufletului, același lucru pe care-l face fizicianul pentru explicarea fenomenelor luminoase, când studiază trecerea luminii prin prismă cu consecința apariției celor șapte nuanțe de culori. Cele șapte părți ale ființei umane nu sunt simple diferențe făcute de rațiunea abstractă, exact așa cum cele șapte culori nu sunt simple diviziuni făcute de rațiunea abstractă, în ceea ce privește lumina. În ambele cazuri, deosebirea se întemeiază pe natura lăuntrică a realităților. Numai că în timp ce cele șapte culori ale luminii devin vizibile prin amenajări exterioare, cele șapte părți ale sufletului devin vizibile prin observația spirituală făcută asupra esenței sufletului. Adevărata esență a sufletului nu poate fi înțeleasă fără cunoașterea acestei diviziuni. Căci prin cele trei părți: trup fizic, trup al vieții și trup sufletesc, sufletul aparține lumii trecătoare; prin celelalte patru părți, el își are rădăcina în veșnicie. În „sufletul unitar”, cele trecătoare și cele veșnice sunt legate în mod indistinct. Nu putem cunoaște raportul sufletului cu universul dacă nu înțelegem diviziunile sufletului. Putem întrebuița și o altă comparație. Chimistul descompune apa în hidrogen și oxigen. În „apa unitară” nu putem distinge aceste două substanțe. Totuși, fiecare din ele își are propria sa natură. Atât hidrogenul cât și oxigenul se combină și cu alte substanțe. Tot astfel, la moarte, cele trei „părți inferioare ale sufletului” intră în combinație cu entitatea trecătoare a lumii; cele patru părți superioare se încadrează în Veșnicie. Cel ce refuză să studieze divi-

ziunea sufletului seamănă cu un chimist care n-ar vrea să știe că apa se descompune în hidrogen și oxigen.

Referitor la pagina 32. Expunerile științei spirituale trebuie luate absolut precis, căci ele au valoare numai într-o formulare exactă a ideilor. Dacă, de pildă, în fraza: „La el (la animal) senzațiile nu sunt întrețesute de gânduri independente care depășesc trăirea imediată” cineva ar trece cu vederea cuvintele „independente, care depășesc trăirea imediată”, ușor ar putea face greșeala de a crede că noi susținem că în simțirea sau în instinctele animalelor nu ar exista gânduri. Dar adevărata știință a spiritului se bazează tocmai pe o cunoaștere pentru care orice trăire interioară a animalelor (ca și orice existență, în general) este întrețesută de gânduri. Numai că gândurile animalului nu sunt gândurile independente ale unui „Eu” care trăiește în animal, ci ele sunt gândurile Eului-grup animalic, ce trebuie privit drept o ființă ce stăpânește animalul din exterior. Acest Eu-grup nu se află în lumea fizică, cum este cazul cu Eul omului, ci el acționează asupra animalului din lumea sufletelor, descrisă la pagina 62 și următoarele. (Amănunte se găsesc în cartea mea «Știința ocultă în rezumat».) Ceea ce îl caracterizează pe om este faptul că *în el* gândurile dobândesc o existență independentă, ele nu sunt trăite în mod indirect în senzații, ci sunt trăite și din punct de vedere sufletesc în mod direct ca gânduri.

Referitor la pagina 36. Când spunem despre copiii mici că zic „Ionel este cuminte!” „Maria vrea cutare lucru”, trebuie să menționăm că este vorba mai puțin de perioada când copiii încep să întrebuințeze cuvântul „eu”, cât mai ales de clipa în care ei leagă acest cuvânt de reprezentarea corespunzătoare. Când copiii aud de la oamenii adulți rostindu-se cuvântul „eu”, ei pot desigur să-l pronunțe și ei, dar fără să aibă ideea de „Eu”. Totuși, folosirea *cel mai adesea* târzie a acestui cuvânt indică, desigur, un fapt important al evoluției copilului, și anume dezvoltarea treptată, din sentimentul obscur al acestui Eu, a ideii de Eu.

Referitor la pagina 38. Entitatea propriu-zisă a „intuiției” se află descrisă în cărțile mele «Cum dobândim cunoștințe despre lumile su-

perioare» și în «Știința ocultă în rezumat». În cazul unui studiu puțin aprofundat, s-ar putea găsi ușor o contradicție între folosirea acestui cuvânt în aceste două cărți și aceea care se găsește în această carte la pagina 46. Dar această contradicție nu există pentru cel care ține seama de faptul că ceea ce i se revelează cunoașterii suprasensibile din lumea spirituală prin intuiție în deplina sa realitate se anunță Sinei spirituale în manifestarea sa *cea mai de jos*, la fel cum existența exterioară a lumii fizice se anunță prin senzație.

Referitor la pagina 44 și urm. Referitor la capitolul «Reîntruparea spiritului și destinul». Trebuie să avem în vedere că în acest capitol s-a făcut încercarea de a ne forma o idee – pe baza observării prin gândire a cursului vieții umane înseși, fără să ne folosim de cunoștințele spirituale, în felul cum s-a făcut în celelalte capitole – de a ne forma o idee prin care să vedem în ce măsură viața omului și destinul său sunt dovada unor vieți pământești succesive. Aceste idei vor trebui să apară, bineînțeles, ca foarte îndoielnice acelor care nu admit ca „pe deplin întemeiate” decât reprezentările obișnuite, care se referă numai la o singură viață. Dar trebuie să ținem seama că prin descrierea dată aici încercăm să dovedim că un asemenea mod obișnuit de reprezentare nu ne poate duce la cunoașterea cauzelor cursului vieții. De aceea, *trebuie* căutate alte reprezentări, care sunt, în *aparență*, în contradicție cu cele obișnuite. Numai atunci nu căutăm aceste alte reprezentări, când refuzăm sistematic să examinăm cu gândirea șirul fenomenelor care nu pot fi sesizate decât pe plan sufletec, la fel cum aplicăm această examinare fenomenelor fizice. În cazul unui asemenea refuz nu acordăm nici o valoare, de pildă, faptului că o lovitură de destin care atinge Eul, în simțire se dovedește înrudită cu întâlnirea unei amintiri cu o trăire care îi este înrudită. Dar cel care încearcă să perceapă felul în care trăim cu adevărat o lovitură de destin, acela poate deosebi *această trăire* de aprecierile care trebuie să ia naștere când ne luăm punctul de plecare în lumea fizică și, prin aceasta, firește, dispare orice legătură vie a acestei lovituri cu Eul. Pentru acest punct de vedere, lovitura poate fi sau un hazard sau ceva determinat de o cauză exterioară. Dar cum există *și asemenea* lovituri de destin care, într-o oarecare măsură, constituie o primă intervenție în viața omului și care nu își vor arăta consecințele decât

mai târziu, suntem cu atât mai ispitiți să generalizăm acest lucru și să nu luăm în seamă și alte posibilități. Nu ne gândim la așa ceva decât atunci când experiențele vieții dau reprezentărilor noastre o direcție deosebită, cum este de exemplu cazul prietenului lui Goethe, Knebel, care spune într-o scrisoare următoarele: „Observând mai atent lucrurile, vom vedea că în viața celor mai mulți oameni se găsește un anumit plan, care le este oarecum prescris din propria lor natură sau prin împrejurările care îi conduc. Condițiile lor de viață pot fi oricât de variate și oricât de schimbătoare, la sfârșit viața se prezintă totuși ca un întreg, în care se poate observa o concordanță... Oricât de ascunsă ar fi activitatea ei, mâna unui anumit destin se arată în mod precis, fie că este determinată printr-o influență exterioară, fie de o mișcare lăuntrică: ba, în această direcție, pot influența adesea și cauze contradictorii. Oricât de încâlcit ar fi cursul unei vieți, se poate desluși în el, întotdeauna, o cauză și o direcție”. O asemenea observație poate fi ușor combătută mai ales de persoanele care *nu vor* să ia în considerare trăirile sufletești care stau la baza ei. Autorul acestei cărți crede că, în expunerea asupra vieților pământești repetate și asupra destinului, el a trasat limitele exacte în interiorul cărora se pot forma reprezentări despre cauzele care stau la baza modelării vieții. El a arătat că aceste reprezentări nu pot duce decât la o „schițare” a faptelor și că ele nu pot decât să *ne pregătească, prin gândire*, pentru cunoștințele și realitățile găsite de știința spirituală. Dar această pregătire prin gândire este o acțiune sufletească interioară care, dacă știm să-i prețuim în mod just importanța și dacă nu-i cerem să „aducă dovezi”, ci doar să „exerseze” sufletul, face să dispară orice prejudecată din noi și ne pregătește astfel pentru cunoștințe care, fără o asemenea pregătire, ne-ar părea nebunești.

Referitor la pagina 66. Ceea ce se spune numai pe scurt despre „organele spirituale de percepție” în ultimul capitol al acestei cărți, intitulat «Calea cunoașterii» se găsește expus amănunțit în cărțile mele «Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?» și «Știința ocultă în rezumat».

Referitor la pagina 83. Nu ar fi just să presupunem că în lumea spirituală există o *neliniște* continuă, prin faptul că „acolo nu există

odihnă, oprire pe loc, ca în lumea fizică”. Acolo unde „arhetipurile sunt ființe creatoare” nu există, ce-i drept, ceea ce se poate numi „oprire pe loc”, dar există acea odihnă, acea liniște de natură spirituală care se află în perfectă armonie cu mișcarea activă. Ea poate fi comparată cu mulțumirea calmă și fericirea spiritului, fericire care se manifestă în acțiune, nu în lipsa de activitate.

Referitor la pagina 86. Trebuie să folosim cuvântul „intenții” cu privire la puterile care impulsionează evoluția lumii, cu toate că acest cuvânt ne poate face să cădem în ispita de a ne reprezenta aceste puteri asemănătoare intențiilor umane. Această tentație nu poate fi evitată decât dacă dăm acestor cuvinte, pe care nu le putem lua decât din domeniul lumii umane, un înțeles mai înalt, prin care să piardă tot ce conțin ele din noțiunile umane mărginite și, în schimb, să câștige cam ceea ce le poate da omul în anumite împrejurări ale vieții sale, când se ridică, într-o oarecare măsură, deasupra lui însuși.

Referitor la pagina 86. În cartea mea «Știința ocultă în rezumat» se găsesc și alte lămuriri cu privire la „Cuvântul spiritual”.

Referitor la pagina 96. Când spunem aici că „...el poate să hotărască, din veșnicie, direcția viitorului”, vrem să indicăm felul deosebit al structurii sufletești a omului în perioada corespunzătoare dintre moarte și o nouă naștere. O lovitură de destin care îl lovește pe om în viața sa din lumea fizică poate să pară, pentru structura sufletească a acestei vieți, ceva cu totul opus voinței sale: în viața dintre moarte și o nouă naștere domnește în suflet o putere asemănătoare voinței care dă omului direcția spre trăirea acestei lovituri de destin. Sufletul vede, într-o anumită măsură, că din vieți pământești anterioare i-a rămas o imperfecțiune, care provine dintr-o faptă urâtă, sau dintr-un gând urât. Intre moarte și o nouă naștere apare în suflet impulsul asemănător voinței de a compensa această imperfecțiune. De aceea, sufletul primește în sine tendința de a se arunca într-o nenorocire în viitoarea sa viață pământească pentru a obține astfel, prin acea suferință, compensarea pe care o caută. După nașterea în corpul fizic, sufletul nu bănuiește, atunci când îl lovește o nenorocire, că în viața pur spirituală dinainte de naștere el însuși și-a hotărât direcția către

această lovitură de destin. Așadar, ceea ce pare cu totul *nevrot* din punct de vedere al vieții pământești, este *voit* de suflet în cele supra-sensibile. „Din Veșnicie își determină omul viitorul”.

Referitor la pagina 105 și urm. Capitolul acestei cărți intitulat: «Despre formele gândurilor și despre aura umană» dă, dintre toate capitolele, cel mai ușor prilej la înțelegeri greșite. Adversarii acestor idei găsesc în explicațiile ce se dau aici cel mai nimerit prilej pentru a-și formula obiecțiile lor. Am putea fi ispitiți, de pildă, să cerem văzătorului să-și dovedească spusele cu privire la acest domeniu prin experimente stabilite conform regulilor științelor naturale. S-ar putea cere ca un număr de oameni, care pretind că văd aura, să fie puși în fața altor oameni și să se supună impresiilor pe care le fac aurele acestora asupra lor. Apoi, văzătorii să spună ce gânduri, ce sentimente ș.a.m.d. văd ei ca aură la oamenii observați. Dacă observațiile lor coincid și dacă se dovedește că oamenii observați au avut într-adevăr sentimentele, gândurile ș.a.m.d. pe care le-au indicat văzătorii, atunci s-ar putea crede în existența unei aure. Desigur, acest raționament este cu totul conform științelor naturale. Numai că trebuie să ținem seama de următoarele: Munca depusă de cercetătorul spiritual, în propriul său suflet, și care îi dă facultatea vederii spirituale, are drept scop *tocmai dobândirea acestei facultăți*. Dacă apoi, într-un anumit caz, el percepe ceva din lumea spirituală și *ce* anume percepe, aceasta nu mai depinde de el. Aceasta îi vine ca *un dar* din lumea spirituală. El nu poate forța această vedere, ci trebuie să aștepte să-i fie hărăzită. *Intenția sa* de a provoca percepția nu va fi niciodată una din cauzele realizării acestei percepții. Însă tocmai *această intenție* o cere modul de reprezentare natural-științific pentru experiment. Dar lumii spirituale nu i se poate porunci. Dacă o încercare de felul acesta ar avea loc, atunci ea ar trebui să fie inițiată de lumea spirituală. În *această lume* o ființă ar trebui să aibă intenția de a revela unuia sau mai multor văzători gândurile unuia sau ale mai multor oameni. Atunci, văzătorii ar trebui să fie întruniți, pentru a face aceste observații, printr-un „impuls spiritual”, și atunci datele lor ar coincide cu siguranță. Oricât de paradoxale ar părea toate acestea pentru gândirea științifică pur naturalistă, lucrurile stau, totuși, în acest fel. „Experimentele” spirituale nu pot fi făcute după modelul celor fizice. Dacă

de pildă văzătorul primește vizita unei persoane străine, el nu poate să-și „propună”, pur și simplu, să observe aura acelei persoane. El va vedea aura acestei persoane dacă în lumea spirituală există un motiv ca ea să i se dezvăluie. – Aceste puține cuvinte nu au alt scop decât să atragă atenția cititorului asupra neînțelegerii din care ia naștere obiecția de mai sus. Datoria științei spirituale este să indice calea pe care omul poate să ajungă la vederea aurei; așadar calea prin care el însuși se poate convinge de existența ei. Prin urmare, acela care caută cunoașterea, această știință nu poate să-i răspundă decât: Aplică propriului tău suflet condițiile pe care le cere vederea, și vei vedea. Ar fi desigur mai comod ca cerințele științelor naturale, despre care am vorbit mai sus, să fie îndeplinite; dar cel care pretinde aceasta arată că nu cunoaște nici măcar cele mai elementare date ale științei spirituale.

Expunerea făcută în această carte cu privire la „aura umană” nu are drept țintă satisfacerea „poftei de senzațional”, care se declară mulțumită față de lumea spirituală numai atunci când i se arată drept „spirit” un lucru care în reprezentare nu se deosebește de cele sensibile și în cazul căruia putem rămâne, așadar, foarte comod cu ideile în acest domeniu sensibil. Ceea ce a fost spus la pagina 105 și următoarele, despre felul deosebit cum trebuie să ne reprezentăm culoarea aurică, ar trebui să fie suficient pentru a pune această expunere la adăpost față de o astfel de înțelegere greșită. Dar trebuie ca și acela care caută să-și facă o idee justă despre aceste lucruri să înțeleagă că sufletul uman va avea, în mod necesar, *contemplarea* spirituală – nu sensibilă – a aurei, dacă el are *trăirea* spiritualului și sufletescului. Fără o asemenea *contemplare*, trăirea rămâne în inconștient. Nu ar trebui să confundăm contemplarea în imagini cu trăirea însăși; dar ar trebui să ne dăm seama și de faptul că în această contemplare în imagini trăirea își găsește o exprimare perfectă. Nu printr-o imagine pe care o creează sufletul contemplativ în mod arbitrar, ci printr-o imagine care se formează *ea însăși* în percepția suprasensibilă. – În zilele noastre, i se iartă unui naturalist dacă vorbește despre un fel de „aură umană”, cum o face de pildă profesorul dr. Moritz Benedikt, în cartea sa «Teoria baghetei și a pendulului». „Există – chiar dacă un număr relativ mic – oameni care sunt ‘adaptați vederii în întuneric’. Cei mai mulți dintre ei văd în întuneric multe din obiecte *fără* culoare și

numai foarte puțini dintre ei văd obiectele și în culori... Un mare număr de savanți și de medici au putut fi examinați în camera mea obscură de cei doi oameni ai mei ‘adaptați vederii în întuneric’... și nu a mai rămas nici un fel de îndoială asupra exactității observației și a descrierii... Persoanele care percep culorile în întuneric văd fruntea și partea de sus a capului albastră, partea din dreapta tot albastră și cea din stânga roșie sau unii... galben-portocalie. Privind din spate, se găsesc aceleași diviziuni și aceleași nuanțe”. Dar cercetătorului spiritual nu i se iartă așa de ușor când vorbește despre „aură”. Aici nu vom lua o atitudine împotriva acestor expuneri ale profesorului Benedikt – expuneri care fac parte dintre cele mai interesante studii ale științelor naturale moderne –, nici nu vrem să prindem o ocazie ieftină, pe care mulți o prind cu atâta plăcere, pentru a „scuza” știința spirituală prin știința naturală. Vrem numai să arătăm cum, într-un anumit caz, un naturalist poate să facă afirmații care nu sunt chiar atât de departe de acelea ale științei spirituale. Dar trebuie să menționăm că aura spirituală, despre care se vorbește în această carte, este cu totul altceva decât aura care poate fi cercetată cu mijloace fizice și despre care vorbește Benedikt. Facem desigur o greșală grosolană dacă ne imaginăm că „aura spirituală” ar putea fi cercetată cu mijloacele exterioare ale științelor naturale. Ea nu este accesibilă decât contemplării spirituale, care a trecut prin calea cunoașterii (în felul descris în ultimul capitol al acestei cărți). Dar ar fi tot o înțelegere greșită dacă am pretinde că realitatea faptelor care se desfășoară în lumea spirituală poate fi demonstrată în același fel ca realitatea faptelor care pot fi percepute în lumea sensibilă.

NOTE LA ACEASTĂ EDIȚIE

la pagina

- 15 *Johann Gottlieb Fichte*, 1762-1814.
„*Această învățătură presupune...*”: Citat după «Prelegeri introductive ale lui Johann Gottlieb Fichte în teoria științei, logica transcendentă și realitățile conștiinței. Prezentate la Universitatea din Berlin în anii 1812 și 13. Din moștenirea lăsată de I. H. Fichte» (Johann Gottlieb Fichte's Einleitungsvorlesungen in die Wissenschaftslehre, die transcendente Logik und die Tatsachen des Bewußtseins. Vorgetragen an der Universität zu Berlin in den Jahren 1812 u. 13. Aus dem Nachlaß herausgegeben von I. H. Fichte), Bonn 1834, p. 4.
- 20 „*De îndată ce omul...*”: Citat din manualul «Experiența ca mijlocitor între obiect și subiect» (Der Versuch als Vermittler von Object und Subject) (1793).
- 23 *Carl Gustav Carus*, 1789-1869; savant, medic, psiholog și pictor peisagist german.
„*Ce-i drept ... rămâne încă...*”: Citat din capitolul «Despre cunoaștere» (Von dem Erkennen), în Carl Gustav Carus: «Organon al cunoașterii naturii și a spiritului» (Organon der Erkenntnis der Natur und des Geistes), Leipzig 1856, p. 89 și urm.
- 35 Jean Paul Friedrich Richter, 1763-1825.
„*Nu voi uita niciodată...*”: Această trăire a fost descrisă pentru prima dată în „Adevăr din viața lui Jean Paul. Istoria copilăriei scrisă de el însuși” (“Wahrheit aus Jean Pauls Leben. Kindheitsgeschichte von ihm selbst geschrieben”) (3 Caiete în 2 volume), Breslau 1826-1828; Caietul 1, p. 53.
- 54 „*De la tatăl meu am statura ...*”: „Xenii blânde” (“Zahme Xenien”), Cartea a VI-a.
- 55 *Wolfgang Amadeus Mozart*, 1756-1791.
- 55 *Gotthold Ephraim Lessing*, 1729-1781.

- 63 „*De fapt noi încercăm zadarnic...*”: «Tratat despre culoare» (Zur Farbenlehre), Cuvânt înainte. Vezi «Scrierile de științe naturale ale lui Goethe» (Goethes naturwissenschaftliche Schriften), editate de Rudolf Steiner în «Literatura Națională Germană a lui Kürschner» (Kürschners Deutsche National-Literatur), 5 vol. 1883-97 (Tipografia Dornach 1975).
- 99 *Johannes Kepler*, 1571-1630.
 „*Este adevărat că divina chemare...*”: Sursa citatului nu a putut fi stabilită până acum.
- 129 „...*în cartea mea «Știința ocultă»*”: «Știința ocultă în rezumat» (Die Geheimwissenschaft im Umriß), GA 13, 1968; 131 *Oscar Hertwig*, 1849-1922, zoolog, între 1888-1921, profesor la Berlin.
- 133 «Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?» (Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?), GA 10 1972;
- 135 *Karl Ludwig von Knebel*, 1744-1834.
 „*Observând mai atent lucrurile, vom vedea...*”: Această scrisoare este redată în «Moștenirea literară și corespondența lui K. L. v. Knebel» (K. L. v. Knebels literarischer Nachlaß und Briefwechsel), editată de K. A. Varnhagen von Ense și Th. Mundt, ediția a 2-a 1840, vol. 3, p. 452.
- 138 *Moritz Benedikt*, 1835-1920, medic; cartea sa «Teoria baghetei și a pendulului» (Ruten- und Pendellehre) a apărut la Viena în 1917, citatul redat apare acolo la p. 17.

EDIȚIA OPERELOR COMPLETE ALE LUI RUDOLF STEINER

Alcătuită după: Rudolf Steiner – Opera literară și artistică.

O privire de ansamblu bibliografică

(Numărul bibliografic, *cursiv* în paranteze)

A. SCRIERI

I. Opere

- Scrierile goetheene de științe ale naturii, editate și comentate de R. Steiner, 5 volume, 1883-97, ediție nouă 1975 (*1a-e*); ediție separată a Introducerilor, 1925 (*1*)
- Linii fundamentale ale unei teorii a cunoașterii în concepția goetheană despre lume, 1886 (*2*)
- Adevăr și știință. Preludiul unei «Filosofii a libertății», 1892 (*3*)
- Filosofia libertății. Trăsături fundamentale ale unei concepții moderne despre lume, 1894 (*4*)
- Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva timpului său, 1895 (*5*)
- Concepția despre lume a lui Goethe, 1897 (*6*)
- Mistica la începuturile vieții spirituale contemporane și legătura ei cu concepția modernă despre lume, 1901 (*7*)
- Creștinismul ca fapt mistic și mistериile Antichității, 1902 (*8*)
- Teosofie. Introducere în cunoașterea suprasensibilă a lumii și menirea omului, 1904 (*9*)
- Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare? 1904-05 (*10*)
- Din Cronica Akasha, 1904-08 (*11*)
- Treptele cunoașterii superioare, 1905-08 (*12*)
- Știința ocultă în rezumat, 1910 (*13*)
- Patru drame-misterii, 1910-13 (*14*)
- Călăuzirea spirituală a omului și a omenirii, 1911 (*15*)
- Calendar sufletesc antroposofic, 1912 (*in 40*)
- Un drum către cunoașterea de sine a omului, 1912 (*16*)
- Pragul lumii spirituale, 1913 (*17*)
- Enigmele filosofiei prezentate ca rezumat în istoria lor, 1914 (*18*)
- Despre enigma omenească, 1916 (*20*)
- Despre enigme sufletești, 1917 (*21*)
- Spiritualitatea lui Goethe manifestată în «Faust» și în basmul «Despre Șarpele verde și frumoasa Floare de Crin», 1918 (*22*)
- Puncte centrale ale problemei sociale în necesitățile vieții prezente și din viitor, 1919 (*23*)
- Articole asupra structurii tripartite a organismului social și asupra situației momentului, 1915-21 (*24*)
- Cosmologie, religie și filosofie, 1922 (*25*)
- Teze antroposofice, 1924-25 (*26*)
- Fundamente pentru extinderea artei vindecării pe baza cunoștințelor științei spirituale, 1925. De Dr. Rudolf Steiner și Dr. med. Ita Wegman (*27*)
- Viața mea, 1923-25 (*28*)

II. Articole

Articole referitoare la dramaturgie 1889-1901 (29) – Fundamente metodice ale antroposofiei 1884-1901 (30) – Articole referitoare la cultură și istorie 1887-1901 (31) – Articole referitoare la literatură 1886-1902 (32) – Biografii și schițe biografice 1894-1905 (33) – Articole din «Lucifer-Gnosis» 1903-1908 (34) – Filosofie și antroposofie 1904-1918 (35) – Articole din «Das Goetheanum» 1921-1925 (36)

III Publicații postume

Scrisori – Maxime – Prelucrări pentru scenă – Schițe pentru cele patru drame-misterii 1910-1913 – Antroposofie. Un fragment din anul 1910 – Schițe și fragmente – Din carnetele de note și de pe foi separate – (38-47)

B. CONFERINȚE

I. Conferințe publice

Cicluri de conferințe publice la Berlin, 1903/1904 până în 1917/18 (51-67) – Cicluri de conferințe și cursuri la școli superioare, în alte locuri din Europa 1906-1924 (68-84)

II. Conferințe ținute în fața membrilor Societății Antroposofice

Conferințe și cicluri de conferințe cu conținut general-antroposofic – Christologie și comentarii ale Evangheliilor – Cunoașterea spiritual-științifică a omului – Istorie cosmică și istorie umană – Fundalul spiritual al problemei sociale – Omul în legătura sa cu Cosmosul – Considerații asupra karmei – (91-244)

Conferințe și scrieri referitoare la istoria Mișcării antroposofice și a Societății Antroposofice (251-263)

III. Conferințe și cursuri asupra unor domenii particulare ale vieții

Conferințe despre artă: Arta în general – Euritmie – Arta vorbirii și arta dramatică – Muzică – Arte plastice – Istoria artei (271-292) – Conferințe referitoare la educație (293-311) – Conferințe referitoare la medicină (312-319) – Conferințe referitoare la științele naturii (320-327) – Conferințe referitoare la viața socială și tripartita organismului social (328-341) – Conferințe pentru muncitorii care lucrează la construcția Goetheanumului (347-354)

C. OPERA ARTISTICĂ

Reproduceri ale schițelor grafice și a celor pictate de Rudolf Steiner, în albume sau foi separate: Schițe pentru pictura primului Goetheanum – Schițe pentru exersarea picturii – Afize cu programul reprezentațiilor de euritmie – Forme pentru euritmie – Schițe pentru figurile de euritmie, ș. a.

Volumele din Operele Complete
sunt alcătuite unitar în cadrul fiecărei grupe.
Fiecare volum poate fi obținute separat

EDITURA TRIADE
E-mail: edituratriade@yahoo.com
www.edituratriade.ro